

”Ilman yhtiöö meittii ei olis.”
Näkökulmia Kymi-yhtiöläisyyteen

Minna Sannikka
Kansatieteen pro gradu -tutkielma
Helsingin yliopisto
Filosofian, historian, kulttuurin
ja taiteiden tutkimuksen laitos
Ohjaaja Pia Olsson
Lokakuu 2016

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Humanistinen tiedekunta		Laitos – Institution – Department Filosofian, historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos	
Tekijä – Författare – Author Minna Sannikka			
Työn nimi – Arbetets titel – Title ”Ilman yhtiöä meittä ei olis.” Näkökulmia Kymi-yhtiöläisyyteen			
Oppiaine – Läroämne – Subject Kansatiede			
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma		Aika – Datum – Month and year 10/2016	Sivumäärä– Sidoantal – Number of pages 79 + liites.
Tiivistelmä – Referat – Abstract <p>Tutkimuksen kohteena on Työväen Arkiston yhteydessä toimivan Työväen Muistitietotoimikunnan ja Kuusankoski-seuran yhdessä keväällä 2016 järjestämä teollinen perinnepiiri, jossa keskusteltiin elämästä Kuusankoskella ja erityisesti työstä paikkakunnalla toimivalla Kymi-yhtiöllä eri teemojen kautta. Perinnepiiri oli osa Työväen Muistitietotoimikunnan vuoden 2016 käynnistämää Tehdasperinne-keruuta. Tutkielmassa nostetaan esiin Kymi-yhtiöläisyyteen perinnepiirissä liitettyjä kokemuksia, minkä lisäksi perinnepiiriä tarkastellaan kulttuuriperintö-käsitteen näkökulmasta.</p> <p>Tutkimuksen aineisto on muistitietoa, ja koostuu kuuden perinnepiirikokouksen äänitteistä ja litteraateista. Perinnepiirikokouksiin osallistui yhteensä kaksikymmentäseitsemän 1930–1960-lukujen välillä syntynyttä kuusankoskelaista. Osallistuminen kokouksiin ei ollut sitovaa, ja osallistujamäärät vaihtelivat kuudesta seitsemääntoista. Kokoukset kestivät kahdesta kolmeen tuntiin, ja ne äänitettiin ja tallennettiin Työväen Arkistoon. Keskeisiä käsitteitä tutkielmassa on yhtiöläisyys, jolla tarkoitetaan perinnepiiriin osallistuneiden kokemusta osana Kymi-yhtiötä, paikka, joka mielletään ajallisesti kerrostuneeksi ja merkitykselliseksi sijainniksi, sekä kulttuuriperintö, joka tutkielmassa ymmärretään prosessina, jossa menneisyydestä nostetaan esiin jälkiä, jotka mielletään säilyttämisen arvoisiksi todisteiksi.</p> <p>Tutkimus jäsenyy johdannon ohella kolmeen analyysilukuun, joista ensimmäisessä käsitellään Kymi-yhtiön kehitysvaiheita, Kuusankosken kaupunkimaisemassa ilmenevää ja koettua yhtiöläisyyttä sekä perinnepiiriläisten lapsuuden- ja nuoruuden kokemuksia. Toisessa analyysiluvussa syvennytään perinnepiiriin osallistuneiden työuraan Kymi-yhtiöllä mm. yhtiön järjestämän koulutuksen, työyhteisössä ilmenevien hierarkkisten suhteiden ja ammattiyhdistystoiminnan kautta. Lisäksi pureudutaan yhtiön rooliin tehtaalaisten vapaa-ajalla. Viimeisessä analyysiluvussa tarkastellaan perinnepiirissä tapahtuvaa muistitiedon tuottamista kulttuuriperintöprosessina, jossa mennyt, nykyaika ja tulevaisuuden odotukset sekoittuvat.</p> <p>Aineistosta ilmenee, että Kymi-yhtiö on ollut läsnä perinnepiiriläisten elämässä näiden lapsuudesta saakka, ja suhde yhtiöön on jatkunut koko työuran ajan. Perinnepiirissä muisteltu yhtiöläisyys ja siten kulttuuriperintö puolestaan näyttäytyvät mimeettisenä prosessina, joka paitsi uusintaa jo tehtyä ja sanottua, luo samalla myös uutta. Arkistoon tallennetun aineiston tulkinta mahdollistaa aina uudenlaisia merkityksiä ja näkemyksiä.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords paperiteollisuus, teollisuustyöntekijät, teollisuusperinne, kulttuuriperintö, muistitieto, Kuusankoski			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Helsingin yliopisto, Filosofian, historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos, kansatiede.			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

SISÄLLYS

1. Johdanto.....	1
1.1. Tutkimuskohteena teollinen perinnepiiri.....	1
1.2. Aikaisempi tutkimus.....	2
1.3. Tutkimusaineisto.....	5
1.4. Muistitieto ja ajan ulottuvuudet.....	11
1.5. Keskeiset käsitteet.....	15
2. Yhteisnimityksenä Kymi.....	20
2.1. Paperiteollisuuden varaan rakentunut Kuusankoski.....	20
2.2. Joki yhdistää ja erottaa.....	23
2.3. Solidaarinen ja yhteisöllinen lapsuus.....	26
2.4. Koulutuksen kautta sopiviin töihin.....	31
3. Tehdastyössä ja vapaalla.....	35
3.1. Työsuhteita.....	35
3.2. Avartava koulutus.....	40
3.3. Hajaannusta ja istumalakkoja.....	48
3.5. Yhtiön sävyttämä vapaa-aika.....	53
4. Yhtiöläisyys kulttuuriperintönä.....	57
4.1. Perinnepiiri kulttuuriperinnön tuottamisen tilana.....	57
4.2. Kulttuuriperintöprosessin mimeettisyys.....	60
4.2. ”Kun ei oo enää mitään omaa”.....	63
4.4. Kenen kulttuuriperintö?.....	66
5. Johtopäätökset.....	69
LÄHTEET.....	72

LIITTEET

1. Johdanto

1.1. Tutkimuskohteena teollinen perinnepiiri

Tutkimuskohteenani on Kuusankoskella kevään 2016 aikana kokoontunut, Työväen Arkiston ja Kuusankoski-seuran yhteistyössä järjestämä teollinen perinnepiiri, jossa on keskusteltu elämästä Kuusankoskella ja erityisesti työstä paikkakunnalla toimivalla Kymi-yhtiöllä eri teemojen kautta. Teollisen perinnepiirin tarkoitus on ollut tallentaa kuusankoskelaista elämänmuotoa ja samalla kerätä arkistolle muistitietokokoelma koskien perinteistä teollisuuspaikkakuntaa. Perinnepiirin kuvauksessa Kuusankoski-seuran internet-sivuilla todetaan, että perinnepiirissä ”muistelijoille itselleen muistojen ja kokemusten kertaaminen antaa juuret ja tunnetta kuulumisesta samaan tehdaspaikkakunnan yhteisöön” (LIITE 1).¹ Nostan tutkimuksessani esiin joitakin Kymi-yhtiöön teollisessa perinnepiirissä liitettyjä kokemuksia, ja pohdin myös, kuinka teollinen perinnepiiri voidaan nähdä kulttuuriperintöprosessina.

Kuusankosken teollinen perinnepiiri on osa Työväen Arkiston yhteydessä toimivan Työväen muistitietotoimikunnan vuoden 2016 alussa aloittamaa Teollisuusperinteen keruuta, jossa kerätään firabelityötä eli työpaikalla työnantajan materiaalein ja välinein itselle tehtyä työtä koskevaa muistitietoaineistoa. Firabelina saatettiin valmistaa esimerkiksi erilaisia kodin hyödykkeitä. Firabelitöiden teko oli teollisuudessa yleinen ja hiljaisesti hyväksytty, luontaisetujen ja varastamisen väliselle harmaalle alueelle sijoittuva ilmiö, jota on kuitenkin tutkittu olemattomasti.² Työväen Arkiston keruuta vetää arkiston tutkija ja aiheesta väitöskirjaa valmisteleva Pete Pesonen yhdessä muistitietotoimikunnan sihteerin Timo Tigerstedin kanssa. Keruuseen voi osallistua kirjallisesti tai puhelimitse, minkä ohella tehdään haastatteluja joillakin teollisuuspaikkakunnilla sekä esimerkiksi ammattiosastojen parissa. Hanketta tukee Koneen Säätiö.³

Kuusankosken tulo mukaan firabelityön keruuhankkeeseen oli puoliksi sattumaa. Kuusankosken Taideruukissa oli samaan aikaan Pesosen väitöskirjaprojektin alkaessa kesällä 2015 esillä firabelitöistä kertova näyttely *Työnumero 105 – puhdetöitä piipun*

¹ Kuusankoski-seura: Teollisuusperinteen keruu, <http://www.kuusankoskiseura.fi/tietoa-seurasta/teollisuusperinteen-keruu>.

² Firabelitöistä lisää ks. Pete Pesosen pro gradu -työ, Pesonen 2014.

³ Lisätietoa keruusta: Tehdasperinne – muistitietokeruu firabelitöistä, <http://www.tehdasperinne.fi>.

*juurella.*¹ Pesonen tutustui näyttelyn myötä Eijaleena Martikaiseen, joka tekee haastatteluja kuusankoskelaisten – tai paikkakuntalaisittain kuusaalaisten – parissa ja julkaisee niistä työstämiään artikkeleita Min Kuusas -blogissaan.² Pesosen ja Martikaisen yhteistyönä syntyi teollinen perinnepiiri, jonka vetäjinä he toimivat, Pesonen Työväen Arkistoa ja Martikainen Kuusankoski-seuraa edustaen. Kuusankosken teollisessa perinnepiirissä poiketaan Työväen Arkiston keruun varsinaisesta aiheesta siinä mielessä, ettei siellä keskitytä firabelitöihin, vaan pyritään tallentamaan paikkakunnan teollista historiaa kokonaisuudessaan. Työskentelen itsekin Työväen Arkistossa, ja teollinen perinnepiiri valikoitui tutkimuskohteekseni kollegani Pesosen kehotuksesta. Kuusankoski paikkakuntana tai tehdastyöläiset evät kuitenkaan olleet minulle entuudestaan läheisiä eikä oma työni arkistossa liity meneillään olevaan hankkeeseen tai muistitietotoimikuntaan ylipäätään.

Teollinen perinnepiiri ei ole Kuusankoskella ainoa laatuaan. Vuoden 2016 aikana on paikkakunnalla toiminut ainakin Rantakulman ja Kivimäen perinnepiiri sekä Voikkaan perinnepiiri. Kuusankoski-seura on järjestänyt erilaisia perinnepiirejä yhteistyössä Kuusankosken työväenopiston eli nykyisen Kouvolan kansanopiston kanssa vuodesta 1999, ja kunkin perinnepiirin annista on koottu julkaisu. Perinnepiirien tarkoituksena on ollut kerätä paikkakunnan eri alueita koskevia muisteluja, perinnettä ja historiaa.³ Tutkimuksessani keskityn kuitenkin pelkästään Työväen Arkiston kanssa toteutettuun teolliseen perinnepiiriin, jota nimitän työssäni lyhyemmin perinnepiiriksi.

1.2. Aikaisempi tutkimus

Tehdastyöläisiä on tutkittu Suomessa jo 1800-luvun lopulta, joskin tutkimukset olivat silloin vielä paljolti työläisten oloja kartoittavia tilastollisia selvityksiä. 1930-luvulla ilmestyivät ensimmäiset työväenyhteisöjä ja työväen elämäntapaa ruotivat tutkimukset

---

¹ Näyttelystä ks. esim. Kouvolan Sanomat 27.5.2015, <http://www.kouvolan-sanomat.fi/Kulttuuri---Kulttuuriuutiset/2015/05/27/Julkisten%20salaisuuksien%20näyttelyyn%20Kuusankoskelle%20ehtii%20vielä%20ilmoittaa%20esineitä.%20/2015219100324/397>.

² Min Kuusas, <http://minkuusas.blogspot.fi>. Martikaisen blogikirjoituksia varten tekemät haastattelut on tallennettu Työväen Arkiston kokoelmiin.

³ Kuusankoski-seura: Perinnepiirit, <http://www.kuusankoskiseura.fi/tietoa-seurasta/perinnepiirit>; Kuusankoski-seura: Perinnejulkaisut, <http://www.kuusankoskiseura.fi/category/perinnejulkaisut>.

kuten sosiaalishistorioitsija Heikki Wariksen *Työläisyhteiskunnan syntyminen Helsingin Pitkäsillan pohjoispuolelle*.¹ Kansatieteen kiinnostus ja ylipäättään koko kansa-käsitteen sijaan rajoittui 1950-luvulle saakka maaseudun rahvaaseen. Näin ollen myös työläisiä koskevat kansatieteelliset tutkimukset olivat keskittyneet maaseudun teollisuusyhteisöihin, yhtenä varhaisimmista mainittakoon Gabriel Nikanderin 1920-luvulla ilmestynyt *Fiskars bruks historia*.²

1960-luvulta lähtien työväestön perinne ja kokemukset nousivat laajemmin tutkimuksen kohteeksi, ja myös kansatieteen huomio alkoi kohdistua kaupunkien työläisiin. Ilmar Talven johdolla alettiin Turun yliopistossa kerätä työväestöryhmiä ja yksittäisiä teollisuusyhteisöjä koskevaa kysely- ja haastatteluaineistoa. Tutkimuksen kohteina olivat paperi-, puu-, metalli- ja tekstiiliteollisuus ennen toista maailmansotaa.³ Talven jalanjäljissä Museovirastoon perustettiin 1970-luvun lopulla työväenkulttuuriprojekti, jonka ensimmäisen kenttätutkimuksen tarkoituksena oli kartoittaa Forssan puuvillatehtaan työväestön kansanelämän ja -kulttuurin eri osa-alueet ja niiden muutokset.⁴ Projektin myöhemmistä julkaisuista mainittakoon Timo Yliahon ja Hanna Snellmanin *Tehtaalainen Helsingissä. Pitkäsillan pohjoispuoli ja leipomotyöntekijät ennen toista maailmansotaa*.⁵ Muilta tieteenaloilta noston esiin tässä yhteydessä Jorma Kalelan, joka koulutti 1980-luvulla Paperiliiton jäseniä kirjoittamaan itse omaa historiaansa.⁶

Viime vuosikymmeninä työväestöä tai ammattikulttuuria ovat kansatieteen alalla tutkineet mm. Hanna Snellman teoksessaan *Tukkilaisen tulo ja lähtö. Kansatieteellinen tutkimus Kemijoen metsä- ja uittotoistä*⁷, Sanna-Kaisa Spoofo Jokelan tiilitehdasta tarkastelevassa väitöskirjassaan *Savikkojen valtias. Jokelan tiilitehtaan sosiaalinen ja fyysinen miljöö*⁸ ja Leena Paaskoski väitöksessään *Herrana metsässä. Kansatieteellinen*

---

¹ Waris 1932–1934; Kortelainen 2008, 22; Ahvenisto 2008, 34.

² Nikander 1929; Lehtonen 2005, 18–19.

³ Leimu 1983, 5–6; Peltonen 1996, 14–18, 75; Snellman 1996, 16; Spoofo 1997, 16–17; Lehtonen 2005, 18–19; Ahvenisto 2008, 34; Turun yliopisto: Kansatieteen TYKL-kokoelmat, <https://www.utu.fi/fi/yksikot/hum/yksikot/hktl/palvelut/arkistot/kultut-arkisto/Sivut/TYKL.aspx>.

⁴ Leimu 1983, 1–6.

⁵ Yliaho & Snellman 1991.

⁶ Kalela 1986.

⁷ Snellman 1996.

⁸ Spoofo 1997.

*tutkimus metsänhoitajuudesta*¹. Eerika Koskinen-Koiviston hiljattain ilmestynyt etnologian alan väitöskirja *Her Own Worth. Negotiations of Subjectivity in the Life Narrative of a Female Labourer*² syventyy tehdastyöhön yhden naisen elämäntarinan kautta. Kaisu Kortelainen puolestaan pureutuu perinteentutkimuksen alan väitöskirjassaan *Penttilän sahayhteisö ja työläisyys*³ joensuulaisella Penttilän sahallä työskennelleiden ja asuneiden ihmisten tapoihin muistella sahayhteisöelämää. Kortelaisen huomio kiinnittyy kyseisessä tutkimuksessa sekä muisteluaineistosta piirtyvään ajan, tilan ja paikan käsitykseen että yhteisön toimintaan ja sen jäsenten välisen vuorovaikutuksen kuvaukseen. Kortelaisen tutkimus on toiminut tärkeänä vertailukohtana omalle työlleni juuri siinä käytettyjen tilan, paikan ja ajan käsitteiden johdosta. Historian puolella tehdastyöläisiä ovat tarkastelleet muun muassa Jussi Koivuniemi tutkimuksessaan *Tehtaan pillin tahdissa. Nokian tehdasyhdyskunnan sosiaalinen järjestys 1870–1939*⁴, sekä Inkeri Ahvenisto, joka syventyy väitöskirjassaan *Tehdas yhdistää ja erottaa Verlassa 1880-luvulta 1960-luvulle*⁵ Verlan tehdasyhdyskunnassa rakennettuun yhteisyyteen ja eroihin. Tehdastyöläisten vapaa-ajanviettoon on puolestaan perehtynyt Anu-Hanna Anttila sosiologian alan työssään *Loma tehtaan varjossa. Teollisuustyöväen loma- ja vapaa-ajan moraalisaätely Suomessa 1930–1960-luvuilla*.⁶

Kymi-yhtiön historiasta on kirjoitettu jonkin verran eri näkökulmista, joskin virallinen historiikki 1900-luvun toiselta puoliskolta puuttuu. Vuonna 1932 julkaistiin Julius Polinin *Kymiyhtiön sivistyksellinen ja yhteiskunnallinen toiminta*, vuonna 1979 puolestaan Veikko Talven kirjoittama yhtiön historian vuosilta 1872–1917, vain joitakin mainitakseni.⁷ Lisäksi ylipäättään moni paperiteollisuuteen kohdistuva tutkimus tulee sivunneeksi Kymi-yhtiötä. Esimerkiksi edellä mainittu Inkeri Ahveniston Verla-väitöskirja liittyy Kymi-yhtiöön, sillä Kymi-yhtiö osti Verlan vuonna 1922. Kymi-yhtiöstä löytyy tietoa myös paikallishistorioista, tuoreimpana esimerkkinä Rurik Wasastjernan vuonna 2015 ilmestynyt kolmiosainen Kuusankosken rakennusperintöä

---

¹ Paaskoski 2008.

² Koskinen-Koivisto 2014.

³ Kortelainen 2008.

⁴ Koivuniemi 2000.

⁵ Ahvenisto 2008.

⁶ Anttila 2005.

⁷ Polin 1932; Talvi 1979.

ruotiva teossarja *Kolme tehdasta, yksi kunta. Kuusankosken kaavoitus- ja rakennusperintö*.¹

Työväen muistitietotoimikunnan perustaminen ajoittuu edellä mainittuun 1960-luvulla virinneeseen työväestöön kohdistuvaan kiinnostukseen, minkä myötä arkistoihin² alettiin kerätä tavallisten ihmisten muistitietoa ja elämäkertoja. Työväen muistitietotoimikunta perustettiin vuonna 1960 alkuun Työväen Sivistysliiton alaiseksi perinneryhmäksi, ja tavoitteena oli kerätä vuoden 1918 sodan hävinneen osapuolen eli punaisten muistitietoa sekä työväen perinnettä ja kulttuuria koskevaa tietoa ylipäättään.³ Sitten muistitietotoimikunta siirtyi osaksi Työväen Arkistoa, ja sen kokoelmat kattavat tänä päivänä n. 10 000 muistitietosidosta sekä haastatteluäänitteitä mm. poliittisen, työväen- ja ammattiyhdistysliikkeen eri osa-alueilta. Työväen muistitietotoimikunta pyrkii edelleen kartuttamaan kokoelmaansa järjestämällä erilaisia teemakeruita, tekemällä haastatteluja sekä ottamalla vastaan muistelma-aineistoa. Firabelitöihin liittyviä kokemuksia etsivä Tehdasperinne-keruu on Muistitietotoimikunnan tuorein hanke.⁴

1.3. Tutkimusaineisto

Tutkimusaineistoni koostuu tammikuun ja toukokuun 2016 välillä pidetyistä Kuusankosken teollisen perinnepiirin kokoontumisten tallenteista. Perinnepiiri järjestettiin kuutena tiistai-iltapäivänä Kuusankoski-seuran omissa tiloissa, ja kokoontumiset kestivät kahdesta kolmeen tuntiin. Kokoontumisista tiedotettiin Kuusankoski-seuran internet-sivuilla (LIITE 1).⁵ Internet-sivuille päivitettiin ennen kutakin kokoontumista keskusteltava aihe. Ensimmäisellä kerralla aiheena oli työ ja perhe, toisella työ ja vapaa-aika, kolmannella koulutus, neljännellä (Kymi)yrityöläisyys,

---

¹ Wasastjerna 2015a, b ja c.

² Mm. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kansanrunousarkisto, Museoviraston Keruuarkisto ja Kansan Arkisto. Ks. Peltonen 1996, 65–74, 81–89; Makkonen 2009, 28–29.

³ Peltonen 1996, 14–18, 75–78; Työväen Arkisto: muistitiedon lähteillä, <http://www.tyark.fi/muistitieto.htm>.

⁴ Työväen Arkisto: Eilistä ja nykypäivää, http://www.tyark.fi/pdf/ta_historia.pdf; Työväen Arkisto: muistitiedon lähteillä, <http://www.tyark.fi/muistitieto.htm>.

⁵ Kuusankoski-seura: Teollisuusperinteen keruu, <http://www.kuusankoskiseura.fi/tietoa-seurasta/teollisuusperinteen-keruu>.

viidennellä poliittinen ja ammattiyhdistystoiminta ja kuudennella tehtaiden juhlahyvätyöt ja mahdolliset tulevat aiheet. Tilaisuudet äänitettiin, ja viimeinen kerta lisäksi videoitiin ja siitä otettiin valokuvia. Äänitettyä aineistoa on yhteensä n. 13,5 h. Olen litteroinut äänitteet itse. Aineisto on tallennettu tutkimuskäyttöön Työväen Arkistoon. Viittaan tutkimuksessani aineistoon sanalla *perinnepiiri* sekä kyseessä olevan kokoontumisen päivämäärällä, koska aineisto on toistaiseksi luettelomatonta.

Osallistuminen perinnepiirin kokoontumisiin ei ollut sitovaa, vaan osaa saattoi ottaa vain yhteen tai vaihtoehtoisesti vaikkapa kaikkiin istuntoihin. Yhteensä kaikkiin kuuteen kokoontumiseen osallistui kaksikymmentäseitsemän henkilöä. Näistä yhdeksätoista oli miehiä ja noin kolmasosa eli kahdeksan naisia. Osallistujista vain yksi oli läsnä kaikilla kuudella kokoontumiskerralla. Viisi kertaa osallistui kolme henkilöä, neljä kertaa puolestaan neljä. Kaksi ihmistä otti osaa kokoontumisiin kolmesti, neljä kahdesti. Kerran osallistuneita oli ylivoimaisesti eniten, yhteensä neljätoista henkeä. Eniten osallistujia keräsi perinnepiirin neljäs, maaliskuussa pidetty tapaaminen, jolloin paikalla oli kokonaiset seitsemätoista henkeä. Vähiten puolestaan osallistui toisella kerralla, jolloin paikalla oli kuusi ihmistä. Ensimmäisellä ja kolmannella kerralla läsnä oli kaksitoista, ja kahdella viimeisellä yhdeksän henkeä. Muutamien osallistujan tarkka syntymäaika ei ole tiedossa, mutta ikänsä ilmoittaneista nuorin on syntynyt vuonna 1931 ja vanhin 1961. Eniten osallistujien joukossa oli 1940-luvulla syntyneitä. Kukaan osallistujista ei työskennellyt yhtiöllä enää.

Käytän aineistonani perinnepiirin kokoontumisista tehtyä äänitteitä sekä niistä tekemiäni litteraatteja. On syytä ottaa huomioon, että alkuperäinen haastattelu tai keskustelu, sen äänitetty versio, litteraatti sekä viimeisenä vielä tulkinnat edellä mainituista poikkeavat aina toisistaan. Äänite esimerkiksi paljastaa sellaisia äänensävyjä ja tunnetiloja mitä litteraatti ei välitä, mutta jättää silti näkymättömiksi kaikki ne eleet ja ilmeet, jotka kasvokkain keskusteltaessa (tai osittain videotallenteelta) ovat nähtävissä. Äänensävyjä haastattelunauhalla tulkittaessa on myös väärinkäsityksen vaara. Sama koskee toki kasvokkain tapahtuvaa kommunikaatiota, sillä kielenulkoisessa viestinnässä kyse on aina tulkinnasta. Koen joka tapauksessa tärkeänä, että olen saanut kuunnella aineistoani ensisijaisesti äänitteenä ja sitten litteroida sen itse, vaikka

ihanteellisinta olisi ollut olla fyysisesti läsnä jokaisessa kokoontumisessa. Nauhoitteilta olen kuullut esimerkiksi osallistujien yksilöllisen äänen, puhutavan ja -rytmin, ja näin he ovat tulleet tutummiksi kuin mikäli olisin lukenut pelkkää tekstiä. Se ääni, minkä olen itse voinut nauhoitteilta kuulla, ei kuitenkaan kaikkine sävyineen välity tämän tutkimuksen lukijalle. Käytän tutkimustekstissäni lainauksia, jotka ovat tekemistäni litteraateista poimittuja ja siten luettavaan muotoon muutettuja, pelkistettyjä esityksiä kaikesta äänitteen sisältämästä informaatiosta.¹

Jotta oma käsitykseni aineistostani ei jäisi kokonaan pelkän nauhalta kuullun äänen varaan vaan voisin kokea perinnepiirin tunnelmaa paikan päällä, osallistuin perinnepiirin viimeiseen kokoontumiseen toukokuussa 2016. Tällöin mukana oli myös Timo Tigerstedt, joka videoi ja valokuvasi kokoontumisen. Roolini kokoontumisessa oli lähinnä havainnoida tapahtumia. Kerroin myös osallistujille lyhyesti gradustani. Osallistuminen osoittautui tärkeäksi kokoontumisten luonteen ymmärtämisen kannalta ja mahdollisti syvällisemmän ymmärryksen tutkimuskohteesta.

Perinnepiirin keskustelut sijoituivat rakenteeltaan strukturoidun ja vapaan haastattelun välimaastoon jonkinlaisiksi puolistrukturoiduksi ryhmähaastatteluiksi. Jokaisella kokoontumisella oli ennalta päätetty aihe ja Pesonen oli hahmotellut paperille muutamia keskustelua ohjaavia asialinjoja ja kysymyksiä, mutta keskustelu eteni vapaasti Pesosen välillä nostaessa esiin seuraavan teeman tai kysyessä tarkentavan kysymyksen liittyen esimerkiksi siihen, minä vuonna keskustelun aiheena oleva asia tapahtui. Pääosin Pesosen rooli oli kuitenkin kuuntelijan. Sama pätee Martikaisen kohdalla, joskin joissain kohdin hän kertoi omia kokemuksiaan tai kysyi tarkentavia kysymyksiä.

Huolimatta siitä, että Pesonen puhui kokoontumisissa vähän, on selvää, että hänellä oli vaikutusta siihen, miten ja mitä perinnepiirissä puhuttiin. Leena Paaskoski toteaa, että käydessään väitöskirjaansa varten läpi eri henkilöiden tekemiä haastatteluja kävi selväksi haastattelutilanteen vuorovaikutuksellisuus sekä haastattelijan vaikutus lopputuloksen tuottamiseen.² Kunkin perinnepiirikokoontumisen voi siten nähdä

---

¹ Portelli 2006, 50–53; Fingerroos & Kurki 2008, 17; Heinonen 2008, 246–250; Abrams 2010, 9, 24.

² Paaskoski 2008, 19.

Työväen Arkiston ja osallistujien välisen yhteistyön lopputuloksena.¹ Toisaalta mukana ovat myös ns. kolmannet osapuolet. Elina Makkonen huomauttaa, että haastattelutilanne ei ole vain kahden osapuolen välistä vuorovaikutusta, vaan osapuolet ottavat huomioon myös kuvitellut kuuntelijat. Näitä ovat esimerkiksi muut yhteisön jäsenet tai tutkimuksen lukijat.²

Analyysiprosessini on ollut monivaiheinen. Alkuun olen pyrkinyt saamaan aineistostani kattavan yleiskuvan, minkä jälkeen on ollut mahdollista syventyä yhä tarkemmin sen eri osiin ja esiin nouseviin teemoihin. Tällaista yleisemmästä yksityiskohtaisempaan siirtyvää ja kerta kerralta syventyvää tulkintaa, osien ja niiden muodostaman kokonaisuuden välistä jatkuvaa vuorovaikutusta kutsutaan hermeneuttisessa tutkimustraditiossa hermeneuttiseksi kehäksi. Esiymmärrys ja merkitysodotus vaikuttavat väistämättä käsitykseen tutkimuskohteesta.³ Tulkinnan edetessä esiymmärryksestä liikutaan aina uudelle ymmärryksen tasolle, kunnes ideaalitulanteessa on lopputuloksena neuvotellen tuotettu tieto, osapuolten yhteinen ymmärrys, joka ei tosin ole sekään lopullinen vaan siirtyy aina uusien tulkintojen kohteeksi. Tutkimuksen tekemisen voikin nähdä merkitsevän pohjimmiltaan erilaisiin todellisuusrakennelmiin liittyvän ymmärryksen lisäämistä, ja näiden joukossa on paitsi tutkimuskohte(id)en ja -kirjallisuuden, myös tutkijan omat käsitykset todellisuudesta, ja tutkija sukkuloi näiden erilaisten rakennelmien välillä läpi koko tutkimusprosessin.⁴ Olenkin pyrkinyt tunnistamaan omia ennakko-oletuksiani, jotka ovat tutkimusprosessin myötä ymmärryksen syventyessä osin muuttuneet.

En ole itse ainoa, joka tekee tulkintoja. Myös perinnepiiriläiset tulkitsivat muistojaan ja antoivat niille merkityksiä sekä peilasivat itseään ja sanomisiaan toisiin osallistujiin ja heidän kertomaansa. Lynn Abrams toteaa, että tyypillinen piirre itsestä kertomisessa on itserefleksiivisyys ja itsen määrittely toisiin.⁵ Kuusaalaiset selvästi kertoivatkin elämästään paitsi arkistolle, myös toisilleen ja itselleen. Näenkin tutkimukseni eräänlaisena tulkintojen ketjuna, johon linkittyy viimeisenä sen vastaanottaja.

---

¹ Portelli 2006[1998], 60–61.

² Makkonen 2009, 41.

³ Raatikainen 2004, 89, 95–98; Tontti 2005, 60–61.

⁴ Davies 2002, 6, 213–214; Makkonen 2009, 20; Koskinen-Koivisto 2014, 31.

⁵ Abrams 2010, 38–40.

Perinnepiirin eri kokoontumiskerroilla on vaihtuvuudesta huolimatta osa osallistujista pysynyt samoina. Onkin syytä pohtia, erosiko useampaan kertaan osallistuneiden henkilöiden kerronta sellaisten henkilöiden kerronnasta, jotka osallistuivat perinnepiiriin vain kerran. Esimerkiksi Tytti Steel kertoo pyrkineensä jututtamaan haastateltaviaan tutkimukseensa kahteen otteeseen jonkinasteisen luottamuksen synnyttämiseksi. Hän myös toivoi, että haastateltavat pohtisivat jälkeenpäin ensimmäisellä kerralla käsiteltyjä teemoja, joihin voitaisiin sitten toisella haastattelukerralla syvemmin palata.¹ Moni perinnepiiriin useampaan kertaan osallistunut mainitsi joitakin jo aiemmin kertomiaan asioita seuraavilla osallistumiskerroillaan uudelleen, jolloin ensimmäisellä kerralla muisteltu saattoi hieman täydentyä.

Perinnepiirikokoontumisissa tietyt henkilöt puhuivat selkeästi enemmän kuin toiset. Osittain tämä on varmasti luonnekysymys, mutta asiaan on saattanut vaikuttaa myös se, kuinka hyvin osallistujat muita perinnepiiriläisiä entuudestaan tunsivat, ja kuinka mieluisaksi he muistelutilanteen tai käsitellyn aiheen itselleen kokivat. Myös ennalta annetut teemat sekä osallistujien käsitykset siitä, millaista muistitietoa arkisto haluaa tallentaa, on ehkä vaikuttanut siihen, mitä on kerrottu tai jätetty kertomatta. Jo teollisen perinnepiirin nimessä esiintyvä perinne-sana synnyttää mielikuvia siitä, minkä luonteista aineistoa ollaan keräämässä, ja se on myös saattanut rajata osallistujia.² Oma osallistumiseni perinnepiiriin viimeiseen kokoontumiseen tai tilaisuuden videointi on niin ikään voinut vaikuttaa muistelun sävyihin, vaikkei tämä välttämättä ole ollut tahallista tai tiedostettua.

On lisäksi huomioitava, että perinnepiirien osallistujat eivät edustaneet kattavaa otosta Kymi-yhtiöllä työskennelleistä ammattien ja asemien kirjosta. Useampi osallistuja oli esimerkiksi työskennellyt toimihenkilöinä tai jonkinlaisessa esimiesasemassa, kun taas esimerkiksi siivoojia ei ollut mukana lainkaan.³ Moni osallistuja vaikutti lisäksi melko aktiiviselta toimijalta esimerkiksi monenlaisen järjestö- tai harrastustoiminnan parissa.

---

¹ Steel 2013, 35.

² Portelli 2006, 60–61; Paaskoski 2008, 20.

³ Keskustelu Pesosen ja Martikaisen kanssa 3.5.2016.

Tällaisten aktiivisten henkilöiden on ehkä ollut helppo osallistua myös perinnepiiriin kaltaiseen toimintaan. Tutkimus ei siis ole yleistettävissä kaikkiin tehtaalaisiin, vaan kertoo juuri kyseiseen teolliseen perinnepiiriin osallistuneiden kokemuksista. Siksi puhunkin tutkimuksessani perinnepiiriläisistä, en tehtaalaisista tai kuusaalaisista. Joku sellainen Kymi-yhtiöllä työskennellyt, joka ei ole perinnepiiriin osallistunut, saattaa kokea asiat aivan toisella lailla kuin tutkimuksen kohteena olevat perinnepiiriläiset.¹ On syytä muistaa myös, että koska kokoonpano on ollut eri jokaisella kokoontumiskerralla, eivät kaikki kaksikymmentäkuusi perinnepiiriin osaa ottanutta ole kertoneet kokemuksistaan kaikkiin kevään aikana käsiteltyihin aiheisiin liittyen. Lisäksi osa perinnepiiriläisistä oli tehnyt työuransa tai valtaosan siitä muualla kuin Kymi-yhtiöllä, joskin tehtaan vaikutus on toki ulottunut myös heidän elämänpiiriinsä.

Perinnepiiriin osallistuvat ovat allekirjoittaneet kunkin istunnon yhteydessä lomakkeen, jossa sitoutuvat hyväksymään niissä syntyvän aineiston käytön ja tallentamisen Työväen Arkistoon tutkimuskäyttöön. Pesonen selosti jokaisen kokoontumisen alussa lomakkeen merkityksen pyytäessään siihen allekirjoitukset, ja kertoi, mihin aineistoa käytetään. Osallistujat esittäytyvät ja esiintyvät äänitteillä omalla nimellään, mutta eivät ole antaneet lupaa nimensä käyttöön tutkimuksessa. Toisaalta he eivät ole tätä kieltäneenkään – asiaa ei ole kokoontumisten yhteydessä kysytty. Esitän osallistujat tutkimuksessa yleisen käytännön mukaan pseudonyymein, vaikka se ei välttämättä ole reilua niitä kohtaan, jotka ehkä tahtoisivatkin nimensä julki. Tämä on kuitenkin välttämätöntä anonymiteetin takaamiseksi niille, jotka sitä mahdollisesti haluavat.² Perinnepiirissä on keskusteltu esimerkiksi ammattiliittoon kuulumisesta, mitä ei yleisesti pidetä julkisena tietona. Joskin esimerkiksi Davies muistuttaa, että tutkijan on oltava realistinen sen suhteen, kuinka hyvin he voivat taata tutkittavilleen täyden anonymiteetin. Luultavasti nimen anonymisoinnista huolimatta joku paikkakuntalainen saattaa tunnistaa tuttavansa tutkimuksessani käyttämistäni lainauksista, sillä, kuten Davies toteaa, ihmisillä tapaa olla esimerkiksi yksilöllisiä maneereja ja ilmaisuja, joita on mahdoton häivyttää.³ Eikä niiden häivyttäminen ole mielekäästäkään, päinvastoin: on tärkeää, että osallistujien oma ääni pääsee tutkimuksessa kuuluviin. Noudatan

---

¹ Ks. tähän liittyen Kortelainen 2008, 54.

² Olsson 2005, 286–288; Ahvenisto 2008, 52.

³ Davies 2005, 51, 53.

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeita hyvästä tieteellisestä käytännöstä ja otan vastuun siitä, ettei ketään perinnepiiriläistä esitetä tutkimuksessa loukkaavassa valossa.¹

1.4. Muistitieto ja ajan ulottuvuudet

Tässä tutkimuksessa tarkastelemani perinnepiirissä syntynyt aineisto on muistitietoa, millä on kansatieteessä Pirjo Korkiakankaan määritelmän mukaisesti tarkoitettu ”tietoa, joka on muistettua, muistinvaraista ja jonka sellaisenaan voidaan käsittää sisältävän elämää ja maailmaa kuvaavia tiedonantoja”.² Muistitietoa voi tutkimuksessa hyödyntää niin lähteenä, kohteena kuin metodinakin. Lähteenä käytettäessä tutkimuksessa pyritään tuomaan esiin muistelijoiden omat menneisyystulkinnat, ja tutkijan tehtävänä on niiden esittäminen tai tulkitseminen. Tutkittaessa muistitietoa kohteena tapaa tarkastelu keskittyä kerrontaan itseensä – esimerkiksi sen käytäntöihin, keinoihin ja rakenteisiin. Muistitietoon voi pureutua lisäksi sosiaalisena toimintana, vuorovaikutustapahtumana, jolloin tutkimuskohteena on itse muistelutilanne tai -prosessi sekä se, kuinka tähän prosessiin osallistuvat menneyttä rekonstruoivat ja tulkitsevat. Metodina käytettäessä on muistitieto puolestaan aineiston muodostamisen apuväline.³

Itse hyödynnän teollisessa perinnepiirissä syntynyttä muistitietoa lähteenä pyrkien tuomaan esiin osallistujien Kymi-yhtiöön liittyviä kuvauksia. Kiinnitän huomiota muistelutilanteeseen myös sosiaalisena toimintana pohtien, kuinka perinnepiiri voidaan nähdä kulttuuriperintöprosessina. Tarkastelen paikoitellen myös kerronnassa esiintyviä aikatasoja. Työväen Muistitietoimikunta puolestaan hyödyntää muistitietoa metodina käyttäen teollisen perinnepiirin kokoontumisista tallentamia äänitteitä aineistonsa kartuttamiseen.

Eri tutkijat viittaavat muistitietoaineistoon monesti toisistaan poikkeavin termein johtuen niiden painotuseroista. Käytössä on muistitiedon lisäksi esimerkiksi *muistelmä*, *muistelukerronta*, *muistelupuhe*, *kokemuskerronta*, *elämäkertomus* ja *henkilökohtainen kerronta*. Termien välisiä eroja on ruotunut kattavasti (folkloristisesta näkökulmasta)

¹ Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012.

² Korkiakangas 2005, 131.

³ Ukkonen 2000, 15; Fingerroos & Haanpää 2006, 28–29.

Taina Ukkonen.¹ Huomattakoon, että kansainvälisesti paljon käytetty *oral history* -käsite on muistitietoa suppeampi, koska sillä viitataan nimensä mukaisesti vain suulliseen historiaan, siis haastatteluprosessiin ja sen tuloksena syntyneeseen narratiiviin. Suomalaisen muistitietotutkimuksen kenttä sen sijaan käsittää myös kirjoitetut aineistot.² Itse pitäydyn termien moninaisuudesta ja monitulkintaisuudesta huolimatta – ja osin myös siitä johtuen – tutkimuksessani kansatieteelle tutussa muistitieto-käsitteessä jo siitäkin syystä, että myös Työväen Muistitietotoimikunta sitä käyttää.

Vaikka muistitiedon keräämisellä ja tallentamisella on Suomessa pitkät perinteet, ovat tavat tuottaa ja tulkita aineistoa muuttuneet. Muutos näkyy erityisesti suhtautumisessa muistitiedon yleistettävyyteen ja luotettavuuteen ja heijastelee kansainvälisiä malleja. Kun vielä 1960–1970-luvulla kansatieteellisessä tutkimuksessa tavoiteltiin kulttuurin kuvauksessa objektiivisuutta ja tiedon luotettavuuden punnitseminen oli tärkeällä sijalla, katsotaan nykyisin ennemminkin, että kaikilla kerronnan tavoilla on jokin merkitys, jota tutkija tulkitsee.³ Se, onko kerrottu täsmällisesti totta vai ei, ei ole oleellista. Kiinnostavaa on sen sijaan narratiivisuus itsessään: mitä, miksi ja miten kerrotaan. Esimerkiksi Alessandro Portelli näkee erityisen arvokkaana ja ainutlaatuisena elementtinä muistitiedossa juuri puhujan subjektiivisuuden. Eri näkökulmat ovat hänen mukaansa tärkeä osa kerrontaa eikä puolueettomuus ole mahdollista. Kiinnostavaa on myös tapahtumille annetut jälkikäteiset merkitykset. Portelli toteaa, että se, mihin kertojat uskovat sekä se, että he uskovat kertomaansa, on historiallinen fakta aivan samoin kuin todelliset tapahtumat ovat. Asiasisällöltään ”väärät” lausumat ovat psykologisesti tosia ja siten yhtä tärkeitä kuin luotettavampina pidetyt kuvaukset. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö muistitiedon avulla pyrittäisi saamaan uutta tietoa. Muistitieto on tärkeällä sijalla esimerkiksi virallisen historiankirjoituksen valtaviiran ulkopuolelle jääneiden ihmisryhmien elämän valottamisessa.⁴

Saara Tuomaala muistuttaa, että tutkijan valinnat eivät ole arvovapaita, ja metodologiset

---

¹ Ukkonen 2000, 20–42; Kortelainen 2008, 27; Makkonen 2009, 26–27.

² Fingerroos & Haanpää 2006, 27; Makkonen 2009, 26; Abrams 2010, 1–2.

³ Korkiakangas 2005, 131–133; Korkiakangas 2006, 120–126, 140.

⁴ Korkiakangas 2006, 125; Portelli 2006[1998], 55–57; Kenny 2009, 152–153; ks. myös Tuomaala 2006, 278–279.

valinnat ovat kytköksissä henkilökohtaisiin motivaatioihin ja tietyssä sosiaalisessa maailmassa tapahtuviin vuorovaikutusprosesseihin. Muistitiedossa samat kokemuskertomukset avautuvat erilaisiksi tulkinnoiksi eri metodeja käyttäen. Parhaimmassa tapauksessa toisistaan poikkeavat tulkinnat muodostavat erilaisia, toisiaan rikastuttavia ja menneisyyden moni-ilmeisyyttä esiin tuovia historioita.¹ On kuitenkin tärkeää muistaa, että vaikka tutkimuksessa pyritäänkin havainnoimaan ja välittämään kentän moniäänisyyttä, on tutkijalla kuitenkin valta päättää, mitä ääniä hän nostaa esiin.² Niinpä myös tämä tutkimus on vain pieni kurkistus ja yhdenlainen näkökulma siihen, mitä kaikkea perinnepiirissä muisteltiin, ja lopulta väistämättä minun, ei perinnepiiriläisten, tulkinta muistellusta.

Suomalaisen kuusikymmentäluvun historiakuvan rakentumista tutkinut Katja-Maria Miettunen toteaa, että kertomus elämästä ei varsinaisesti kerro elämästä itsestään vaan sitä, miten kertoja jäsentää menneet tapahtumat kertomuksen muotoon. Kertomukset elämästä ovat jäljitelmiä, joiden rakentumisessa on kyse aktiivisesta toiminnasta, Paul Ricoeurin käsitettä käyttäen juonittamisesta tai juonentamisesta³ (*emplotment*). Juonentamalla erilaiset hajanaiset tapahtumat kurotaan järjestelmälliseksi kokonaisuudeksi eli kertomukseksi. Kertomukseen liitetyt piirteet kuten alku, keskikohta ja loppu ja niiden kautta ilmenevä ajan kronologisuus ovat siten vain jälkikäteinen kuva.⁴ Miettunen huomauttaa myös, että koska nykyisyydessä on jäljellä vain menneisyyden representaatioita, ei menneisyyden merkitys piile niinkään sen tapahtumissa itsessään vaan siinä, mitä merkityksiä niille kunakin aikana annetaan. Vasta vuorovaikutuksessa nykyisyyden kanssa toteutuu siis menneisyyden merkitys.⁵

Karina Lukin toteaa muistelun olevan kerrostunutta puhetta, hetkessä kerrottua ja muotoiltua, mutta menneisiin kertomisiin tai tapahtumiin palaavaa.⁶ Tutkimuksessani onkin läsnä samanaikaisesti sekä tapahtumien menneisyys, kerrontahetken nykyisyys että tulevaisuus, sillä perinnepiiriläisten jakamaan ja arkiston tallentamaan muistitietoon

---

¹ Tuomaala 2006, 278, 282.

² Ks. Olsson 2005, 282; Portelli 2006, 62; Davies 2008: 3–5; Fingerroos & Kurki 2008, 13.

³ Esim. Miettunen käyttää termistä suomennosta *juonittaminen*, Aarnipuu puolestaan *juonentaminen*, ks. Aarnipuu 2008, 37.

⁴ Ricoeur 1990[1984], 31–34, 39, 65–67; Miettunen 2009, 36; ks. myös Koskinen-Koivisto 2014, 51.

⁵ Miettunen 2009, 11–12.

⁶ Lukin 2012, 103.

sisältyy oletus sen merkityksestä myös tulevaisuudessa. Kortelainen huomauttaa, ettei ajan ulottuvuuksia ole tehdasyhteisötutkimuksissa juurikaan pohdittu, vaan tapahtumat on usein sijoitettu johonkin ajanjaksoon, vuoteen tai vuosikymmeneen, ja esitetty lineaarisesti. Samaten on tutkimuskohde tavattu rajata tietyn ajanjakson sisään, mikä antaa kuvan ajan pysähtymisestä sen päätyttyä. Nykyaika ja tulevaisuus on ikään kuin häivytetty pois.¹ Myös Paaskoski puuttuu tutkimuksessaan ajan periodisoinnin tuottamiin ongelmiin. Aikakausiin jakaminen ei tee oikeutta ajan monikerroksisuudelle. Lisäksi ajallista jatkuvuutta on hänen mukaansa tarkasteltava kriittisesti: muutoksen ja jatkuvuuden kohdalla on erotettava toisistaan muoto ja sisältö. Vaikka ilmiöt näyttäisivät jatkuvan samanlaisina, niiden merkitykset voivat muuttua tai päinvastoin.² Pyrinkin tutkimuksessani käsittelemään aiheita teemoittain, vaikka se eteneekin osittain lineaarisesti siinä mielessä, että aloitan kuvaamalla Kuusankosken tehtaiden historiaa ja perinnepiiriläisten lapsuutta, ja päädyn lopuksi aineiston jatkokäyttöön liittyviin kysymyksiin. Tutkimukseni ei kuitenkaan rajaudu käsittämään tarkasti määriteltyä ajanjaksoa, eikä se olisi aineiston luonteen kannalta täysin mahdollistakaan, sillä perinnepiiriläiset eivät tavanneet ajoittaa tarkasti – tai ollenkaan – kertomiansa tapahtumia. 1930–1960-luvuilla syntyneet perinnepiiriläiset muistelivat lapsuutensa ja työuransa lisäksi muilta kuultuja asioita ja tapahtumia, jotka saattavat ajoittua aikaan ennen heidän syntymäänsä.

Kuten Paaskoski muistuttaa, myös tutkimuksessa käytetty aikamuoto on osa ajan ulottuvuuksia. Olen päätenyt Paaskosken tavoin käyttämään tutkimustekstissäni aikamuotona pääosin imperfektiä, koska kaikki tarkastelemani asiat sijoittuvat menneisyyteen ja myös perinnepiiriläiset tapaavat käyttää sitä kerronnassaan. Paaskoski toteaa, että imperfekti toimii myös määrittelyn ja etäännyttämisen välineenä, jolloin tutkimuskohde sijoittuu sopivalle katseluetäisyydelle.³

---

¹ Kortelainen 2008, 44.

² Paaskoski 2008, 30–31.

³ Paaskoski 2008, 32.

1.5. Keskeiset käsitteet

Tutkimuksessani nousee esille *yhtiöläisyyden*, *kulttuuriperinnön* ja *paikan* käsitteet sekä taustalla ajatus *tilasta*. Ne kaikki kytkeytyvät muistitiedossa ilmenevään ajan kerroksellisuuteen. Paikalle ja tilalle sekä niiden keskinäiselle suhteelle on eri tutkimuksissa annettu toisistaan poikkeavia määritelmiä. Esimerkiksi Michel de Certeau on määritellyt paikan (*lieu*) kuvaavan elementtiensä samanaikaisia sijainteja suhteessa toisiinsa, ja tilan (*espace*) taas subjektiivisena, merkityksellisenä, käytössä olevana paikkana. Tilalle ominaista on liike ja aika eikä se ole yhtenäinen ja vakaa.¹ Tähän nojautuen esimerkiksi Turun linnaa narratiivisena tilana tarkasteleva Petja Aarnipuu ajattelee sijainnilliseen paikkaan, siis Turun linnaan, yhdistyvien ajallisuuden ja toiminnallisuuden synnyttävän tilan. Toisenlaisiakin näkemyksiä on. Mikäli tilan ymmärtää lähinnä avaruudelliseksi, abstraktiseksi tai neutraaliksi ympäristöksi, kääntyy edellä kuvattu ajatus ikään kuin toisinpäin, ja juuri tilassa ilmenevä paikka näyttäytyy merkityksellisenä, elettyinä ja koettuna.²

Näen paikan ja tilan käsitteiden häilyväisyyden tai monimerkityksellisyyden rikkautena, sillä se muistuttaa, ettei ole yhtä oikeaa tapaa jäsentää paikkaa ja tilaa – tai maailmaa ylipäätään. Tutkijan on kuitenkin valittava näkökulmansa. Siispä tutkimuksessani *paikka* näyttäytyy konkreettisenä sijaintina, johon kuitenkin liittyy muistoja ja mielikuvia jotka tekevät siitä ajallisesti kerrostuneen. Koko teollisen perinnepiirin olemassaolon syynä ja aiheena oli paikka nimeltä Kuusankoski, ja toki myös sen sisällä sijainneet tehdasalueet ja -rakennukset. Ne toimivat perinnepiiriläisille Pierre Noran käsitettä lainaten muistin paikkoina, jotka yhdistivät heidät muistelemaan ja tulkitsemaan menneisyyttä.³ Konkreettisesti perinnepiiriläisiä yhdisti toki myös Kuusankoski-seuran huoneisto, jossa perinnepiiri tapahtui ja joka kokosi osallistujat muistelutilanteessa fyysisesti yhteen.

Ymmärrän *tilan* Henri Lefebvreen nojaten monikerroksisena sosiaalisena kudelman,

---

¹ De Certeau 1984, 117.

² Aarnipuu 2008, 26–28; Saarikangas 2006, 43, 49–50; Haarni ym. 1997, 16–17; tilan ja paikan käsitteellistämisen tavoista laajemmin ks. Lappi 2007, 30–43; paikkaan liittyvästä ajattelusta ks. Kymäläinen 2006.

³ Nora 1996; Sivula 2013, 164.

jota tuotetaan ja uusinnetaan taukoamatta. Lefebvren mukaan yhtä sosiaalista tilaa ei ole olemassa, vaan yhdessä tilassa on sen sijaan samanaikaisesti useita sosiaalisia tiloja.¹ Ajatus tilasta on tutkimuksessani lähinnä taustalla, ja käytän käsitettä Kortelaisen tavoin tulkinnan apukeinona kuvaamaan menneisyyden ja nykyisyyden välistä dialogia ja ajan monikerroksellisuutta. Kortelainen toteaa, että tila käsitteenä sopii hyvin muistitietotutkimuksen tulkinnan välineeksi, kun se ymmärretään juuri merkitykselliseksi fyysiseksi ja mentaaliseksi ympäristöksi, jota tuotetaan sosiaalisissa käytännöissä, sekä käsitteeksi, joka liikkuu menneisyyden ja nykyisyyden välillä. Kortelainen erottaa tutkimuksessaan toisistaan *eletyn* ja *esitetyn tilan*. Eletyllä tilalla hän viittaa siihen tutkimusentekohetken nykyisyydessä läsnä olevaan tilaan, jossa haastateltavat elivät Kortelaisen kenttätöiden aikana ja jota myös Kortelaisen tutkimus edustaa. Eletty tila toimii Kortelaiselle myös reflektion apuvälineenä, keinona hahmottaa tutkimuksen toimijoiden eri asetelmia ja rooleja. Esitettyä tilaa Kortelainen puolestaan tarkastelee ulkopuolisena tulkitsijana. Esitetty tila on narratiivinen ja rakentuu muun muassa haastateltavien puheissa: se on siis aineistossa ilmenevä representaatio menneestä. Kortelainen kuvaa eletyn tilan olevan perusta, jolle esitetty tila, siis muisteluaineisto, rakennetaan. Raja kahden tilan välillä on toki häilyvä, ja ne ovat jatkuvasti vuorovaikutuksessa keskenään.²

Yhtiöläisyydellä viitataan tutkimuksessani paitsi Kymi-yhtiöllä työskennelleiden ammatti-identiteettiin, ylipäättään kokemukseen osana Kymi-yhtiön laajaa vaikutuspiiriä. Yhtiöläisyysidentiteetti liittyy tiiviisti paikkoihin, Kuusankoskeen ja tehtaaseen. Identiteetit ovat alati muuttuvia ja määrittävät ennen kaikkea sitä kautta, mitä ne *eivät* ole – ne perustuvat siis ”meihin” ja ”toisiin”.³ Paulus P.P. Huigen ja Louise Meijering toteavat, että paikkaan liittyvä identiteetti on menneisyyden varaan rakentuva, alati muuttuva ja neuvoteltava sosiaalinen rakennelma.⁴ Näin ymmärrettynä kokemuksen yhtiöläisyydestä voi siten samaistaa myös edellä kuvaamani tilaan. Perinnepiiri itsessään ja tämä tutkimus näyttäytyvät elettyinä tilana, kerrontahetkellä elettyinä yhtiöläisyytenä; esitettyinä tilana eli esitettyinä yhtiöläisyytenä puolestaan se, mitä perinnepiiriläiset menneestä kertovat. Molemmat ilmenevät kuitenkin jatkuvasti

¹ Lefebvre 1991; ks. myös Saarikangas 2006, 66–69 ja Lappi 2007, 31–32.

² Kortelainen 2008, 46–47, 209–210.

³ Hall 1996, 4–6; Huigen & Meijering 2005, 21; van Hojen, Meijering & Huigen 2005, 156.

⁴ Huigen & Meijering 2005, 21–22.

myös limittäin. Huomautan, että vaikka käytänkin tutkimuksessani yhtiöläisyys-termiä yksikössä, en tarkoita vähätellä perinnepiiriläisten yksilöllisiä kokemuksia tai oleta heidän jakavan kollektiivista paikallisidentiteettiä, johon jokainen heistä voisi yhtä lailla samaistua.¹

Tarkastelen tutkielmani lopussa teollista perinnepiiriä *kulttuuriperintö*-käsitteen näkökulmasta, tullaanhan perinnepiiristä tehdyt tallenteet säilyttämään pysyvästi muistiorganisaatiossa. Koska asioille antamamme merkitykset ja käyttötarkoitus muuttuvat ajassa, kertoo myös kulttuuriperintö ennen kaikkea tämän hetken arvoista ja asenteista. Laurajane Smith toteaa, ettei mikään kohde ei ole kulttuuriperintöä sellaisenaan, vaan kulttuuriperintö on jotain, jota aktiivisesti luodaan. Kiinnitänkin tutkimuksessani huomiota kulttuuriperintöön prosessina, tapahtumasarjana, jossa menneisyydestä nostetaan esiin jälkiä, jotka määritellään säilyttämisen arvoiksi todisteiksi. Tällaisesta nykyhetkessä tapahtuvasta menneisyyden määrittelystä käytetään käsitettä *traditionalisaatio*, perinteellistäminen.² Osana tarkastelemani kulttuuriperintöprosessia on sekä teollinen perinnepiiri, jossa osallistujat tulkitsevat yhdessä muistojaan ja kokemuksiaan ja samanaikaisesti sekä luovat että välittävät merkityksiä ja arvoja, että Työväen Arkisto, joka tallentaa perinnepiirissä käydyt keskustelut tulevien sukupolvien kuultavaksi.³ Prosessiin kiinnittyy luonnollisesti myös tämä tutkimus.

Teollisuuden kohdalla perinteellistäminen tapahtui Anna Sivulan mukaan 1970-luvulta alkaen. Sitä ennen modernin teknologian ja tehtaiden nähtiin edustavan kansakunnan nykyisyyttä ja tulevaisuutta eikä niiden katsottu kuuluvan historiaan. Vasta sen jälkeen, kun kansan odotushorisontissa eli tulevaisuuteen kohdistuvissa mielikuvissa alkoi siintää vaihtoehto teolliselle aikakaudelle, tuli teollinen kulttuuri historian piiriin, ja sitä myötä myös aiemmin tuntematon käsite teollinen kulttuuriperintö (*industrial heritage*) sai jalansijaa. Sivula määrittelee käsitteen tarkoittavan niitä teollisen yhteiskunnan jättämiä aineellisia ja aineettomia jälkiä, joita käytetään palvelemaan yhteisöllistä muistamista, ja joihin nojautuen ihmisryhmien ja -yhteisöjen on mahdollista vahvistaa

---

¹ Ks. Ashworth & Graham 2005, 221, 223.

² Smith 2006, 11, 13, 44–84; Anttonen 2016, 35; Sivula 2013, 162–163.

³ Smith 2006, 47–48.

omaa temporaalista itseymmärrystään teollisuusyhteiskunnan jälkeisessä maailmassa.¹

Teollisen kulttuuriperinnön ohella eräänlaisina alakäsitteinä käytetään teollisuustyöväen aineettomaan perintöön viittaavaa teollisuusperinnettä ja aineellista perintöä tarkoittavaa teollisuusperintöä.² On tosin huomautettava, että jako aineelliseen ja aineettomaan kulttuuriperintöön on sikäli ambivalentti, että kaikki perintö voidaan nähdä lopulta aineettomana sosiaalisen vaikutuksensa ja arvonsa vuoksi, ja niin ikään toisaalta kaikki aineettomana pidetty kulttuuriperintö muuttuu osin aineelliseksi, kun se tallennetaan fyysiseen muotoon.³ Vuonna 1985 perustettu Teollisuusperinteen Seura määrittelee teollisuusperinnöksi ”kaikki teollisen tuotannon ja työn piiriin liittyvät ilmiöt”, ja mainitsee esimerkkeinä ”teollisuusympäristöt, tehdasrakennukset, koneet ja laitteet, työväenasunnot, liikennehistorialliset kohteet, työtavat ja työväen elinolot, teollisen toiminnan tuotteet, kirjalliset jäämistöt, asiakirjat, piirustukset ja valokuvat”.⁴ Perinnepiirin ensimmäisellä kokoontumiskerralla Martikainen ja Pesonen keskustelivat lyhyesti teollisuusperinteestä, mutta eivät itse käsitteen merkityksestä sinänsä:

Martikainen: Kerrotsie viel siitä että miten tää niinkun rajataan tää aiheisto että kun nyt noin puhutaan teollisuusperinteestä niin mä oon ymmärtänt et sie et tarkota pelkästään niit joittenka joku perheenjäsen on ollu tehtaalla töissä. Vaan että kaikki muukin täs paikkakunnalla, teollisel paikkakunnalla sattas kiinnostaa.

Pesonen: Joo, eli... Itselläni on semmonen näkökulma että... tääl Kuusankoskella mahdollisesti, kaikki on jossain sidoksissa sitten tähän tehtaaseen vaikkei suoranaisesti ollu missään työsuhteessa sinne. Ja kaikki liittyy sitten kaikkeen tietyllä tapaa, ja... Sitten niitä eri verkostoja joita sitten paikkakunnan sisällä on niin niitä pyritään kuvaamaan tai siis saamaan niistä kuvauksia. Muist, muistelmia... -⁵

Seuraavalla kokoontumiskerralla Pesonen palasi vielä siihen, mitä kaikkea Työväen Arkisto on kiinnostunut tallentamaan:

Pesonen: - - Että voi, voi kertoa niitä kulttuuri juttuja, ja, siis sitä perinnetietoo. Mut sit voi myös kertoa niit omii kokemuksiaan ja, omasta elämästään. Kummatkin kiinnostaa.⁶

¹ Sivula 2013, 161–162, 185.

² Sivula 2013, 181–182.

³ Smith 2006, 3; Kuutma 2009, 6–7.

⁴ Teollisuusperinteen Seura: Teollisuusperintö, <http://www.ths.fi/teollisuusperinteenseura/teollisuusperinto.htm>.

⁵ Perinnepiiri 19.1.2016.

⁶ Perinnepiiri 9.2.2016.

Pesonen totesi, että arkistoa kiinnostaa sekä perinnetieto, joksi hän määritteli kuullut jutut, sekä osallistujien omat kokemukset. Hän mainitsi lisäksi aiemmassa kommentissaan käsityksensä siitä, että Kuusankoskella kaikki ovat jonkinlaisessa sidoksessa tehtaaseen vaikkeivät olisikaan siihen suoranaisessa työsuhteessa. Tarkastelenkin työni seuraavissa luvuissa yhtiöläisyyttä paitsi tehtaan seinien sisällä tuotettuna, myös sen fyysisen olinpaikan ulkopuolelle koko kaupunkitilaan kurkottavana ja levittyvänä kokemuksena sekä lopulta arkistoon asti ulottuvana kulttuuriperinnöksi määriteltynä tallenteena. Korostan, etten pyri tutkielmassani kuvaamaan niinkään konkreettista työtä tai sen teknisiä ulottuvuuksia, vaan pohdin ennemmin perinnepiiriläisten kokemuksia osana Kymi-yhtiön vaikutuspiiriä sekä työssä että sen ulkopuolella.

2. Yhteisnimittäjänä Kymi

2.1. Paperiteollisuuden varaan rakentunut Kuusankoski

Kuusankoski sijaitsee Pohjois-Kymenlaaksossa Kymijoen varrella. Puunjalostusteollisuus on määrittänyt jokivarren asutusta voimakkaasti. Ensimmäinen vesisaha perustettiin alueelle jo 1500-luvulla, mutta varsinainen paperiteollisuuden läpimurto ajoittuu 1870-luvulle. Tärkeänä edellytyksenä sille oli Riihimäki-Pietariradan rakentaminen. Alusta saakka teollisuus jakaantui Pohjois- ja Etelä-Kymenlaaksossa niin, että Kymijoen suistoon nykyisen Kotkan seutuville rakennettiin sahoja tuottamaan tavaraa Länsi-Euroopan markkinoille, ja Keski- ja Pohjois-Kymenlaakson koskipaikkoihin perustettiin puuhiomoja sekä paperi- ja selluloosatehtaita, joista tavara kulki vasta valmistunutta junarataa pitkin Venäjälle.¹

Kuusankoskelle paperitehtaita rakentui kolme. Kreivi Carl Robert Mannerheimin puuhiomo ja paperitehdas Kuusankoski Aktiebolag eli Kuusankoski Osakeyhtiö käynnistyi vuonna 1873 Kuusankosken keskellä Myllysaarella (myöhemmin Kuusaansaari). Axel Wilhelm Wahrenin vastaava tehdas käynnistyi vuonna 1874 Mannerheimin tehtaita vastapäätä kosken itärannalla nimellä Kymmene Aktiebolag, Kymin Osakeyhtiö. Vuonna 1898 mukaan kilpailuun astui vielä Rudolf Elfvingin Voikkaan paperitehdas ja puuhiomo, joka toimi pohjoisempana Voikkaan Kyöperilänkosken rannalla. Nämä kolme tehdasta yhdistyivät vuonna 1904 Kymmene Aktiebolag - Kymin Osakeyhtiö -nimen alle, lyhyemmin Kymi-yhtiöksi. Tästä uudesta yhtiöstä tuli Suomen suurin yritys sekä Pohjoismaiden suurin paperintuottaja.² Maailmansotien välillä yhtiö laajentui ostaen lukuisia yrityksiä, mm. Verlan ja Kissakosken puuhiomot, sekä osake-enemmistöjä erinäisistä tehtaista.³ Laajentuminen jatkui myöhemmin Suomessa ja ulkomailla. Vuonna 1995 yhtiö yhdistyi Repola Oy:n kanssa UPM Kymmene Oy:ksi.⁴ Voikkaan tehdas ja Wahrenin rakennuttama

¹ Talvi 1979, 20, 24, 31; ks. myös Wasastjerna 2015a, 11, 58.

² Talvi 1979, 33–56, 98–104, 112–115; ks. myös Wasastjerna 2015a, 159–161.

³ Ahvenisto 2008, 374–376; Wasastjerna 2015b, 13–14.

⁴ UPM: UPM:n edeltäjäyhtiöiden osakehistoria, <http://assets.upm.com/Investors/Documents/UPMOSakehistoria29122011.pdf>.

Kymintehdas lakkasivat toimimasta 2000-luvulla, mutta Kuusaansaarella paperin ja sellun tuotanto jatkuu edelleen, nyt Kymin paperitehtaan nimen alla. Lisäksi UPM pyörittää alueella yhä Kuusankosken, Keltin ja Voikkaan vesivoimalaitoksia.¹ Perinnepiiriläisten työura sijoittuu valtaosin Kymiyhtiön aikaan, joskin jotkut ehtivät työskennellä myös UPM:llä. Suurin osa heistä on työskennellyt vierekkäin toimivilla Kymin ja Kuusaansaaren tehtailla, jotka perinnepiiriläisten puheessa käytännössä ilmenivät samana kokonaisuutena, mutta muutama myös kauempana Voikkaalla.

Kuusankoskella vallitsi erityisesti teollistumisen alkuvuosikymmeninä ajan tehdasyhdyskunnille tyypillinen paternalistinen järjestys, työnantajan ja työntekijän vastavuoroisuuteen perustuva suhde, joka oli eräänlainen suojelun ja valvonnan yhdistelmä. Paternalistisessa järjestelmässä työnantaja pyrki tarjoamaan työntekijälle työpaikan ohella kelvolliset elinolot, minkä vastavuoroksi työntekijältä odotettiin uskollisuutta ja sitoutumista. Yleensä koko perheen elämä oli kytköksissä tehtaaseen, ja työläisyys ja johtajuus myös periytyivät sukupolvelta toiselle.² Kalela toteaa, että paperiteollisuuspaikkakunnat ovat olleet maamme vakiintuneimpia ja vakaimpia paikallisyhteisöjä.³ Kortelainen kuitenkin muistuttaa, että vaikka paternalistista tehdasyhteisöä tulkitaan monesti pysähtyneeksi ja yhtenäiseksi järjestelmäksi, leimasi elämää tehdasyhdyskunnissa siitä huolimatta myös jatkuva muutos, jopa epävarmuus, sillä esimerkiksi alan suhdanteiden muutokset vaikuttivat koko yhdyskunnan elämään, olihan teollisuuslaitoksen toiminta yhteisön elinehto.⁴

Kuusankosken asuinalueet ovat käytännössä paljolti syntyneet Kymi-yhtiön ja sen edeltäjien johdosta, sillä tehtaasivat vastasivat paikkakunnalla rakentamisesta. Erityisesti Kymintehdas pyrki toimintansa alusta saakka rakentamaan yhdyskuntaa. Yhtiö on lisäksi myötävaikuttanut lukuisien kohteiden syntyyn toimien esimerkiksi rahoittajana. Lisäksi ylipäätään paikkakunnan kunnallinen, kirkollinen ja yksityinen rakentaminen on ollut mahdollista teollisuuden synnyttämän vaurauden ja vetovoiman takia.⁵

---

¹ UPM: Tuotantolaitokset, <http://www.upm.fi/Liiketoiminnot/tuotantolaitokset/Pages/default.aspx>.

² Spoof 1997, 271; Koivuniemi 2000, 9–11, 25–31; Ahvenisto 2008, 22–23; Kortelainen 2008, 25.

³ Kalela 1986, 98.

⁴ Kortelainen 2008, 25.

⁵ Talvi 1979, 173–204; Wasastjerna 2015b, 30–32.

Perinnepiiriläiset tunsivat hyvin Kymi-yhtiön roolin Kuusankosken kehittäjänä ja mainitsivat siitä monesti kerrontansa ohessa. Mitä ilmeisemmin moni olikin perehtynyt laajasti yhtiön ja paikkakunnan historiaa käsittelevään kirjallisuuteen. Seuraavassa katkelma perinnepiirissä käydystä keskustelusta, jossa *Annikki* halusi perinnepiiriläisten koulutuksesta käydyn keskustelun lomassa nostaa esiin yhtiön roolin kansakoulun perustajana paikkakunnalle.¹

Annikki: - - Sen verran viel että, kukaan ei oo täs puhunnu että missä kou, Kuusaankoskellakin on alkanu koulutus eiks se oo niinkun Kymi-yhtiö pistäny täällä-

?: On, on.

?: Mm, joo.

Annikki: koulutuksen alkuun et-

Pesonen: Nii siis se ammattikoulutus?

?: Kansakoulun.

Annikki: Kansakolun, kansakoulun myöskin. Ja kun tääl puhuttiin siitä Mäkikoulusta, se on se nykyinen se-

?: Kotiteollisuus-

Annikki: Koti, kotiteollisuus, koti, koti-

?: Kotiseututalo.

Annikki: koti, kotiseututalo. Nii. Elikkä tota se on niinkun aika, aika lailla Kymi-yhtiöpainotteista ollu kaikki tää ihmisten elämä mikä tääl on. Niin leipomisesta, paistamisesta, pyykinpesusta kun-

?: Sauna.

Annikki: saunasta kaikesta lähtien. Ja myöskin koulutus ja jopa kirkko on ollu osa Kymi-yhtiötä. Aikanaan Kymi-yhtiö on ollu tätä kirkkoaki täällä perustamassa. Ja kaikki urheilu on pyöriny pitkälle Kymi-yhtiön, niinkun näissä ympyröissä. Et siel on innostettu esimerkiks just urheilun pariin että on ollu tämmösiä erilaisia urheilusaavutustavoitteita josta on sitten palkittu.²

Annikki tahtoi kommentillaan muistuttaa asiasta, jota ei oltu vielä nostettu esille. Lopulta hän päätyi korostamaan sitä, kuinka yhtiö on ollut paikkakunnalla mukana oikeastaan kaikessa. *Annikin* ja tunnistamattoman naisen käymä sananvaihto kesken perinnepiiriläisten omaa kouluttautumista koskeneen keskustelun on hyvä esimerkki siitä, kuinka muistikuvat luetuista tai kuulluista asioista nousivat perinnepiirissä esiin omien kokemusten kuvailun lomassa. *Annikin* muistelussa välittyy myös perinnepiiriläisille tyypillinen tapa viitata menneeseen puhumalla imperfektissä tai passiivissa ilman tarkempia ajallisia määritteitä, esimerkkinä *Annikin* käyttämä ”aikanaan”.

¹ Kansakoulun perustamisesta ks. esim. Talvi 1979, 251.

² Perinnepiiri 23.2.2016.

2.2. Joki yhdistää ja erottaa

Kymijoen molemmin puolin on Pohjois-Kymenlaakson alueella asetettu asumaan noin 1000-luvulta lähtien, ja joki on hallinnollisesti toiminut eri aikoina kunnan, kihlakunnan, maakunnan, läänin ja valtakunnan rajoina. Joki halkaisee entisen Kuusankosken kunnan alueen kahtia niin, että se muodostaa Wasastjernan sanoin ”kyljelleen kaatuneen omegakirjaimen muotoisen laajan kaaren”. Kuusankoskelle rakentuneet tehtaot synnyttivät alueelle karkeasti ottaen kolme asutuskeskusta, etelämmän joenmutkan molemmin puolin sijaitsevat Kymintehtaan ja Kuusaan sekä pohjoisemman mutkan pohjoispuolella sijaitsevan Voikkaan. Lisäksi Kuusankosken länsiosissa sijaitsevat Pilkanmaa ja Keltti. Kymijoen muodosta johtuen joen itäpuolelle jäävät siis Voikkaan ja Kymintehtaan alueet, kun taas Kuusaa, Pilkanmaa ja Keltti sijaitsevan sen länsipuolella. Kuusankoski erotettiin omaksi kunnakseen vasta vuonna 1921; siihen saakka tehtaot sekä työläisille rakennetut asuinalueet sijaitsivat puoliksi Iitin ja Puoliksi Valkealan puolella, mikä aiheutti ristiriitoja. Kauppalaksi Kuusankoski muuttui vuonna 1957 ja kaupungiksi vuonna 1973. Vuonna 2009 Kuusankoski yhdistyi Anjalankosken, Elimäen, Jaalan, Kouvolan ja Valkealan kanssa Kouvolan kaupungiksi.¹

Tehtaiden ja asuinalueiden rakentuminen sekä myöhemmin Kuusankosken kunnan syntyminen ja yhdistyminen Kouvolan kanssa on vaikuttanut Kuusankosken nimistöön, jossa esiintyy jonkin verran päällekkäisyyksiä tai limittäisyyksiä. Myös kirjoitusasuissa on esiintynyt eroja. Rurik Wasastjernan mukaan esimerkiksi ”sekä Kuusankoski että Kuusaa voi paikallisessa kielenkäytössä tarkoittaa joko entisen Kuusankosken kunnan aluetta tai Kymijoen rajaamaa niemimaata tai Kuusankosken nykyistä keskustaa tai jotakin näiden väliltä”.² Perinnepiiriläiset käyttivät pääosin *Kuusaa*-sanaa. *Kuusaalaisilla* he tuntuivat viittaavan paitsi alueella asuviin, myös toisiaan vastapäätä sijaitsevien Kuuusaansaaren ja Kymin puolen tehtaalaisiin. Sen sijaan Voikkaan tehtaalla työskentelevät (ja toisinaan myös alueella asuvat) vaikutettiin rajatun kuusaalais-määritelmän ulkopuolelle, sillä heistä puhuttiin *voikkaalaisina*. Kielenkäytön lisäksi tunnuttiin voikkaalaiset koetun joissakin yhteyksissä muutoinkin ”toisiksi”,

¹ Talvi 1979, 173–204; Wasastjerna 2015a, 9, 11–12, 21–22; Wasastjerna 2015b, 9–11.

² Wasastjerna 2015a, 12–15.

vaikka Voikkaan ja Kuusankosken tehtaat olivat samaa Kymi-yhtiötä ja vaikka osa perinnepiiriläisistä olikin asunut ja työskennellyt myös Voikkaan puolella.¹

Jokea käytettiin jo pitkään ennen 1870-luvulla tapahtunutta teollistumista tukinuiton väylänä.² Paperiteollisuuden aikakaudella tukinuitto jatkui, ja joki tarjosikin lämmitystai rakennusmateriaalia myös moneen kuusaalaiseen taloon. Perinnepiiriläiset nimittäin kertoivat, että moni nosti vapaa-ajallaan pohjaan painuneita tukkeja joesta erityisesti polttopuiden saamiseksi, sillä irtouiton vuoksi tukkeja vajosi pohjaan paljon. Tämän kerrottiin olevan erityisesti vanhempien miesten harrastus, mutta ainakin *Antero* totesi tehneensä sitä aikanaan itsekin. Perinnepiiriläisten mukaan paikkakunnalla oli sääntö, jonka mukaan leimatut tukit sai nostaa ja pitää itsellään sen jälkeen, kun ne olivat olleet joessa vuoden ja yhden vuorokauden. Eräs osallistuja muisteli, että oikeus nostaa tukkeja oli nimenomaan Kymi-yhtiöläisten etu. Esimerkiksi lukuisten markankyläläisten talojen mainittiin olevan osin uppotukeista rakennettuja.³

Kymijoessa ui paitsi tukkeja, myös haitallisempia aineita. Perinnepiiriläisten muistitiedon perusteella Kymijoki palveli aikoinaan Kymi-yhtiön ”kaatopaikkana”, jonne päätyä tehtaalta sinne luonnostaan kuulumattomia yhdisteitä. Kun esimerkiksi paperikoneet jouduttiin pysäyttämään ja ajamaan alas huoltotöiden tai lakon ajaksi, ajettiin koneista esimerkiksi paperimassaa tai lipeää jokeen. Käytäntö oli ilmeisesti yleinen, sillä perinnepiiriläisten mukaan puhdistusjärjestelmiä ei oltu keksitty.⁴ Perinnepiiriläiset eivät maininneet, milloin käytäntö on päättynyt, mutta ainakin 1950–1960-luvuilla se oli voimissaan. *Johannes* muisteli tapausta, jossa paperikoneet jouduttiin pysäyttämään lakon johdosta:

Johannes: - - ne rupes happenemaan ja ne rupes turpoamaan sieltä kyypin reunain yli ja niitä jouduttiin ajamaan tonne Myllykoskelle. Eli se Myllykoskelle ajo tarkoitti sitä että vedettiin pohjaraana auki ja laskettiin tonne jokeen sitä massaa. Kymmeniä, jopa satoja kuutoita ja. -⁵

Kuten *Johannes* mainitsi, massan jokeen laskemiselle oli käytössä oma

¹ Esim. Perinnepiiri 9.2.2016 ja 15.3.2016.

² Talvi 1979, 17.

³ Perinnepiiri 9.2.2016 ja 15.3.2016.

⁴ Perinnepiiri 9.2.2016, Perinnepiiri 5.4.2016 ja Perinnepiiri 3.5.2016.

⁵ Perinnepiiri 5.4.2016.

kiertoilmaisunsa, ”Myllykoskelle ajo”. Hän epäili, että joen pohjalla on yhä ”metritolkulla” massaa. Hän kertoi myös onnettomuudesta, jossa lorahti 10 000 litraa liimaa jokeen. Myös *Ilmari* kertoi tapauksesta, jossa lipeää pääsi klooritehtaalta jokeen huomattavia määriä. Onnettomuudet eivät siis ole olleet välttämättä kovin harvinaisia.¹ Suhtautuminen myrkkyihin onkin mitä ilmeisimmin ollut aikanaan erilaista kuin mitä sen voi kuvitella nykyään olevan. *Antti* kuvaili joen värikästä ulkonäköä koneiden huoltotöiden jälkeen:

Antti: - - Mutta kun tultiin maanantain töihin ja katottiin sähköverstaan ikkunast ulos niin Kymi oli välil siitä... ikkunan alta, siitä mistä koskest ei tullu muuta kun luukut auki niin siin. Se oli välil se ol keltanen, välil se ol punanen, välil se ol sininen. Mitä paperii ne ol ajanu niin kyypit ilmeisest tyhjäs ja seuraava laatu sellais. Tää on ihan selvä muistikuva.²

Joesta kuvailtiin välillä nousevan ”kuohaa”, joka tuulisella säällä saattoi päätyä keskustan saakka. Joen saastumisen onkin täytynt näkyä sen vaikutuspiirissä asuneiden elämässä. *Lauri* mainitsi isoisänsä harrastaneen joessa verkkokalastusta ja mananneen verkkojen limottuvan niin nopeasti joessa olevan kuidun vuoksi, että ne oli puhdistettava jokaisen käytön jälkeen. *Ilmari* ja *Johannes* kuvasivat joessa olevan ”uimataidottomia kaloja maha ylöspäin”, ja lisäksi *Ilmari* totesi joesta saadun isoja haukia, kun pienet kuolivat myrkkyihin ja isot söivät niitä.³

Vaikka joki toimi alueella yhdistävänä tekijänä monin tavoin, käytiin perinnepiirissä kiinnostava keskustelu, jossa jokeen viitattiin myös erottavana tekijänä. Kuorossa useita kymmeniä vuosia laulanut *Olavi* nimittäin kertoi, että Voikkaan ja Kuusankosken tehtailla oli omat kuoronsa. Kun molemmat kuorot alkoivat potea miehistönvajautta, ei niiden yhdistäminen tuottanut yrityksistä huolimatta tulosta, sillä sekä henkinen että fyysinen raja tehtaiden välillä oli ilmeisen suuri. Tätä seuranneessa keskustelussa nousi esiin Kymijoki, jonka *Antero* totesi olleen rajaava tekijä Kuusankosken ja Voikkaan välillä ja sillan olleen ikään kuin liikaa ylitettäväksi. Joki ei kuitenkaan erottanut toisiaan Kuusaansaaren tehtaan ja Kymintehtaan tehdasalueen puolella työskennelleitä tai Kuusaan ja Kymintehtaan puolella asuneita yhtiöläisiä toisistaan:

---

¹ Perinnepiiri 3.5.2016.

² Perinnepiiri 3.5.2016.

³ Perinnepiiri 9.2.2016 ja 3.5.2016.

Olavi: - - Et voikaalaiset sano että ei myö ha, sinne ku se matka on liian pitkä. Kuusaalaiset sano taas et eihän me Voikkaalle tulla kun matka on niin pitkä. Sit sovittii että mennään Tähteeseen. Ja, siin oli sillä taval että silloin ku kuorot yhdisty niin Voikkaan mieskuoros oli, oiskohan meit ollu kaksikymmentä kaheksan laulajaa. Ja, ja tuota, Kuusaan mieskuoros oli joku vähä päälle kolmekymment, oisko kolkytviis ollu. Ku lyötii porukat yhteen meinattiin et sehän on kuuskymment ukkoo kun alkaa laulamaan. Harjotukset sitten kun alko sitte Tähteen koulul pikkuhiljaa porukka lähene ja lähene ja sit se ei ollu ku se vajaa kolmekymment oli yhtyneet mieskuorot. Ja sitte meinattii et lyyään porukat taas erillee ja. Sieltä se jaku.

Antero: Se ol ihan sama tarina kun Kuusaankosken jalkapallon yhdistäminen että toi joki on niin kova raja ollu-

(naurua)

Antero: sit on ainaki neljä viis kertaa yritetty-

?: Joo.

Antero: panna seuroi yhteen mut, joki on aikamoinen tekijä siin rajal kyllä ollu.

(naurua)

Martikainen: Niin tos Voikkaan sillan kohdalla.

Antero: Nii, nii, joo-

Martikainen: mut ei se sit enää tossa Kuusaan sillan-

Antero: Ei mut siinä Voikkaal (epäselvä sana) niin kova raja että. Ei se oo onnistunu kertaakaan.¹

Toki kahden toisiaan vastapäätä sijainneen tehtaan ja asuinalueen välimatka oli mitätön verrattuna Voikkaaseen. Voikkaan ja Kuusaan välisen rajan merkitystä ei tule liioitella – suurin syy erotteluun lienee juuri Voikkaan tehtaan fyysinen etäisyys kahdesta muusta. On kuitenkin kiinnostavaa, että joki, joka muutoin näyttäytyy aluetta kokoavana tekijänä, voi saada päinvastaisia merkityksiä pienemmässä mittakaavassa.

2.3. Solidaarinen ja yhteisöllinen lapsuus

Kuvasin aiemmassa luvussa Kuusankosken tehdasyhdyskunnassa sen alkuvuosikymmeninä vallinnutta paternalistista järjestystä. Paternalismia pidetään usein teollistumisen alkuvaiheeseen siirtyneenä maatalousyhteiskunnan jäänteinä, ja sen katsotaan heikentyneen ammattiyhdistysliikkeen nousun myötä 1900-luvun alussa.² Tehdas vaikutti kuitenkin edelleen määrittäneen voimakkaasti Kuusankosken elämää perinnepiiriläisten lapsuudessa, joka ajoittuu pääosin 1930–1960-luvuille, muutaman myös 1970-luvun puolelle. Perinnepiiriläisten lapsuusmuistoista välittyy kuva

¹ Perinnepiiri 9.2.2016.

² Ks. esim. Koivuniemi 2000.

kaupunkitilassa vahvasti läsnä olleesta yhtiöstä, joka sitoi kuusaalaisia yhteen. Ahvenisto huomauttaakin, että paternalismi ei ole ilmiönä irrallinen ja sidottu yhteen aikakauteen, ympäristöön tai kulttuuriin, vaan se on jatkunut osana tähän päivään saakka ulottuvaa tietynlaisen työnantajapolitiikan suuntausta, joka on vain ajan saatossa kehittynyt ja muuttanut muotoaan. Ahvenisto kuvaa tutkimuksessaan modernin tehdasteollisuuden sosiaalipainotteista työnantajapolitiikkaa termillä hyvinvointikapitalismi (*welfare capitalism*¹) johtuen sen eroista vanhaan paternalismiin. Yhtiökoon kasvaessa ja byrokratian lisääntyessä työntekijän ja työnantajan välisestä suhteesta tuli vähemmän henkilökohtainen kuin patruunavetoisessa paternalismissa. Työväenliikkeen nousu ja työntekijöiden ammatillinen järjestäytyminen muuttivat niin ikään suhdetta työntekijöihin. Lisäksi sosiaalitoiminta systematisoitui ja tapauskohtaisuus vähentyi. Paternalismin seuraaja on myös yhteydessä rationalisointiin ja tehokkuuden tavoitteluun isäntävaltaisuuden sijaan. Modernien yritysten toimintamahdollisuuksiin vaikutti sitä paitsi aiempaa enemmän lainsäätäjät, valtio ja kunnat.²

Monen perinnepiiriläisen lapsuusmuistoista välittyi hienoinen nostalgissävyytteinen vire, ehkä jonkinlainen kaipuu lapsuuden yhteisölliseksi kuvattuun eloon, jossa muistikuvien mukaan kaikki tunsivat toisensa ja moni asia, tehtiin talkootyöllä. Solidaarisuus ja yhteisöllisyys olivat sanoja ja teemoja, jotka lapsuutta kuvatessa nousivat lähes jokaisen kerronnassa toistuvasti esiin.³ Ahvenisto toteaaakin, että yhteenkuuluvuuden tunteen korostaminen muisteluissa ja yhteisön itseymmärryksessä on tehdasyhteiskunnille usein edelleen tyypillistä, vaikka tutkimus onkin osoittanut, ettei yksinomaan harmonista ja onnellista yhteisömuotoa ole olemassakaan.⁴ Tiiviistä ja toisista huolehtivasta yhteisöstä huolimatta on elämä esimerkiksi perheenäidin kokemana saattanut tuntua raskaaltakin.⁵ Vaikka perinnepiiriläiset toivat omaa työelämää ja aikuisuutta koskevissa muistoissaan esiin paljonkin ristiriitoja ja jakolinjoja, vaikutti lapsuuden Kuusankoskesta piirtyneen muistoihin melko harmoninen kuva. *Annikki* muisteli kokemaansa yhteisöllisyyttä

---

¹ Käsitteellä on kuvattu alun perin 1900-luvun Yhdysvalloissa harjoitettua työnantajapolitiikan suuntausta, myöhemmin paternalismia seuranneita moderneja ilmiöitä laajemminkin; nämä tulee erottaa toisistaan, ks. Ahvenisto 2008, 27–28.

² Ahvenisto 2008, 22–24, 26–27; ks. myös Spooft 1997, 271; Kortelainen 2008, 179–183.

³ Perinnepiiri 19.1.2016 ja 15.3.2016; vrt. Kortelainen 2008, 193–195.

⁴ Ahvenisto 2008, 17; Kortelainen 2008, 193.

⁵ Vrt. esim. Kortelainen 2008, 191–192; Koskinen-Koivisto 2014, 56–59, 72–73.

seuraavasti:

Annikki: - - Siel nyt oli, saatto olla esimerkiks leipomossakin, tai siel leivintuvassakin niin saatto olla esimerkiks kaks naista jotka sopi yhtä aikaa niin siin voi vähän järjestellä niitä uuneja muuta että, kyl siel sitä yhteisyyttä oli paljon. Ja sit mie tiedän senkin kun oli vähän semmosii heikkokuntosii pyykkäreitäki niin siel oli nuorempii ihmisii niin ne autto näit vanhempii ihmisii. Että kyl se oli semmost yhteisöllisyyttä. Ja se nimenomaan minusta tuntu et se yhteisnimitystä oli se Kymi. Joka niinkun sito näitä ihmisii. Elikkä me ollaan kaikki kymiläisiä me autetaan toisiamme. Et se oli se yhteistyö silloin viel sitä.¹

Annikin kuvauksesta ei tarkasti ilmene, onko siinä kokonaan kyse hänen omista lapsuudenkokemuksistaan vai osittain myös muilta kuullusta. *Annikki* toteaa yhteisöllisyyden olleen kuvailemansa kaltaista vielä *silloin*. Sanavalinta pitää sisällään käsityksen siitä, että nykyisyydessä asiat ovat toisin. Moni muukin perinnepiiriläinen asetti menneisyyden ja nykyisyyden vastakkain muistellessaan lapsuuttaan. ”Kylhän se tavallaan sosiaalinen yhteis, yhteisö oli ihan toista kun mitä se nykyään on että. Ja se kanssakäyminen”, totesi esimerkiksi *Johannes*.² Perinnepiiriläisten elinaikana tapahtunut muutos paperiteollisuuspaikkakunnan elämänmenossa onkin ollut huomattava, ja se lieneekin yksi syy haluan järjestää perinnepiirin kaltaista muistelutoimintaa.³ Kalelan mukaan paperiteollisuusyhdyskunnissa alkoi 1960-luvulta lähtien näkyä yhä enenevässä määrin ulkopuoliset, ylikansallisetkin vaikutteet, kun sitä ennen niiden elämä oli määräytynyt sisältä käsin ja yhteys muuhun maailmaan välittynyt lähestulkoon kokonaan yhtiön kautta. Kalela pitääkin 1960-lukua murroskautena paitsi yhteiskunnassa, myös paperiteollisuudessa. Hän toteaa vuonna 1986 julkaistussa Paperiliiton historiikissa, että hallitsevana juonteena paperiteollisuusyhdyskuntien elämänmenossa oli tuolloin teknologisesta kehityksestä ja uudenlaiseen markkinajohtoiseen elämäntapaan siirtymisestä johtuva perinteiden mureneminen. Yhtiöt olivat muuttuneet ylikansalliseksi eikä yhdyskunnan kehitys tai paikkakunnalla tapahtuva toiminta nauttineet enää erityisasemaa. Yhtiöiden huoltotoimintaa purettiin ja ne keskittyivät toimimaan pelkkinä tuotantoa harjoittavina yrityksinä. Yhdyskuntien sosiaaliset rakenteet olivat muuttuneet kollektiivisesta yksityisyyttä ja eristäytymistä korostaviksi.⁴ *Markku* pohti eroa menneisyyden ja

¹ Perinnepiiri 15.3.2016.

² Perinnepiiri 19.1.2016.

³ Paperiteollisuuspaikkakunnilla tapahtuneista muutoksista yleisesti ks. Kalela 1986, 98–106.

⁴ Kalela 1986, 98–101.

nykyisyyden välillä:

Markku: - - Monta kertaa jälkeensä ajattelin että, eipähän nykyään vois kukaa talviis. Ei oo tietyst tälläst paikkaakaan mut. Mie ihmettelisin että kerrostaloskin menis jostaa Helsingin seudul sanomaa että eiköhän pyöräytetä pullat tos talkoolla ni. Sielt vois tulla ensimmäiseks lähtö ja ku ruvettais sanomaan että "mikä kasa tos on" niin siel ois jo poliisit.¹

Miettunen toteaaakin, että muistelijat tapaavat ottaa kantaa kulloiseenkin nykyisyyteen siten, että he vertaavat sitä menneisyyteen. Näin muistelut lopulta kertovatkin nykyisyydestä ennemmin kuin kerronnan kohteena olevasta menneisyydestä.² Koskinen-Koivisto on puolestaan huomannut nostalgian toimivan yhteisöllisyyden ja sosiaalisen vastuun kaltaisia tärkeitä arvoja korostavana kerronnallisena keinona. Nostalgisen kerronnan voi nähdä myös yrityksenä kontrolloida muutosta.³

Perinnepiiriläisten lapsuudenmaisema vaikutti olleen yhtiön värittäjä. He nimesivät lukuisia yhtiön omistuksessa olevia paikkoja, kuten yhtiön puutarhan, yhtiön kasvimaat, yhtiön kaupan ja kauppa-auton sekä yhtiön romutarhan, josta ostettiin rakennusmateriaalia – vain muutamia mainitakseni. Paikat herättivät paljon muistoja ja henkilöihin liittyviä kertomuksia, joita perinnepiirissä jaettiin. Esiin nostettiin myös muun muassa yhtiön tontit, joille sen työntekijät saattoivat rakentaa asuntoja, sekä asunnot, joita yhtiö itse työntekijöilleen rakennutti ja perinnepiiriläisten kertoman mukaan myös remontoiti säännöllisesti. Asuminen ensin yhtiön kerrostalossa ja myöhemmin yhtiön tontille rakennetussa omakotitalossa oli perinnepiiriläisten keskuudessa tyypillistä. Kodit oli usein rakennettu paljolti talkootyöllä ja tehtaalta saaduilla tai omankin käden oikeudella otetuilla materiaaleilla kuten laudoilla ja nauloilla.⁴ Sodanjälkeisessä Suomessa talkoohenkeä pyrittiinkin herättämään ja vaalimaan, ja se nähtiin kansallisena voimatekijänä.⁵ Perinnepiiriläisten yhteisöllisyyttä korostavien muistojen ohella on kuitenkin mielenkiintoista nostaa esiin *Johanneksen* huomautus siitä, kuinka sosiaaliset taidot vaikuttivat siihen, miten paljon talkooväkeä talonrakennustyömaalle saatiin. Auttaminen ei siis ollut välttämättä täysin pyyteetöntä.⁶

¹ Perinnepiiri 19.1.2016.

² Miettunen 2009, 19, 269; vrt. Kortelainen 2008, 195, 201; Koskinen-Koivisto 2014, 124–125.

³ Koskinen-Koivisto 2014, 154.

⁴ Perinnepiiri 19.1.2016 ja 15.3.2016.

⁵ Kortelainen 2008, 194.

⁶ Perinnepiiri 19.1.2016.

Koska useimpien perinnepiiriläisen vanhemmat tai toinen vanhemmista olivat töissä tehtaalla, ulottui Kymi-yhtiön vaikutus luonnollisesti myös kotiin saakka varsin konkreettisesti. Ensimmäinen asia, minkä perinnepiiriläiset naureskellen mainitsivat ilmentäneen isän tai äidin työskentelyä paperitehtaalla oli, että vessa- ja piirustuspaperia oli aina saatavilla. Jouluisin sai lisäksi joulupaperia, ja yksi perinnepiiriläinen muistaa yhtiöltä saadun myös joulukuusen isän toimiessa monena vuonna kuusivahtina. *Riitta* kertoi, että yhtiöltä saatuja paperirullia eli ”tilirullia” vietiin sellaisille sukulaisille, jotka eivät olleet tehtaalla töissä. Kylään mentäessä isällä oli aina paperirulla olalla. Näin yhtiön sanomaa ikään kuin levitettiin myös ydinperheen ulkopuolelle.¹

Yhtiö järjesti työntekijöidensä lapsille erilaista harrastustoimintaa ja kilpailuja. *Antero* kertoi olleensa lapsena uintiharrastuksen nimenottajana tehtävänänsä ilmeisesti kirjata ylös uintimatkojen pituuksia. Kilpailu kesti säästä riippuen 50–60 päivää, ja lasten ja aikuisten tuli uida tietyn pituisia matkoja saadakseen merkinnän.² Perinnepiiriläiset muistivat yhtiön järjestämistä kilpailuista saatuja palkintoja edelleen:

Hannele: Muistan kun miekin olen siel monta kertaa sit aina lusikka, sellain hopeelusikka ja, joku karkkipussi mitä myö saatiin ja sit tulikohan siit elokuvat sit viel siihen-

?: Alkuu oli, alkuu oli sellasii rintamerkkii. Kankainen rintamerkki missä oli yks leijona, taikka se yhtiön vaakuna, ja kaks kolme neljä ja sit viimiseks oli sellain kullal rengis, rengastettu kun ol viis kertaa viiteen vuoteen osallistunu.³

Perinnepiiriläisten suhde yhtiöön alkoikin muodostua pienestä pitäen ikään kuin luonnostaan yhtiön ollessa läsnä paitsi vapaa-ajan toiminnassa, myös kaupungissa erilaisina yhtiöön linkittyvinä paikkoina. Yhtiö näkyi myös kotona siellä työskennelleen vanhemman tai vanhempien ja näiden töistä tuomien hyödykkeiden muodossa. Kuten *Martikainen* totesi, yhtiöläisyyden läpitunkemassa kaupunkitilassa oli helppoa alkaa kuvitella, että koko maailma on yhtiöläisiä.⁴

---

¹ Perinnepiiri 15.3.2016.

² Perinnepiiri 9.2.2016.

³ Perinnepiiri 9.2.2016.

⁴ Perinnepiiri 19.1.2016.

2.4. Koulutuksen kautta sopiviin töihin

Kuten todettu, paperiteollisuuspaikkakunnilla elämä oli tyypillisesti paljolti tehtaan varassa, ja tehdas oli merkittävin työllistäjä. Siispä oli selvää, että monelle paperiteollisuuspaikkakunnalla kasvaneelle nuorelle työ tehtaalla ja kouluttautuminen sitä varten oli helppo ja luonnollinen valinta. Tarjoamalla nuorille ammattikoulutusta paperiteollisuusyhtiöt kykenivätkin sekä varmistamaan ajan teknologian edellyttämällä osaamistasolla varustetun työvoiman saannin että kehittämään työssä vaadittavia ominaisuuksia.¹ Kymi-yhtiö perusti Kuusankoskelle ammattikoulun vuonna 1914 paitsi saadakseen tehtaalleen osaavaa työvoimaa omalta paikkakunnalta, myös huolestuneena joutilaiden nuorten toimeettomuuden seurauksista. Yhtiölle saattoi nimittäin päästä töihin kuusitoistavuotiaana, mutta moni nuori päätti koulunkäyntinsä jo neljäntoista vuoden iässä. Näiden väli vuosien aikana nuorten pelättiin ehtivän unohtaa hyvät käytöstavat odotellessaan varttumistaan työikään.²

Voikkaalla koulua käynyt, 1940-luvun puolessavälissä syntynyt *Tapio* toteaa, että Voikkaa oli hänen lapsuudessaan selkeästi jakautunut työläisten ja ”herrojen” lapsiin. Joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta työläisten lapset menivät yhtiön ammattikouluun, ”herrojen” lapset oppikouluun.³ Myös perinnepiiriläisten keskuudessa varsin tyypillinen opintopolku oli siirtyä kansakoulusta Kymi-yhtiön ammattikouluun, ja sieltä joko suoraan tai jatkokoulutusta hankkien tehtaalle töihin. Poikkeuksiakin oli. 1960-luvun rakennemuutoksen seurauksena elintasoerot alkoivat Suomessa kaventumaan ja esimerkiksi työläisperheen lapsien koulujen käyminen yleistyi.⁴ Tämä on nähtävissä myös joidenkin perinnepiiriläisen kohdalla. Yhtiön ammattikoulu ei ollut enää ainoa koulutusvaihtoehto kummallekaan sukupuolelle. Niinpä osa valitsi toisenlaisen polun ja päätyi tehtaalle töihin muuta reittiä kuin ammattikoulun ja mahdollisen ylemmän tason tutkinnon kautta. Muutama esimerkiksi kävi oppikoulun. Kaikki perinnepiiriläiset eivät edes päätyneet töihin Kymille – muitakin mahdollisuuksia siis oli. Joka tapauksessa valtaosalle erityisesti miespuolisista osallistujista valikoitui ammattikoulu kansakoulun luonnolliseksi jatkeeksi. Useimmat perinnepiiriläiset eivät

---

¹ Kalela 1986, 53.

² Perinnepiiri 23.2.2016; Talvi 1979, 268–269.

³ Perinnepiiri 23.2.2016.

⁴ Kalela 1986, 78; Kortelainen 2008, 100, 185.

ammatinvalintakertomuksessaan kyseenalaistaneet valintojaan tai kertoneet pohtineensa muita vaihtoehtoja. Moni oli useamman polven yhtiöläisiä, joten ammatinvalinta saattoi olla osalle sitäkin kautta luontevaa. *Ilmari* totesikin, että tehtaalla oli aikoinaan paljon töitä jotka perittiin isältä pojalle.¹ Yli 42 vuotta yhtiön palveluksessa ollut, 1930-luvulla syntynyt *Toivo* kertoi, kuinka yhtiöläisyys ulottui isoäitiin saakka:

Toivo: - - vanhemmat oli aina minun mummoon asti oli yhtiöllä palveluksissa. Ja isä oli (epäselvä sana) metallimies niin tietystihän minunki piti pyr, pyrkiä metallimieheks ja. Ku pääsin sitte ammattikoululla metallipuolelle, siellä kolme vuotta käytiin ens koulua, sen jälkeen päästiin yhtiölle töihin. Ja tehtiin sellasta työvuoroa sitten viikottain että neljä päivää töitä ja kaks koulua. Eli perjantai ja lauantai oltiin koulussa. Ja sitte tietysti kun siel oli töissä olemassa niin sit tuli aina sieltä pyyntö isän mukana että pitäs tulla pyhäks töihin kun koneet seisovat silloin sunnuntain vaiheen. Aina eikä tuottaneet paperii. No ei siin mitää, rahaa tarvis. Ja töihin vaan. Mutta kun mie en saanu olla sitte kun kahdeksan tuntia siellä kun mie olin alle kahdeksantoistavuotias. Täytyy lähtee kotia sieltä.- -²

Yhtiön järjestämästä ammattikoulutuksesta vaikutettiin olevan ylpeitä ja sitä ilmeisesti arvostettiin laajemminkin: *Tapion* mukaan sitä pidettiin yhtenä maan parhaista. Hänen mukaansa Teknilliseen kouluun pääsi sisään ”suurin piirtein kun käveli sisään kun esitti että on käyny Kymi-yhtiön ammattikoulun”. Hän toteaaakin, että helpon sisäänpääsyn vuoksi moni hänen työnjohtajistaan oli Teknillisen koulun käyneitä entisiä luokkatovereita ammattikoulusta. Kerronnan yhteydessä ei käy ilmi, tarkoittiko hän jotakin tiettyä teknillistä koulua vai viittasiko hän teknillisiin kouluihin ylipäätään. Tampereen Teknillisen koulun käynyt *Antero* oli puolestaan sitä mieltä, että opettajat olivat yhtiön ammattikoulussa Teknillistä koulua parempia. Ammattikouluaika vaikutti jääneen monen perinnepiiriläisen mieleen sikäli hyvin, että he jopa muistivat nimeltä lukuisia eri aineiden opettajia ja osasivat kertoa jopa yksityiskohtia heidän yksityiselämistään.³ Vuonna 1964 yhtiön ammattikouluun metallilinjalle päässyt *Kari* kertoo koulun eri linjoista ja pääsykokeista:

Pesonen: Minkälainen pyrkiminen sinne tota yhtiön kouluun?

Kari: Oli päivän kestäväät pääsykokeet, siel ol ku ite pyrin tälle metallilinjalle, nii siel ol kaiken näkösi hammaspyörii, ku toi pyörii noi päin ni kysyttii, mitenkäs päin tää kolmas hammaspyörä pyörii. Tälläsii tehtävii ol useita ja, laskutehtävii oli matemaattisii tehtävii. Ihan tarkasti en muista enää minkälaisii ne on. Kun siit nyt on sitte

¹ Perinnepiiri 23.2.2016 ja 3.5.2016.

² Perinnepiiri 15.3.2016.

³ Perinnepiiri 23.2.2016 ja 15.3.2016.

viiskymment vuotta vähän ylitte niin (naurahtaa)-

Pesonen: Joo. (naurahtaa)

Kari: pysty palauttaan niitä hyvin. Mut sen muistan tää, tät mekaniikkaa kovast kyseltiin että pystyy hahmottaa tätä tekniikkaa, tät mekaanist tekniikkaa mikä silloin ol huipputekniikkaa.

Pesonen: Mitä kaikkii linjoi siel yhtiön ammattikoulus oli?

Kari: Silloin oli, oli tietyst tää metallilinja, sähkölinja, paperilinja, sellulinja, ja silloin oli puulinja viel viimestä vuotta - - veti sitä. Sitä linjaa.

Riitta: Ja tyttöjen.

Kari: Ja tyttöjen puolel oli, olikse yks linja vaan tais olla.

Riitta: Joo. Jotka valmisti perheenemännän ammattiin.

(naurua)

Riitta: Ei mihinkään, eihän heitä nyt tehtaan töihin valmistettu vaan hehän menivät naimisiin ja heitä valmistettiin perheenemännän ammattiin.¹

Kuten miehen kuvausta kommentoinut *Riitta* piikikkäästi huomautti, ammattikoulutus oli jakautunut yhtiön koulussa sukupuolen mukaan miesten ja naisten linjoihin. Miehet kouluttautuivat metalli-, sähkö- tai prosessilinjoihin tehtaassa töihin, kun taas naisille oli varattu perheenemännän ”ammattiin” opastava linja, jossa opiskeltiin kodinhoitoon ja käsitöihin liittyviä taitoja – huolimatta siitä, että (työväenluokkaisten) naisten työskentely paperitehtaalla oli yleistä siinä missä miestenkin.² *Riitta* ei itse ollut käynyt yhtiön ammattikoulua vaan Kuusankosken kaupakoulun, mutta tiesi kertoa, että ammattikoulutus muuttui tasa-arvoiseksi kaikille 1970-luvulla, kun yhtiön ammattikoulu lakkasi sellaisenaan olemasta ja muuttui erityisoppilaitokseksi, jonne päästäkseen tuli joko ammattikoulun tai lukion olla käyty.³

Koulutuksestaan kertoneista naisista kolme oli käynyt yhtiön ammattikoulun perheenemäntälinjan, mutta kaksi oli valinnut sen sijaan kaupallisen koulutuksen.⁴ Ammattikoulun tyttölinjankin käynyt siirtyivät työelämään yhtä lailla; kotirouvia heistä ei siis perheenemännän koulutuksesta huolimatta tullut. Perinnepiiriläisten naisten kertoman perusteella työelämään siirtyminen vaikutti olleen selviö, eikä kukaan edes maininnut harkinneensa kotirouvan uraa. Minkäänlaista painostusta asian suhteen ei myöskään mainittu koetun.⁵ Joka tapauksessa naispuolisten henkilöiden mahdollisuuksia tulla osaksi tehdasta rajoitettiin koulutuksen kautta 1970-luvulle saakka, sillä koulutuksen puutteen johdosta ei tiettyihin ammatteihin pääsy ollut

¹ Perinnepiiri 23.2.2016.

² Leminen 1999, 27–29, 71–79.

³ Perinnepiiri 23.2.2016.

⁴ Kaupallisen koulutuksen yleistymisestä ks. Leminen 1999, 49.

⁵ Perinnepiiri 23.2.2016 ja 15.3.2016.

mahdollista. Tämä kieliikin paperiteollisuudessa yleisesti vallinneesta jaosta sukupuolenmukaisiin töihin. Palaan asiaan luvussa 3.3.

3. Tehdastyössä ja vapaalla

3.1. Työsuhteita

Perinnepiiriläiset työskentelivät yhtiöllä hyvin monenlaisissa työtehtävissä esimerkiksi paperintuotannon, sähkö-, laboratorio- ja korjaustöiden parissa tai konttorissa. Useat olivat myös siirtyneet osastolta toiselle moneen kertaan. Osa perinnepiiriläisistä aloitti työt yhtiöllä jo nuorena esimerkiksi kesätöiden muodossa, osa taas vasta aikuisiässä. Joillakin ura yhtiöllä jäi lyhyeen, mutta moni työskenteli sen palkkalistoilla koko aikuisikänsä eläköitymiseen saakka. Tällaiset useita vuosikymmeniä tehtaalla työskennelleet ehtivät nähdä uransa aikana paperiteollisuudessa tapahtuneet tekniset muutokset. Kun Pesonen kysyi perinnepiirin viimeisellä kokoontumiskerralla mitä aiheita perinnepiiriläiset haluaisivat vielä käsitellä mikäli perinnepiiriä jatkettaisiin saman vuoden syksyllä, nosti *Kari* esiin paperiteollisuuden teknisen kehityksen, jota perinnepiirissä ei oltu juurikaan käsitelty mutta jota moni perinnepiiriläinen oli ollut todistamassa aitiopaikalta:

Kari: Toi tietyst, tuli niistä aiheista mieleen heti että kun täs nyt on monen alan asiantuntijat ja ammattilaiset ja moni on nähnyt tän paperiteollisuuden melkeen siitä käsipaperiteosta lainausmerkein käsipaperiteosta tähän huippumoderniin paperinvalmistukseen nii tää, moni on nähnyt sen koko kaaren sieltä kynäjutusta ja kun ihminen itse mättää säkistä jotain lisäainetta paperin sekaan ja nyt tietokone annostelee hienosti ni. Siin on sellanen mahtava kaari tähän paperipuoleen ja sitte kaikil muillakin aloil mitä tehtaalla tehti.

Pesonen: Olen kyl täysin samaa mieltä ja tämä on ihan niinkun kansallisel tasol siis semmonen merkittävä mikä, tallennuskohde, eli tää paperiteollisuuden suuri muutos sitten mikä on periaattees meil oli idea tässä juuri täs koko perinnepiirissä et kuvataan sitä, mutta siis että enemmän sitte viel perehtyy siihen tekniseen puoleen ja siis siihen koko arkeen siin tehdasympäristössä.

Kalevi: Näin jälkepäin sit ajattelee, niin se on tapahtunu hirveän nopeaan. Se on ollu se kehitys siit viisikeetluvun alust niin, nyt sanotaan nyt ka, yheksätoistsataaluvul niin se on ollu hirviä se kehitys.

Pesonen: Juu.

Antti: Mut jälkepäin aatellen ni kaikki on tapahtunu nopeaan mut onhan meitin iässä niin tapahtunu ihan mahottomast-

Antti: Nii. Että tota, mei, meitin iäs nimenomaan niin on, me on nähty tää koko kehitys mikä, siitä mitä se oli meitin kohdal tuol paperiteollisuudes.

Kari: - - tos toi henkiökunta ku se on siitä kun me tultiin sanotaan seittemäst tuhannest seittemäänsataan tää. Nyt täl hetkel on noin seittemäänsataa, ihmist sillon ku me tultii ol noin seittemän tuhatta, tai ainaki lähes.¹

¹ Perinnepiiri 3.5.2016.

Keskustelussa miehet totesivat, kuinka nopeasti asiat ovat heidän elinaikanaan muuttuneet, ei vain paperiteollisuudessa vaan maailmassa yleensäkin. Keskustelu ajan edetessä tapahtuneista muutoksista jatkui vielä tässä lainatun osuuden jälkeen, ja perinnepiiriläiset vertasivat muun muassa henkilökunnan määrää siitä, kun he tulivat tehtaalle töihin, nykyiseen. Luonnollisesti se on vähentynyt huomattavasti. Lainatussa keskustelussa välittyi myös osapuolten käsitykset siitä, että paperiteollisuudessa tapahtuneita muutoksia erittelevä muistitieto on säilyttämisen arvoista ja perinnepiiriläiset juuri oikeita henkilöitä niistä kertomaan. Pesonen totesi sillä olevan merkitystä jopa kansallisella tasolla.

En syvenny työssäni kuvaamaan konkreettista työtä tehtaassa, eikä, kuten yllä olevasta keskustelusta ilmenee, perinnepiirissä keskittyttykään viimeistä kokoontumiskertaa lukuun ottamatta kovin syvällisesti esimerkiksi erilaisten työvaiheiden läpikäymiseen. Nostan kuitenkin esiin tehtaalla käytetyt myrkyt ja niiden vaikutuksen terveyteen, sillä aihetta sivuttiin joidenkin perinnepiiriläisten kuvatessa työuraansa. Näiden kertoman perusteella saa kuvan, että työpaikalla altistuttiin erilaisille myrkyllisille kemikaaleille esimerkiksi hengityssuojien puutteen vuoksi. Jää tosin epäselväksi, jätettiinkö hengityssuojia käyttämättä omasta vai työnantajan tahdosta.¹

Kalevi: - - Siel Kymil vanhas sellus kun joka siel on käyny ja haistanu ne myrkyt niin lähes, no eihän niis enää oo vissiin kukaa hengissäkää. Että se ol, kun ei ollu suojavehkeit mitään. Siihe aikaa ei ollu minkään näkösii suojavehkeit siel. Se vaa täyty yhtee hengenvetoon mennä. Neljännes kerroksessaki pystyy kulkee alas rappusii myöten yhteen hengenvetoon. Ei pysty hengittää ku ei ilmas happee eikä sitä ei... - - Tota noin sillon mie tajusin itte sen että on illal hyvä lähtä lenkille mie juoksin ni että mie - - . Sanoisin että päivääkään vaihtais. Se ol antoisa reissu ja hyvät työkaverit oli ni siel oli, se oli hyvä olla.²

Kalevin kuvauksesta ei käy varmasti ilmi, tarkoittiko hän termillä ”siihen aikaan” oman työuransa alkuaikoja vai vielä varhaisempaa aikaa. Hän nimittäin kertoi myös isästään, joka työskenteli ennen sotaa ja sodan jälkeen pahimpien myrkkyjen, ilmeisesti rikkihapon, parissa, niin ikään vailla hengityssuojaa.³ Joka tapauksessa suojusten puuttuessa käytettiin jonkinlaista hengityksenpidättämistekniikkaa, jotta haitallisia aineita tarvitsisi hengittää mahdollisimman vähän. Yhtiön muovipajalla työskennellyt

¹ Perinnepiiri 19.1.2016.

² Perinnepiiri 19.1.2016.

³ Perinnepiiri 19.1.2016.

Ilmari kuvasi työmenetelmäänsä:

Ilmari: - - näistä myrkyist puheenollen ja niin, paljo tehtiin töitä klooritehtaalla ja selluloosas just näis. Muovi ol aina sit harvoin nin, nythän on vesiputkiin muovii mut siel ol aina jotain myrkkyy siel, siel on rikkihappoo ja suolahappoo ja kaikkii niis muoviputkis että sillee kumminki oon ollu aika kylpeny sielt. Ei aina ollu naamarii mukan ku jotain teki niin just sillee että katol käy vetämäs keuhkot täys ilmaa ja sitten neljä pulttii auki tai se viimoin pultti sit ku se alko haisemaa ni, joku happo ni, sillee vähän niinku pelattii. Että sellain lievänä, lievänä, lievä astma on jääny mulleikki sitte niistä luultavasti työperäsii. Ja, mut et jotenkii seki oli, no mie olin sitte ni vaihoin lopuks sitte kloorin kunnossapitoo ku minuu alko jotenkii niinku ne on noit laskikuitutöitä, paljo niin, se pölyttämin se ol aika, ja sitte, kyl se aika pahalle haiskii se hartsii. Että pääsin sitte ne kysy kerran minult se käyttöinssi että noin, siin klooritehtaal että sielt oli jääny ukko eläkkeelle että tulisinko mie siin kunnossapitoo mie san että vaikka huomen. Se vähä muuttu se homma sitten. Ja vaikka klooritehas oli, mut se oli muuten siisti. Se ol ainoastaan seisokis kun siel hais. Ja, ettei se niinkun sillee. Ne ol ne sisä, tosi siistit paikat ja niitä pidettii sillee (epäselvä sana). Mutta se oli, ver jos vertaa Kuusaanniemen selluloosan kuitulinjaan (epäselvä sana) nin sehän oli ihan ku Amerikka vielä. (Epäselvää puhetta) maassa aina polveen asti lattiaa sillon alkuaikoin. Ja pahat hajut aina viel. Niinku nyt muistaa jokain ku sulfaatti lähti käyntiin tääl niin sol vähä erilain haju ku Kymin puolel se hais, lompakko hais sille rahalle päältäpäin vaikkei siel ois ollu yhtään rahaa. (Hymähdyksiä) Niin noin... klooritehas oli kuitenkin sit minul ainakii sellain... parempi, parempi minust. Olla ja. - - Ihan kohtalaises kunnos täs on ollu että jotta noin, mitään valittamist o silleen ollu.¹

Molemmat kertojat päättävät kuitenkin kuvauksensa positiiviseen toteamukseen. Perinnepiiriläiset kertoivat myrkyistä työuransa muistelun ohessa ikään kuin jokseenkin luonnollisena, työhön kuuluvana seikkana. Sitä se ehkä olikin aikana, jolloin työsuojeluun ei kiinnitetty huomiota samalla tavoin kuin tänä päivänä. Perinnepiiriläisten kuvauksissa ei käy ilmi tarkkaa ajankohtaa tai sitä, missä vaiheessa suojamääräykset ovat tiukentuneet. Yhtiön laboratoriossa työskennellyt nainen kertoi kuitenkin eräessä kokoontumisessa, että 1970-luvulla teollisuuden kemikaalit ”tulivat tapetille”. Hän alkoi selvittää työkseen teollisuuden kemikaalivaikutuksia, ja mainitsee esimerkkinä siivousaineet, joita tehtaassa käytettiin tuolloin lähes kolmeasataa erilaista. Hän sai vähennettyä aineiden määrän noin kymmeneen. Aiheen tiimoilta riitti hänen mukaansa ”aika pitkään työsarkaa”.²

Yhtiö sitoi itseensä myös sellaisia työntekijöitä, jotka eivät olleet suoraan sen palkkalistoilla. *Pentti* kertoi olevansa ainakin viidennen polven yhtiöläisiä ja jokaisen

¹ Perinnepiiri 19.1.2016.

² Perinnepiiri 23.2.2016.

veljensä olleen yhtiön palveluksessa jossakin vaiheessa. Hän työskenteli itsekin nuorena tehtaalla, mutta siirtyi sittemmin kuljetusalalle ja perusti myöhemmin oman firman. Sen puitteissa hän ajoi lopun uraansa valmisbetonia Kymi-yhtiölle ja muille lähistön tehtaille. Sittemmin yritys siirtyi *Pentin* tyttären omistukseen, joka ajaa edelleen puutavaraa muun muassa UPM:lle. Urastaan kertoessaan *Pentti* korosti yhtiön merkitystä itselleen ja tuhansille muille paikkakuntalaisille toteamalla, että ilman yhtiötä heitä ei olisi olemassa. Hän vaikutti tunteneen yhtiön itselleen todella tärkeäksi vaikkei siellä konkreettisesti nuoruutensa jälkeen työskennellytkään.¹

Pentti: Siinä se minun, minun elämänsä on mennyt ja. Kymi-yhtiö on ollut se suurin, suurin opettaja, pienestä pitäen ja. Vieläkin niin on laitettava kädet aina ristiin ja, ilman yhtiötä meitä ei olisi. Ei olisi tänään. Tän sanon vielä tässäkin että, moni sanoo tuol että ei se yhtiö että se oli sel, mut ilman Kymi-yhtiötä niin, monta tuhatta ihmistä ois ollut ilman leipää. Että leipä on hyvää silloin kun on nälkä.²

Huomautan kuitenkin, että vaikka yhtiö oli Kuusankosken suurin työllistäjä ja lukemattomia paikkakuntalaisia yhdisti siihen pitkän sukupolvien ketju, ei työ yhtiöllä välttämättä ollut mahdollista kaikille halukkaille etenkin 1900-luvun ensimmäisellä puoliskolla. Kalela toteaa, että kansalaissodan jälkeen paperiteollisuustyönantajilla oli hyvät mahdollisuudet syrjiä ammattiyhdistysaktiiveja ja työväenjärjestöihin kuuluvia ylipäättäen, sillä työvoimasta oli ylitarjontaa ja tehdas oli usein paikkakunnan ainoa työnantaja.³ Perinnepiiriläiset tiesivätkin vanhemmiltaan kuullun tai lukemansa perusteella kertoa, että myös Kymi-yhtiö kontrolloi sitä, että palkatut henkilöt olivat tietyllä tavalla ajattelevia.⁴ Käytäntö lienee kuitenkin hiipunut vuosisadan toisen puoliskon edetessä. Yksi perinnepiiriläinen mainitsi kuitenkin 1960-luvun lopulle ajoittuvista omakohtaisista kokemuksistaan asiaan liittyen. *Seppo* oli työskennellyt opiskelujensa ohessa kaikki lomansa tehtaalla, mutta osallistuttuaan sähkötyöntekijöiden lakkoon ura tyssäsi. Hän arveli, että hänet oli laitettu ”mustiin kirjoihin”.⁵

Kaikkien tehtaalla työskennelleidenkin työsuhde yhtiöön ei jatkunut eläkeikään

¹ Perinnepiiri 23.2.2016; ks. myös 19.1.2016.

² Perinnepiiri 19.1.2016.

³ Kalela 1986, 52.

⁴ Perinnepiiri 9.2.2016 ja 15.3.2016.

⁵ Perinnepiiri 19.1.2016 ja 5.4.2016.

saakka. Jotkut perinnepiiriläisistä olivat jääneet yhtiöltä työttömäksi ennen eläköitymistään, mutta joukossa oli myös irtisanoutuneita. Yhtiölle on kuitenkin voinut irtisanoutumisen jälkeen myös palata, sillä muutama kertoi niin tehneensä. Heistä kaksi oli naisia, jotka vaihtoivat työpaikkaa suivaannuttuaan palkkaansa, jonka he kokivat liian alhaiseksi.¹ *Kaarina* harmistui siitä, että hänen palkkansa oli koulutuksen puutteesta johtuen muita huonompi, vaikka hänellä oli paras kielitaito työssä, jota tehtiin englannin kielellä:

Kaarina: - - Ja se oli vientilaskutusta elikkä englannin kielellä. Ja sitte harmittaa kun mul oli kaikista paras englanninkielen taito ja huonoin palkka. Ku mul ei ollu kolutusta (nauraa). Ja sit mä sanoin itteni irti ja menin Kauppaopistoon ja kävin kolme vuotta sitä. Ja olin kaikki kesät aina tuolla laskutuksessa. No sitte mä meninkin Kauppakorkeakouluun ja olin siellä neljä vuotta. Ja tota, taas olin kaikki kesät yhtiöllä. Ja sit mä olin viimestä vuotta Turussa Kauppakorkeas ku mulle soitettii että tulisinko pääsiäisen jälkeen töihin ja mun ei tarvinnu koskaan hakeakaan töihin (nauraa). Ja sitte ehdin kaks, kaksytkuus vuotta olla siellä myynnissä ja markkinoinnissa. - ²

Annikki puolestaan kävi yhtiön tarjoaman stipendin turvin laboranttikurssin, minkä jälkeen palasi yhtiölle ja sai toimihenkilön aseman. Sen seurauksena työaika väheni entiseen verrattuna, ja työajan vähetessä putosi myös palkka. Tätä hän ei hyväksynyt, joten hän päätti irtisanoutua. Irtisanoutuminen piti kuitenkin tehdä monta kertaa, ennen kuin esimies otti hänet todesta. Jonkin aikaa toisessa kaupungissa työskenneltyään kuitenkin hän palasi paikkakunnalle ja pääsi takaisin tehtaalle. Kolmas lopputilin ottanut ja sittemmin palannut, kaksikymmentäkuusi vuotta yhtäjaksoisesti yhtiöllä työskennellyt ja sitäkin ennen pätkätöitä tehnyt mies ei kerro konkreettista syytä irtisanoutumiselleen. Yhtiö kuitenkin kutsui hänet takaisin ja lähetti töihin Kiinaan, jonne se oli rakentamassa paperitehdasta. Samainen mies myös harmitteli, ehkä osin leikillään, eläköitymisen UPM-nimisestä konsernista olleen henkinen takaisku, sillä hän olisi halunnut saada eläkepaperit Kymi-yhtiöltä.³ Tämä toteamus oli harvoja kertoja, kun UPM mainittiin perinnepiirissä nimeltä. Perinnepiiriläiset eivät nimittäin juurikaan puhuneet UPM:n ajasta, toki ennen kaikkea siitä syystä, että moni oli eläköitynyt jo ennen fuusiota ja perinnepiirissä käsitellyt tapahtumat painoutuivat aikaisempiin vuosikymmeniin. Nekin, jotka olivat UPM:n aikana työskennelleet, eivät fuusiota tai työuransa loppupuolta juurikaan kuvanneet. Ylipäätään eläköitymistä ei perinnepiirissä

¹ Perinnepiiri 19.1.2016 ja 23.2.2016.

² Perinnepiiri 23.2.2016.

³ Perinnepiiri 23.2.2016.

muutamia kommentteja lukuun ottamatta käsitelty. Tehdas vaikutti olevan kaikille perinnepiiriläisille yhä Kymi-yhtiö, ei UPM.

3.2. Avartava koulutus

Yhtiö tarjosi työntekijöilleen koulutusta työn ohella asemasta ja työtehtävistä riippuen. Esimerkiksi Kymin Osakeyhtiön 100-vuotissäätiön¹ avustuksella saattoi käydä erilaisia kursseja. *Riitta* kertoo lukeneensa jopa merkonomiksi yhtiön tuella. Osa perinnepiiriläisistä toimi myös itse työssään muiden kouluttajina. Moni kertoi erityisesti yhtiön järjestämästä kielikoulutuksesta. *Riitta* toteaa, että yhtiö halusi kouluttaa työntekijöitään yksinkertaisesti siitä syystä, että esimerkiksi englannin kielen hallinta oli tietyissä työtehtävissä pärjäämisen edellytys: esimerkiksi *Kaarina* hoiti myynnissä ja markkinoinnissa työnsä pääasiassa englanniksi. Yhtiön korjaamossa työskennellyt *Kari* puolestaan aloitti englanninopiskelun, koska kaikki korjaamokirjat olivat kirjoitettu kyseisellä kielellä. Englantia puhuivat myös 1980-luvulla yleistyneet tietokoneet.²

Tarkkaa ajankohtaa siitä, milloin kieltenopiskelu tehtaalla yleistyi, eivät perinnepiiriläiset antaneet, joskin *Tapio* osasi kertoa, että 1980-luvulla kielikoulutus systemisoitui, kun yhtiö teki Markkinointi-instituutin kanssa sopimuksen koulutuksen järjestämisestä. Ilmeisesti jonkinlaista opetusta on kuitenkin tarjottu ainakin 1950-luvulta lähtien. *Lauri* kertoi Kymillä työskennelleen isänsä alkaneen opiskella saksaa, kun yhtiölle tuli paljon saksalaisia rakennusmiehiä viitos- ja kuutoskattiloita rakentamaan, mikä ajoittuu 1950-luvulle.³ Seuraava pohdinta yhtiön kielikoulutusten alkamisajankohdasta kuvastaa hyvin sitä, kuinka epätarkkoja tapahtumien ajoitukset perinnepiiriläisten muistitiedossa usein olivat:

Pesonen: Niin minä vuonna tää oli, nää koulutukset alko sit?

Annikki: Kahekskyt lu, kahdeksakytluvulla joo, just tää joka oli-

?: (Epäselvä sana) oli niitä jo seittemänkymmentluvulla.

?: Nää on ollu kaheksakytluvul-

Martikainen: Viis- kuuskytluvul oli englanninmissejä.

?: Joo.

¹ Säätiöstä lisää ks. Kymin Osakeyhtiön 100-vuotissäätiö, <http://www.kymin100.fi>.

² Perinnepiiri 23.2.2016.

³ Perinnepiiri 23.2.2016; Wasastjerna 2015c, 162.

?: Joo joo.

?: Joo mut että, ainaki seitkytluvulla oli palkannu opettaja tänne. Me vedettiin mestarikerhoo aina-¹

Kieltenopiskelun yleistyminen Kymi-yhtiöllä kuvaa paperiteollisuuden muuttumista lokaalista globaaliksi. Perinnepiiriläisten opiskelu ja työura on pääosin alkanut Kalelan kuvaamaan 1960-luvun murroskauden aikaan ja jatkunut sitä seuraavat vuosikymmenet, jolloin yhteiskunnan ja paperiteollisuuden globalisaatio on jatkunut ja toimintakenttä kansainvälistynyt tihenevään tahtiin.²

Nostan toiseksi esimerkiksi yhtiön järjestämästä koulutuksesta 1980-luvun lopulla aloitetut, koko henkilöstölle suunnatut yhteiset ja osastokohtaiset koulutukset, jossa yhtiön eri toimintoja ja osastoja tehtiin tutuksi. Tehdas oli nimittäin 1980- ja 1990-lukujen taitteessa henkilöstömäärältään melko iso, ja oli mahdollista, että tietyllä osastolla työskennellyt henkilö ei tiennyt, mitä tehtaan muissa osissa tapahtuu. *Riitta* kuvasi olleen tavallista, ettei esimerkiksi kuorimolla työskennellyt henkilö ollut ikinä käynyt paperitehtaan puolella. Myös *Kalevi* totesi huomanneensa, että monet eivät tunteneet tehtaalta kuin oman työpisteensä.³ Hän koki itsekin koulutuksen avartavana:

Kalevi: - - Mut meittii se avarti kyllä se liikkuminen että. Sai joka puolella olla erilaisten ihmisten kans että ne jutut kiers. Niinkun ne moni sano että kun ne jossain ohjaamos istu ni, vuodest toiseen samas löysis on aina niin ne samat jutut pyöri jatkuvasti siin-⁴

Liikkumisen kautta oli siis mahdollista ottaa haltuun omaa työpistettä laajempaa tilaa. Myös tehtaan valmistamat tuotteet tulivat tutummiksi. *Kari* totesi, ettei ennen koulutusta tiennyt, millaisia eri paperilaatuja yhtiöllä valmistetaan, joten koulutus avasi hänen silmiään. Koulutuksen myötä hänelle tulivat tutuiksi myös eri osastojen avainhenkilöt. Hän kokikin koulutuksesta olleen ”universaalia hyötyä”.⁵ *Tapio* puolestaan mainitsi koulutuksen tavoitteena olleen saada henkilöstö mukaan kehittämään yhtiötä. Hän kuitenkin katsoi, ettei koulutusta välttämättä saatu ammennettua käytännön tasolle, vaikkakin huomautti sen kuitenkin saattaneen tuottaa

¹ Perinnepiiri 23.2.2016.

² Kalela 1986, 98–99.

³ Perinnepiiri 23.2.2016.

⁴ Perinnepiiri 23.2.2016.

⁵ Perinnepiiri 23.2.2016.

tulosta, onhan UPM edelleen maailman johtavia puunjalostusfirmoja. Hän myönsi, että vaikutuksia on vaikea arvioida:

Tapio: - - Että tät on erittäin vaikee nähä, tän tyyppisen koulutuksen vaikutusta. Kun itse muistaa ni jätkähän ne vaan san että "mitä perkelettä täällä pitää istuu tälläsessä". (nauraa) Varmaan kaikki muistaa mukana olleet että täs oo mitään järkee, hyvää aikaa menee täällä istuessa. Mutta ehkä se kuitenkin on niinkun tuottanu sitte jotain tulosta.¹

Itse yhden koulutusryhmän vetäjänä toiminut *Annikki* sen sijaan koki koulutuksen henkilöstölähtöiseksi ja totesi huomanneensa, että se kasvatti yhtiöläisten yhteishenkeä. Hänen kokemuksensa mukaan he puhuivat koulutuksen jälkeen toinen toisilleen ryhmän jäseninä ja heillä oli yhteisiä tavoitteita. Kun jotakin asiaa käytiin työyhteisössä myöhemmin läpi, saattoi koulutuksessa opittuun palata. Ainakin joitain työntekijöitä koulutus on siis yhdistänyt, osallistuttanut ja sitouttanut työhön ja tehtaaseen. Kyseinen koulutus oli sitä paitsi harvoja asioita, joita perinnepiiriläiset nostivat yksityiskohtaisen kuvailun kohteeksi 1990-luvulta, kun kerronta muuten pysytteli paljolti varhaisemmissa vuosikymmenissä.

Toinen vastaava keino osallistuttaa ja sitouttaa työntekijöitä yhtiöläisyyteen ja sen kehittämiseen oli yhtiöllä perinnepiiriläisten muistikuvien mukaan koko heidän työuransa ajan toiminut aloitejärjestelmä, jossa työntekijät saivat tehdä tuotannon tehostamiseen liittyviä aloitteita. Jos aloite toteutettiin, ehdottaja sai rahallisen korvauksen. Aloitejärjestelmän piiriin eivät luonnollisesti kuuluneet henkilöt, joiden työtehtävänä oli muutenkin kehittää tuotantoa tai laitteita. Moni perinnepiiriläinen oli tällaisissa työtehtävissä ja leikillisesti harmitteli ”menettämiään” korvauksia. Korvauksen määrä oli suhteessa siihen, kuinka suuren rahallisen hyödyn keksintö yhtiölle tuotti, vaikka arviointi olikin joissain tapauksissa hankalaa. Korvaukset saattoivat olla huomattavia – esimerkiksi *Lauri* kertoi henkilöstä, jonka aloitteen ansiosta saatiin miljoonan markan säästö ja näin ollen tämä sai palkkioksi kaksikymmentätuhatta markkaa.² Itse aloitteiden arviointiin osallistunut *Kari* näki järjestelmän hyödylliseksi työntekijän työpanoksen paranemisen ja työhön sitoutumisen kannalta:

---

¹ Perinnepiiri 23.2.2016.

² Perinnepiiri 23.2.2016.

Kari: - - Mut se rupes ajatteleen sit omaa työtään. Nii, siin o tietynlainen juju että se, se oivalsit monta asiaa vaikka se nyt ei tullu siit alotteest just hirviäst rahaa mut, mut näki että se kaveri ol paneutunu siihen työhönsä ja. Pikkuhiljaa sen työpanos parani ja parani ja se sitoutu siihen työhön paljon paremmin ja paremmin jos, varsinkin jos sen alote jotenkin sen, sit omaa sektorii koski ni se halus omal työpanoksellaan näyttää että kyl tästä tulee rahaa kotiapäin.¹

Aloitejärjestelmä siis kannusti esimerkiksi tietyllä koneella työskentelevää työntekijää tutustumaan syvällisemmin käyttämäänsä laitteeseen. Näin työntekijälle syntyi tekemisen, tietämisen ja hallinnan kautta kokemus omistajuudesta, ja sitä kautta saattoi parantua myös työpanos.²

3.3. Neuvottelua rajoista

Lefebvren mukaan tilaa tuotetaan ja uusinnetaan taukoamatta ja se toimii jatkuvan taistelun näyttämönä ja kohteena. Yhtä sosiaalista tilaa ei ole olemassa, vaan yhdessä tilassa on Lefebvren mukaan samanaikaisesti useita sosiaalisia tiloja.³ Näin on ollut myös tehtaassa, jossa päivittäisessä työssään on kohdannut joukko erilaisia ihmisiä näkemyksineen, kokemuksineen ja työtehtävineen. Tehdasyhteisöissä onkin käyty jatkuvia neuvotteluja asemista, rooleista ja rajoista.⁴ Kiinnostavaa kyllä, Pesosen pyytäessä perinnepiiriläisiä kuvailemaan tehtaalla esiintyviä hierarkioita ja valtasuhteita alkoivat perinnepiiriläiset ensimmäiseksi kuvata asiaa yhtiön omistamien saunojen kautta. *Pentti* kertoi, että yhtiön saunojen istumajärjestys kuvasi arvojärjestystä tehtaalla. Hänen mukaansa yhtiön omistamassa Naukion saunassa ensimmäiset kaapit kuuluivat koneenhoitajille ja viilareille, kun taas rakennus- ja ulkotyöosastolaisten kaapit olivat häntäpäässä. *Lauri* muisteli, että samaisessa saunassa eivät saaneet käydä Kuusaan puolella työskentelevät, työnjohto tai sitä korkeammassa asemassa olevat.⁵

Yhtenä työntekijöitä eri kasteihin jakavana tekijänä mainittiin myös kieli.

¹ Perinnepiiri 23.2.2016.

² ks. Rossi 2010, 214–216.

³ Lefebvre 1991; Saarikangas 2006, 66–69.

⁴ Kortelainen 2008, 165.

⁵ Perinnepiiri 19.1.2016.

Ruotsinkielisten kerrottiin olevan ainakin vielä 1970-luvulla hierarkiassa suomenkielisiä korkeammalla. Myös insinöörit olivat korkeaa kastia: *Anteron* mukaan vielä 1960-luvulla koko konesalin oli noustava seisomaan insinöörin tullessa työvuoroonsa.¹ *Markku* ja *Annikki* puolestaan kuvasivat tehtaalla vallinnutta eri ammattilaisten välistä hierarkiaa toisessa yhteydessä käymässään keskustelussa, jossa yhdistyi sekä *Markun* äidiltä välittynyt kuulopuhe että *Annikin* oma kokemus. Keskustelussa yhdistyvät myös eri aikatasot, sillä mitä luultavimmin *Markun* äidin kuvaama tapaus on tapahtunut ennen *Annikin* työskentelyä yhtiön siivoojien kouluttajana. Käsitys eri töiden välisistä tarkoista rajoista on kuitenkin yhteinen:

Markku: Viel sanon että, mein äiti oli Voikkaal siivoilemas silloin kesä, kesäks pääs aina siivoilemaan sinne, ja ikkunanpesijä. Sitte määrätty siivoamaan niitä käytäviä siellä. Sitte siivousharjan kans menivät siel kolme neljä naista siin ja. Sit siel ol rakennusosasto ollu töissä siel just siin kohtaa. Ni se ol tippun sellanen (epäselvä sana) pätkä siihen lattialle. Ni joku niist rouvist sano että "rakennuspuolen roskaa" ja jatkovat matkaa. (nauraa)

(nauraa)

Markku: Sit ei otettu.

Annikki: - - Se oli niin tiukka se hierarkia, siis elikkä mihin saa koskea ja mihin ei. Elikkä jos se oli metallimiesten joku, niin sit täyty ninkun jopa sopia että, ja käydä kysymässä että mitä tälle tehdään. Kyl mie aika monta systeemiä siel jouduin siivoojille selvittään et siel on nyt semmost ja semmost että ne ei uskalla nyt koskea siihen ja se kuitenkin on tiellä ja se likaa ja. No sit, "no joo me tullaan korjaamaan" ja. Vaikka se ois ihan siis sellanen että ne ois voineet sen korjata mut. Mut se on siis nää eri osastoilla, se työntekijäpuolelta se oli niin tarkkarajasta se työ. Et mikä oli siivoajan työ ja mikä oli joku muu työ. Että ei, niitä rajoja ei saanu ylittää. Tai ainaki neuvoteltiin?²

Keskustelussa ilmenee sukupuolten väliset roolit: äiti ja muutama nainen työskentelivät siivoojina, kun taas metallimies sisältää jo sananakin oletuksen työtä tekevän sukupuolesta.³ Paperiteollisuudessa onkin perinteisesti ilmennyt selkeä sukupuolenmukainen työnjako. Tehdas on ollut vahvasti sukupuolittunutta tilaa, jossa vastakkaisen sukupuolen tontille ei välttämättä ole ollut asiaa.⁴ Kirsi Saarikangas toteaa, että tila itsessään ei kuitenkaan ole valmiiksi sukupuolittunutta: sukupuolittuminen tapahtuu erilaisten ”tilajärjestysten, käytäntöjen, kulttuuristen merkitysten ja käyttäjien vuorovaikutuksessa”.⁵

¹ Perinnepiiri 19.1.2016 ja 15.3.2016.

² Peinnepiiri 23.3.2016.

³ Vrt. Ahvenisto 2008, 209.

⁴ Leminen 1999; Ahvenisto 2008, 210.

⁵ Saarikangas 2006, 15.

Kyröskosken paperitehtaalla 1940-luvun lopulta 1970-luvulle valinnutta sukupuolijärjestelmää lisensiaatintyössään tarkastellut Pia Leminen toteaa miesten toimineen tehtaalla ns. ammattitöissä ja käyttäneen koneita. Naisten töiksi puolestaan katsottiin siivoustyöt, eri tuotanto-osastojen aputyöt sekä riisinlaskenta ja -sidonta. Naisten töitä pidettiin miesten töitä helpompina ja kevyempinä, vaikka ne todellisuudessa saattoivatkin olla kuluttavia ja raskaita. Myös kausiluontoisten töiden katsottiin sopivan naisille. Naisten asema oli selkeästi miesten asemaa heikompi, ja sukupuolijärjestelmää luonnehti sekä erillään pitäminen että hierarkia, joka oli miehisen normin mukaan määritelty.¹ Samansuuntaisiin johtopäätöksiin päätyy Ahvenisto Verlaa käsittelevässä tutkimuksessaan. Verlan työntekijöistä jopa enemmistö oli naisia, mutta työtehtävät oli pääsääntöisesti sukupuolen mukaan jaoteltuja koko tehtaan olemassaolon ajan 1880-luvulta 1960-luvulle, ja samaten naisten palkka oli pienempi. Ahvenisto toteaa 1930–1950-luvuille ajoittuvan muistitiedon valossa, että Verlassa sukupuolten välinen selkeä työnjako oli osa työntekijöiden sisäistämää maailmankuvaa.² Myös Leminen näkee perinteen ja mielikuvat syynä sukupuolittuneen työnjaon uusintamiseen.³

Kortelainen ajoittaa naisten roolin muutoksen tehdastyössä 1960–1970-luvulle.⁴ Oletettavasti edellä kuvatun kaltainen sukupuolten välinen kuilu onkin perinnepiiriläisten naisten työuran kuluessa hieman kaventunut, mutta epäilemättä vanhat mallit ovat istuneet pitkään tiukassa. Perinnepiiriin osallistuneet naiset eivät juurikaan korostaneet sukupuolensa vaikutusta käytännön työssä. Pääsääntöisesti heistä saa kuvan aktiivisina toimijoina, ei missään tapauksessa alistettuina. Toisaalta he olivat kaikki kouluttautuneita ja toimineet tehtaalla kohtuullisen hyvissä asemissa. Esiin nousi kuitenkin yksi räikeän eriarvoistava esimerkki, jonka myynnin ja markkinoinnin parissa työskennellyt *Kaarina* kertoi. Nimittäin kun yhtiöllä tarvittiin uutta myyntipäällikköä, ei häntä haluttu nimittää tehtävään sukupuolestaan johtuen. Niinpä hänet nimitettiin myyntisihteeristön päälliköksi. Myöhemmin hänet kuitenkin nimitettiin

---

¹ Leminen 1999, 159–160.

² Ahvenisto 2008, 195–210.

³ Leminen 1999, 160.

⁴ Kortelainen 2008, 162, 198.

myyntipäälliköksi, kertomansa mukaan ensimmäisenä naisena Kymi-yhtiöllä.¹

Toisena esimerkkinä tehtaan hierarkiasta olivat johdon ja alaisten väliset suhteet. Kortelainen kertoo huomanneensa, että Penttilän sahalla työskennelleet kuvasivat tehtaan johtajien ja alaisten välisiä suhteita usein kertomalla heidän kohtaamisistaan joko vapaa-ajalla tai työpaikoilla.² Myös perinnepiiriläiset kertoivat johtajistaan näiden kanssa joko itselle tai muille tapahtunutta kanssakäymistä kuvaten. Kerrotut tapahtumat olivat sekä muilta kuultuja että omakohtaisia. Erityisesti kaksi johtajaa, joita nimitän tässä yhteydessä yksinkertaisesti kirjaimilla *A* ja *B*, nousivat niminä esiin, ja kerronnassa oli poikkeuksetta viitteitä heidän luonteenpiirteisiinsä. Usein johtajien luonne oli jopa juttujen aiheena. Molempia kuvattiin jokseenkin autoritäärisiksi ja jyrkiksi hahmoiksi, joiden käytös korosti johtajan ja alaisen välistä hierarkkista suhdetta. Ei käy tarkasti ilmi, milloin kyseiset henkilöt tehtaan johdossa olivat, mutta *Olavi* muisteli, että kun myöhemmin johtoon astui nuorempia henkilöitä, ”alkoi hommat pelaamaan”.³ *Anteron* kuvauksesta ilmenee *A:n* ailahtelevainen luonteenlaatu, joka oli ilmeisesti laajasti tiedossa.

Antero: - - kun naimisiin mennä nuorpari tarvi asunto ja meni kysymään sit niin oli, monel oli tapana sellain että siel oli hyvin äreä johtaja paperitehtaal jonka tuuli vaihteli aika, aika vahvasti niin sihteerilt ne kävi usein kysymäs et kannattaako nyt mennä asunto kysymään.

(naurua)

Antero: Tää on ihan, ihan varma tieto ja. Sielt on moni tullu pää kolmanten jalkan ulos kun meni väärään aikaan kysymään.⁴

Mainitsemalla että tieto on varma *Antero* halusi korostaa kertomansa paikkansapitävyyttä tehden näin eroa perinnepiirissä jaettuihin, jo perinteeksi muodostuneisiin työyhteisössä kiertäneisiin suullisiin kertomuksiin. Johtajista lienee liikkunut paljon juttuja, jotka olivat varmasti saaneet matkan varrella värittyneitäkin piirteitä. Myös huumorilla oli kerronnassa sijaa. Mainitsin jo aiemmin yhtiön henkilökunnalleen säännöllisesti antaman kolmen kilon painoisen vessapaperirullan, johon perinnepiiriläiset viittasivat eri yhteyksissä useaan otteeseen. Kyseinen paperi oli jonkinlaista ohutta voimapaperia, jota vietiin myös Neuvostoliittoon 1960- ja 1970-

¹ Perinnepiiri 23.2.2016.

² Kortelainen 2008, 165.

³ Perinnepiiri 5.4.2016.

⁴ Perinnepiiri 15.3.2016.

luvuilla. Perinnepiiriläisten kuvailuista saa käsityksen, ettei paperi ollut erityisen miellyttävää tai imukykyistä: esimerkiksi *Hannele* totesi rullien olleen ”järkyttäviä”.¹ Perinnepiiriläiset kertovat, että kyseistä paperia kutsuttiin edellä mainitun äkkipikaisen johtajan mukaan ”*A:n* raamatuksi”. *A:n* kustannuksella siis pilailtiin tämän selän takana. Kortelainen toteaaakin huumorin olevan kerronnan keino, jota käyttämällä valtarakenteita voidaan horjuttaa. Ylemmässä asemassa oleva voidaan sen avulla asettaa esimerkiksi naurunalaiseksi.²

Toisaalta johtajia saatettiin uskaltaa myös haastaa. Ammattiosastonsa puheenjohtajana toiminut *Johannes* muisteli tilannetta, jossa ei ollut suostunut nöyrytymään *A:n* edessä. *Johanneksen* kuvauksessa suhteestaan *B:n*, jonka kanssa hän myös toisessa yhteydessä mainitsi onnistuneensa tekemään sinunkaupat, välittyy siitäkin nöyristelemätön asenne:

Johannes: - - Kyllähän siel oli niitä niin monenlaista tuota niin työntekijäpuolella kun työnantajapuolellakin. Esimerkiks tää *B*. Niin, se oli semmonen jöro ja noin, se nuorena insinööriä ku se tuli ni se sai *A:sta* niinkun mallin ja, noin. Miehän sanoin sille kerran että noin, morjesta sie niitä miehiä ku se, se oli sillon päällystyslaitoksel että. Morjesta sie niit miehiä ettet saa turhan takia laatanlaskijan nimee. Kun se kä, tuli aamulla ni se tuli sinne konehuoneeseen ja, noin, kävel pää alaspäin eikä morjestaanu ketään. Ni se sano minulle että morjestaahan hän sinuu. Mie että kyllähän sie minuu morjestat mut että noin et morjesta muita. Mie san että sun ei tarvis mitään muuta ku sie heilauttaisit kättä ni noin, se porukka ois tyytyväinen. Se oli, se ol semmonen että noin se ei, niinku morjestaannu. Ni noin, mut sille, sille sai sanoo et se oli hyvä tyyppi siin mieles että sille sai sanoo ihan suoraa päin naamaa että, jos et valehellu mut jos jos teit jonku semmosen jutun josta, joka ei pitäny paikkansa niin, varjele va, että sil oli hyvä muisti, että. Noin.
Riitta: - - Tuota, äsken kun puhuit *A:sta* että *A*, niinkun haukkui kaikki niin, nyt tää selitti se että *B* sai häneltä opin. Opin siihen sitte ja *B* aamulla ku tuli töihin ja paperitehtaan konttorissa naiset istuivat siellä rivissä niin kaikki haukuttiin ensimmäiseen sit alko päivän työt.

(naurua)

Liisa: - - Myö oltiin Koskelassa, hän (aviomies) sai kaksikymmentviisivuotisest palveluksesta sen lautasen. Ja, sait sie jonku merkinkii, sielhän on paljon porukkaa. Ja, *B* istu minuu vastapäätä. Hän ei puhunu kenenkään kans mitään, sil ol joku lehtiö käsis ja, tai mikä sil on, kirja. Se selas sit ja, sil ol kynä ja se kirjotti välil ja välil se katto johonki. Koko ajas, siin juhlatilaisuudes, hän ei puhunu kellekään mitään. (nauraa)
Minust se ol vähä outoo.³

Erään toimitusjohtajan aikana yhtiössä pyrittiin lisäämään työntekijöiden osallistamista niin, että henkilöstöä otettiin mukaan yhtiön hallitukseen. Toimihenkilöiden edustajana

¹ Perinnepiiri 9.2.2016 ja 15.3.2016.

² Kortelainen 2008, 168.

³ Perinnepiiri 5.4.2016.

yhtiön hallituksessa parin vuoden ajan toiminut *Riitta* kertoi, kuinka pääsi hallituksessa olonsa aikana matkaamaan kokouksiin yhtiön pääkonttoriin Helsinkiin ja istumaan samaan pöytään johtajan kanssa, mikä oli maalaistytölle ”aikamoinen paikka”. Pääjohtajan vieressä istuminen rikkoi sitä johdon ja alaisten välillä rajaa, johon *Riitta* oli tottunut. Raja ei kuitenkaan rikkoutunut kokonaan, sillä *Riitta* totesi, että pääjohtaja ei koskaan tehnyt sinunkauppoja, vaikka tehtaalla kaikki olivat olleet sinuja keskenään kahdeksankymmentäluvulta saakka. *Riitta* kuvasi miestä ”jännän etäiseksi” ja kertoi, ettei uskaltanut alkaa tätä omaehtoisesti sinuttelemaan. Kokouksissa asia ei toki haitannut, sillä siellä saattoi kutsua pääjohtajaa ”herra puheenjohtajaksi”.¹

Johtajista kiertäneet kertomukset lienevät luoneet tehtaalaisten parissa jonkinlaista yhteenkuuluvuuden tunnetta: oltiin ”samalla puolella”. Perinnepiiriläiset jakoivat muutoinkin lähes kaikkien aiheiden lomassa paljon joko omakohtaisia tai kuultuja muistoja erilaisista henkilöistä, joista osa vaikutti olleen erityisen tunnettuja persoonia esimerkiksi jonkin erottuvan ominaisuutensa vuoksi. Yhtiöläisyyttä onkin rakennettu työpaikalla kerrotuilla jutuilla muista, ja se, että niitä kerrattiin edelleen perinnepiirissä, ylläpiti yhteenkuuluvuuden tunnetta edelleen.

3.3. Hajaannusta ja istumalakkoja

Kalela kuvaa Paperiliiton historiikissa, kuinka 1960-luvun alun kokonaispalkkauudistuksesta alkoi kehitys kohti työ- ja palkkaehtojen yhtenäisen määräytymisen täydellistymistä. Pääluottamusmies nousi tehtaalla avainasemaan, ja paikalliset työmarkkinasuhteet mullistuivat. 1960-luvun lopulta alkoikin paperityöläisten yhteisen edunvalvonnan huippukausi. Paperityöläiset alkoivat tiedostaa mahdollisuutensa painostaa työnantajaa palkkaneuvotteluissa, ja työtaistelujen lukumäärä lisääntyi. 1960-luvun puolessavälissä työtaistelujen vuosittainen keskimäärä oli kymmenen, ja sadan raja ylitettiin vuonna 1975.² Vaikka ammattiyhdistysliike oli tärkeä voima ja painostuskeino työnantajaa vastaan, oli se perinnepiiriläisten muistikuvissa kuitenkin myös työntekijöitä eri leireihin jakava tekijä. Kymi-yhtiön

¹ Perinnepiiri 19.1.2016 ja 5.4.2016.

² Kalela 1986, 120–121; ks. myös Haataja ym. 1976, 381–383.

työntekijät kuuluivat useisiin eri ammattiliittoihin ja -osastoihin, jotka esimerkiksi lakkoilivat tehtaalla eri aikoihin. Perinnepiiriläisten kokemusten mukaan toisten lakkoihin kuitenkin suhtauduttiin pääosin solidaarisesti, eikä lakonalaisiin töihin puututtu, joskin *Eino* huomautti, ettei näin välttämättä aina ollut.¹ Erityisen mielenkiintoinen perinnepiirissä esiin noussut työtaistelun muoto olivat tehtaalla 1960-luvun alkupuolella harrastetut istumalakot.

Ilmari: - - Niistä lakoista edelleen niin, sehän oli silloin kuuskymmentluvun alkupuolella ni oli näitä istumalakkoja. Mistä, mitä ei tänä päivänä minun mielest oo kuullu että nii tois ollu missään vaan, mentii aamulla töihin ja saatettiin yheksän kahvitunnilt jäähä verstaalle istuun koko porukka kukaan ei menny. Siel, siel oli jotkuu koneet hajallaa, remontti päällä niin istuttiin ja. Luottamusmies neuvotteli ja. Sit saatettiin puolelt päivält alottaa uudestaan tai, muuta mut. Ei poistuttu työmaalta vaan, istuttiin ja niit oli silloin, se kuuskymmentluvun alkupuoli oli sellasta risaa, esimerkiks siel sähköpuolel niin ku se sitte kuuskyt seitsemän alko, oli sit se iso lakkokin mut, siel ol sellast pientä, kapinaa ja riitaa kaiken aikaa ja. Niitä, mullon sellain käsitys että niit istumalakkoja oli ehkä kymmeniä mihkä on osallistuttu.²

Kuvatessaan istumalakkoja *Ilmari* mainitsi olettavansa, ettei vastaavan kaltaista toimintaa harjoitettu muualla. Syyt istumalakkoihin eivät vaikuttaneet suurilta. Istua saatettiin vaikkapa juomapullojen vuoksi:

Lauri: Mie muistan ainakin yhen silloin kun oli kesällä metallin porukan istumista korjauspajalla. Niin tuota oli tällästä juoma-astiasta tai pullosta. Kuka sen täyttää ja, kuinka paljon saa juoda päivällä ja- (nauraa)

Lauri: Se oli minusta kaikkein hupasinta että. Siinä tota laskettiin sitte ja, istuttiin kuka istu, putkimiehet putkien päällä ja, sitte näil oli hitsareilla lako, tai siis jakkarat ja, no sitte levysepille tuli ongelma siinä että missä hyö istuu ja, ja tuota. Sitte ruvettiin katsomaan sitä että mist, mi, mistä voidaan nyt sitte että. Niin, niille tuli sitte nää... petit missä levyjä taivutettiin ja muuta niin tuota net istu sitte siinä mutta, se pullojuttu oli kyllä minust niinku ylivoimain. Mut että sen seurauksena tuli esimerkiks korjauspajalle niin tuli limsakorit. Että ne oli koreissa ja, sitte oli henkilö joka sitä sai antaa mutta. Siinäkin oli hyvin tarkka se että kuka sen juoman saa antaa sieltä ja kuka ei. Ja kuinka monta pulloa sai juoda päivän aikana. Silloin yks kesäki oli valtavan kuuma kesä läpi kesän ja tuota... En muista kuinka paljon sitä tuli laihuttuu siin (naurahtaa), mutta tuota nestettä kului kuitenkin että, hyvin paljon siinä. Et tää nyt yhtenä esimerkkinä.³

Laurin kuvauksessa käy ilmi edellisessä luvussa käsittelemäni hierarkkisuus, joka saattoi siis näkyä jopa siinä, kuka sai jakaa työntekijöille juomapullot. *Annikki*

¹ Perinnepiiri 9.2.2016 ja 5.4.2016.

² Perinnepiiri 5.4.2016.

³ Perinnepiiri 5.4.2016.

puolestaan oli kuullut tehtaalla työskennelleeltä isältään uusien haalarien vuoksi lakkoilleesta happotyötä tehneestä Sarkasesta, joka oli mennyt pyytämään osastopäälliköltään uusia työssä tarvittavia puuvillahaalareita. Sarkasen aikaan – *Annikin* kerronnasta ei selvinnyt tarkkaa ajankohtaa, sillä hän käytti ilmaisuja ”vanhaan aikaan”, ”siihen aikaan” ja ”ammoisina aikoina” – uudet haalarit eivät olleet itsestäänselvyys, ja niinpä tämänkin osastopäällikön näkemyksen mukaan Sarkasen haalarit olivat vielä hyvät. Sen seurauksena Sarkanen lopetti työnteon, kunnes osastopäällikkö myöntyi. Saatuaan uudet haalarit Sarkanen meni kertomuksen mukaan näyttämään niitä päällikölle, ja totesi: ”insinööri, sama Sarkanen kun eilenkin mutta uudet haalarit”.¹

Jotkut perinnepiiriläiset kertoivat olleensa asemissa, joissa joutuivat tasapainottelemaan eri ryhmien välillä joko lakkojen aikaan tai ylipäätään työssään. Nuorena opiskelijana tehtaalla lakkojen aikana työskennellyttä *Lauria* käytettiin ”työrukkasena” kriisipaikoissa, ja metalli- ja paperimiehet veivät häntä vuoroin ”nurkan taa” kysellen kumpaan liittoon hän liittyisi. Hän kertoi myös isästään, joka toimi ilmeisesti työnjohtajana ja jota painostivat niin johto kuin työntekijät. *Annikki* puolestaan totesi olleensa hankalassa asemassa tehdessään työn määritysmittausta ja joutuneensa siksi luottamusmiesten silmätikuksi ja maalitauluksi, vaikka todellisen maalitaulun olisi kuulunut olla työnantajan edustajat, tekihän hän vain työnantajan määräämää työtä.

Annikki: - - Et niinku mä sanoin joskus jossain kokouksessa että mä olin se Kymi-yhtiön se, veemäisin henkilö, niin se tuli erään pääluottamusmiehen suusta just. Ja tällä väärällä asettelulla. Vaikka mä yritin kuinka selittää että minä teen työtäni, en niinkun ole se joka vastaa et työnantaja vastaa sitte.²

Läpikäydessään Penttilän sahalaisten muistoja ammattiyhdistystoiminnasta Kortelainen huomasi, ettei työläisten suhteesta ammattiyhdistysliikkeeseen välittynyt kovinkaan ruusuinen kuva, vaikka luottamusmiehenä toimineet korostivatkin työläisten yhteishenkeä työnantajaa vastaan.³ Perinnepiiriläisten kohdalla muistot eivät olleet kaunisteltuja edes ammattiyhdistysaktiiveilla. Ikäviä kokemuksia liittyi edellä kuvattujen kaltaisten hankalien tilanteiden lisäksi Suomen Ammattiyhdistysten

---

¹ Perinnepiiri 5.4.2016.

² Perinnepiiri 5.4.2016.

³ Kortelainen 2008, 175.

Keskusliiton (SAK) kahtiajaon aikaan. Suomen Sosialidemokraattisessa Puolueessa (SDP) vallitsi hajaannus 1950-luvun lopulta alkaen, kun ns. leskisläiset ja skogilaiset taistelivat vallasta. Hajaannus levisi myös ammattiyhdistysliikkeeseen, ja leskisläiset erosivat SDP:tä lähellä olevasta SAK:sta muodostaen Suomen Ammattijärjestön (SAJ).¹ Hajaannuksen aikaan Kymi-yhtiön Paperiliiton osasto 19:n jäsenet jakautuivat perinnepiiriläisten kertoman mukaan SAJ:laiseen ja SAK:laiseen osastoon, kunnes ay-liike alkoi 1960-luvun lopulla eheytymään ja osastot yhdistyivät taas. Ammattiyhdistysliikkeessä aktiivisesti mm. osastonsa puheenjohtajana toiminut *Johannes* kertoi kokemuksiaan hajaannuksen ajasta. Aika oli *Johanneksen* kertoman mukaan erittäin raskasta ja riitaisaa, kun samalla työpaikalla samaa ammattia harjoittavat taistelivat keskenään. *Johannes* totesikin useampaan kertaan toivovansa, ettei kenkään tarvitsisi kulkea niitä polkuja, mitä hän on joutunut kulkemaan.²

Johannes: - - Siel oli nyrkit, noin, nyrkissä ja vartotaan että toinen lyö ja mie lyön takasin. Pikkuhiljaa se sitten siitä laantu että.³

Ammattiyhdistysliikkeen hajaannuksen paikalliselle tasolle heijastuvat vaikutukset ilmenivät saman suuntaisesti myös Penttilän sahalta. Kortelaisen haastateltavat totesivatkin *Johanneksen* tapaan ajan olleen hyvin raskasta ja eri leireihin kuuluvien välien olleen riitaisat ja tulehtuneet.⁴

Ammattiyhdistystoiminta ei jakanut vain eri työtä tai eri liittoon tai osastoon kuuluvia eri leireihin: se nousi perinnepiiriläisten muistoissa esiin myös sukupuolia eriarvoistavana tekijänä. Ammattiyhdistystoimintaa käsittelevällä kokoontumiskerralla läsnä oli kolme eri ammattiliittoihin kuulunutta naista, joista kaksi oli tehnyt valtaosan työurastaan Kymi-yhtiöllä. Molemmat kertoivat kokeneensa naisen aseman ammattiyhdistystoiminnassa väliin hankalaksi. Kymi-yhtiön konttorissa työskennelleen naisen mukaan toimistoväen järjestäytyminen oli melko hajanaista vielä 1970- ja 1980-luvuilla, ja naisia oli helppo houkuttaa ammattiliitosta pois. Hänen mukaansa oli tavallista, että esimies puhutteli naispuolista alaistaan todeten, ettei tämän tarvinnut kuulua ammattiliittoon, sillä esimies kyllä pitäisi tästä huolen. Kertoja totesi, että

¹ Haataja ym. 1976, 371–379.

² Perinnepiiri 19.1.201, 23.2.2016 ja 5.4.2016.

³ Perinnepiiri 5.4.2016.

⁴ Kortelainen 2008, 176.

esimiehen jäädessä eläkkeelle tai siirtyessä muihin tehtäviin jäi henkilö kuitenkin vaille huolenpitoa. Kertoja itse toimi kuitenkin aktiivisesti paitsi ammattiosastossaan, myös luottamusmiehenä kymmenen vuoden ajan.¹

Toinen ammattiyhdistystoiminnasta kokemuksiaan jakanut nainen oli kertomansa mukaan aikanaan osastonsa ainoa naisjäsen. Kyseisessä miesvaltaisessa osastossa ei oltu totuttu naisjäseniin, vaan näkemys oli sielläkin ennemmin se, ettei naisten tarvinnut liittoon kuulua. Hän kuvaa eräässä lakkokokouksessa ilmeisesti 1970-luvun puolessavälissä sattunutta hämmentävää tilannetta:

Annikki: - - Ja tota, sit oli lakkokokous. Ja mie tulin tietysti, tietysti sinne ihan niinkun tullaan ku kerta kutsu kävi että on lakkokokous ni, sali hiljeni ja sitte sieltä nousi yks nimeltä sanomaton herrasmies ja sano että "voimme aloittaa kokouksen kun asiaankuulumaton henkilö poistuu". No mie sitte istuin ja kattelin siinä että kukahan se mahtaa olla se asiaankuulumaton henkilö ja, sit mulle tultiin suoraan sanoo että "voisitko poistua", mie san että "mitä varten". "No ku sie et kuulu tähän", mie san että kuule mie olen vuodesta kuuskeetyks kuulunu että vedätkö jäsenkortin esille että voin todistaa sen. "Ai jaa anteeks anteeks", ku heillei oo niinku naisia ollu niin he ei sitä tajunnu, elikkä siis se oli niin miesvaltanen liitto että siel, sitte vasta pikkuhiljaa alko tulla niinku naisia.²

Hän totesi kokeneensa myös, että vaikka naiset saattoivatkin kuulua liittoon, miesten näkemys oli, että naisten rooli on lähinnä maksaa jäsenmaksunsa ja olla hiljaa. Hän myös arveli, että asia saattoi olla paikkakuntakohtainen, sillä eräällä toisella tehtaalla, jolla hän oli työskennellyt, oli aivan yleistä, että naiset kuuluivat ammattiliittoon siinä missä miehetkin. Asia on voinut olla myös liittokohtainen, sillä kahden miespuolisen perinnepiiriläisen mukaan ainakin Paperiliiton toiminnassa naiset ovat olleet mukana siinä missä miehetkin.³ Miehinä heidän on ehkä kuitenkin ollut vaikea nähdä mahdollisia naisiin kohdistuvia vähätteleviä asenteita, mikäli niitä on myös Paperiliiton piirissä vallinnut.

---

¹ Perinnepiiri 5.4.2016.

² Perinnepiiri 5.4.2016.

³ Perinnepiiri 5.4.2016.

3.5. Yhtiön sävyttämä vapaa-aika

Kortelainen toteaa, että työn ja vapaa-ajan rytminen vaihtelu kuului Penttilän sahalla työläisten arkeen, samaten vuotuisjuhlat ja tapahtumat niihin liittyen. Sahalaisten elämää sävytti rutiini ja toisto, ja löysit eli työvuorot rytmittivät työläisten ja heidän perheensä elämää. Tehtaalaisten aika jakautui työnantajan aikaan ja omaan aikaan.¹ Tämä kuvanneekin hyvin mitä tahansa tehdasyhteisöä, niin myös Kymi-yhtiöllä työskentelevien henkilöiden elämää. Perinnepiiriläisistä tosin monella oli säännöllinen päivätyö ja vain osa teki löysityötä, mutta yhtä kaikki, elämä jakautui työ- ja vapaa-aikaan. Vapaa-aika ei kuitenkaan välttämättä tarkoittanut irtiottoa yhtiöstä, vaikka sitä vietettiinkin tehtaan ulkopuolella, sillä moni vapaa-ajan toiminto oli kytköksissä työnantajaan ja työyhteisöön. Yhtiö tarjosi tai mahdollisti erilaisia aktiviteetteja työntekijöilleen. Sen vaikutuspiiri ulottui myös lomalle, sillä yhtiöllä oli lomaviettopaikkoja, joita työntekijät saattoivat käyttää. Perinnepiiriläiset mainitsivat näistä Lappalanjärven, jossa pidettiin myös kesäleirejä lapsille, Vuolankosken lomakodin ja Verlan, jonne perustettiin mökkikylä vuonna 1967. Kuusikymmentäluvun puolenvälin jälkeen tuli yhtiöläisten käyttöön myös erämajat, jotka olivat hyvin suosittuja. Majoja sai varata viikoksi kerrallaan.²

Perinnepiiriläisten vapaa-ajan kuvaukset vaikuttavat painottuneen paljolti työuran alkupuolelle noin 1940–1970-luvuille, vaikka näin ei oltu mitenkään ennalta päätetty. Pesonen ei myöskään lainkaan ohjailut keskustelijoita kertomaan ennen kaikkea viidenkymmenen vuoden takaisesta ajasta. Kaikista vapaa-ajan kuvauksista ei ole suoraan pääteltävissä, milloin perinnepiiriläiset kertoivat omasta henkilökohtaisesta vapaa-ajastaan ja milloin kuvasivat sitä, millä tavoin vapaa-aikaa yleisesti paikkakunnalla vietettiin. Kuvauksissa sekoittuvatkin muistikuvat omista kokemuksista sekä yleisistä havainnoista ja muualta luetusta. Koska Kuusankosken perinnepiirissä oli vapaa-ajasta keskusteltaessa läsnä Martikaisen lisäksi vain yksi nainen, jäi näkökulma varsin miehiseksi. Aineiston perusteella ei siis juurikaan selviä, miten perinnepiiriin osallistuneet naiset vapaa-aikaansa viettivät. Tämä on harmillista. Esimerkiksi Kortelainen toteaa, että Penttilän sahalaisten vapaa-ajankuvauksissa on miesten ja

¹ Kortelainen 2008, 103.

² Perinnepiiri 9.2.2016 ja 15.3.2016; Verlan lomakylästä ks. myös Ahvenisto 2008, 487; teollisuustyöläisten loma- ja vapaa-ajan säätelystä ks. Anttila 2005.

naisten välillä selkeä ero. Naisten aika kului paljolti kodin piirissä, kun taas miehillä vaikutti olevan enemmän kodin ulkopuolisia harrastuksia, joista erityisesti urheilu ja kalastus koettiin merkityksellisiksi.¹ Perinnepiiriläisten kuvaukset naisten vapaa-ajasta rajoittuvat lähinnä muisteluihin oman äidin osallistumisesta yhtiön naisille järjestämiin kerhoihin ja kursseihin.

Kuten Penttilässä, myös Kuusankoskella urheilun ja kalastuksen mainittiin olleen erittäin suosittuja harrastuksia. Erilaisia urheilulajeja harrastettiin vuodenaikojen mukaan, ja Kuusankoskella kerrottiin olevan lukuisia urheiluseuroja. Seurat olivat jakautuneet porvarillisiin Suomen Urheiluliittolaisiin (SUL) ja työväentaustaisiin Työväen Urheiluliittolaisiin (TUL), mutta seuran valintaan vaikutti perinnepiiriläisten mukaan kaveriporukka ja asuinpaikka eikä tiukkoja jakolinjoja välttämättä enää heidän nuoruudessaan noudatettu. Eri lajeja harrastettiin myös työporukoilla. Yhtiön tuen urheiluseuroille muisteltiin olleen välineiden osalta vähäistä. Toisaalta yhtiö oli rakennuttanut ja tarjosi seuroille tilat, joista ei tarvinnut maksaa vuokraa. Yhtiö järjesti myös osastojen välisiä kilpailuja jonkin aikaa.² Voikkaalla ja Kymillä työskennellyt *Olavi* kuvasi kilpailuja ja erilaisten urheiluseurojen kirjoa:

Olavi: - - Täälhän on Kuusankoskel oli, oli tuota monta urheiluseuraa jossa, jossa oli tuo, no, ne tehtaan väki oli sitte työläisporukkaa ja sit oli pomoporukkaa ja, tääl oli, öö, no Voikkaalt jos lähti ni sielhän oli Urheiluveikot, Viesti, Ve, Vesa, jossain vaihees, viisket-kuusketluvun taitteessa. Sit oli Pallopeikot oli, ja Pilkanmaassa oli Pilkanmaan Pilke, sitte ku tullaan tänne Kuusankosken puolelle tääl oli Puhti, Veto, Urheiluseura Kisa, eli näit oli näit urheiluseuroi kaiken maailman ja. Vaikka sit oli, oli... jonkunnäköst kädenvääntöökkin eri, eri tuota näin kaupunginosi tai kunnanosien välil niin, kyl nää seurat sit jonkin verran teki yhteistyötäkin että. Siellä sitte käytiin itekin niin työpäivän jälkee käytiin pelaamassa sitte, tai yleisurheiluu, yle, yleisurheiluu harrastamassaki. Iteki hy, hyppäsin pituutta ja kolmiloikkaa joskus aikanaan ja, kuusketluvun alussa. No sitte ku pääs tonne Kymmin puolelle sit jäi urheiluseuroist pois ja, mut sit oli näit tämmösi, tavallaa työporukoita, jotka alko sit harrastamaa lentopalloo, koripalloo, jalkapalloo. Yhtiöhän järjesti sitte monena vuonna sellasen osastojenvälisen puulaakisarjan. Se aina pelatti illalla. Monena vuona sit pelatti mut sen, se sitte kielletti jossain vaiheessa kun siihen tuli niin, tuota, työnantajalle kallis (naurahtaa) tapahtuma siit puulaakisarjasta että. Seuraavan päivän aina kun oli ottelu ollu niin tuol terveyseskukseks oli ukkoi jonossa kun, kellä oli nilkka muroil, polvi muroilla, käsi muroilla, otta auki. (naura) Sitte se kielletti että se, se loppu sitte-
Lauri: Ne loppu varsinaisesti kuuskymmentyheksän tai jotain ja sen jälkeen kaupunki alko järjes, kaupunki järjesti näitä.

Antero: - - Niin tota, ensimmäisethän oli kun mie olin löysitöissä niin se oli aina

¹ Kortelainen 2008, 104.

² Perinnepiiri 9.2.2016.

löysinvälisii kaiken maailman kisoj oli. Kun kahella löysillä sillon oli neljä vuoroo vaan ni kahel oli kuitenkin vapaata samaa aikaa ja, vähän aikaa ni. Sellaiset kisat oli aina ja.¹

Anteron viimeisestä puheenvuorosta saa kuvan siitä, kuinka löysit elämää rytmittivät. Sama henkilö mainitsee löysien vaikutuksen vuorotyöläisen elämään useaan otteeseen. Hän kuvaa sitä, kuinka löysityötä tehneet lähtivät usein yövuoron jälkeen suoraan kalaan viettämään vapaapäiväänsä. Lisäksi hän harmittelee, ettei aina päässyt katsomaan urheilukilpailuja iltavuorojen vuoksi.²

Yhtiö järjesti perinnepiiriläisten mukaan työntekijöilleen erilaisia kunto-urheilutapahtumia, joissa sai harrastaa muun muassa hiihtoa, uintia ja kävelyä. Kilpailujen tavoite oli kohottaa yhtiöläisten kuntoa. Yhtiön järjestämistä kilpailuista perinnepiiriläisten mieleen vaikutti jääneen erityisesti laatikolta laatikolle kierrettävä kuntokilpailu ja siitä saadut palkinnot, esimerkiksi erilaiset hopealusikat. Tätä kilpailua ja palkintoja muisteltiin kahdella eri kokoontumiskerralla.³ Kilpailuista saadut palkinnot lienevätkin toimineen oivina kannustimina liikkumiseen ja varmasti motivoineet yhtiöläisiä perheineen viettämään vapaa-aikaansa ulkoillen. Esimerkiksi *Annikki* kuvaili, kuinka koko perheen liikkuesssa ahkerasti sai hopealusikkasarjan äkkiä kerättyä. Perinnepiiriläiset kertoivat yhtiöllä olleen sosiaalipäällikön, joka oli palkattu varta vasten yhtiön liikunta-asioista vastaamaan.⁴ Paitsi tehtaalaisten kunnan kohottaminen ja työkyvyn ylläpito sekä sitä kautta tehtaan tuottavuuden parantaminen, on yhtiön motiivina työntekijöidensä ja näiden lasten liikuttamiseen epäilemättä ollut myös näiden energian kohdistaminen ”positiivisina” pitämiinsä asioihin. Paperiteollisuusyhtiöt kehittivätkin huoltotoimintansa kansalaissodan jälkeen ideologisen vaikuttamisen ja valvonnan välineeksi. Kun yhtiö järjesti työntekijöilleen mielekästä vapaa-ajan tekemistä, tapahtui näiden vapaa-ajan vietto sen valvojan silmän alla. Työntekijöiden yhteiset vapaa-ajan harrastukset ovat toimineet myös tehtaassa muodostuneiden pienempien ryhmittymien ylittäjänä ja yhteisöllisyyden rakentajana. Moninaisten hyötynäkökulmien ohella sosiaalitoimintaan lienee kuitenkin liittynyt myös aitoa iloa ja ylpeyttä työläisten olojen parantamisesta.⁵

¹ Perinnepiiri 9.2.2016.

² Perinnepiiri 9.2.2016.

³ Perinnepiiri 9.2.2016 ja 15.3.2016.

⁴ Perinnepiiri 15.3.2016.

⁵ Kalela 1986, 52–53; Anttila 2005, 184–188; Ahvenisto 2008, 155, 499.

On toki huomioitava, että vapaa-ajan määrä oli perinnepiiriläisten aloittaessa uraansa paljon nykyistä suppeampi. Paperitehtaalla vuoromestarina työskennellyt, vuonna 1944 syntynyt *Antero* kertoi, että työaika tehtaalla oli pitkä eikä omaa aikaa liiaksi jäänyt. Työviikko oli kuusipäiväinen, ja yövuoron jälkeen jatkettiin suoraan aamuvuoroon. ”Ei se nyt nii hirveen vapaata oo sit kuitenkaa”, hän totesi.¹ Seuraavassa kyseinen mies keskusteli aiheesta vuonna 1936 syntyneen, sekä Kymillä että Voikkaalla työskennelleen *Einon* kanssa:

Eino: Lomia ni, ens oli kaks viikkoo se loma mut sillon viiskytluvun alussa niin, niin kun yhtiöön menin sähköosastolle niin siel oli kaks viikkoo, sit nous kolmeen viikkoon. En oo varma olikse se kymmenen vai viiden vuoden jälkeen ku nous kolmeen viikkoon ja sit neljään viikkoon elikä kuukauden. Sithän nää talvilomat tuli viel mut siit on jo, ne on niin lähellä, et silleenhän ne oli ne pituudet ja. Nyt ei muista millonka se nous kahesta viikosta kolmeen ja, ehkä se oli joku kymmenen vuotta tai viis vuotta mihin. Et sillei, sillein se loman pituus, pituus tuli. Ja talvilomat tuli. Nythän niit on vaikka kuinka kun on pekkasii.

Antero: Niin, nyt on onkse nyt vaan kaksataa, vajaa kaksataa päivää vuodes töitä, ja sillon mie menin ni oli pitkält yli, vähän yli kaksataaviiskymment päivää. Työpäivää.

Antero: *Einol* oli viel kauemmin eiks siihe aikaan koneet pysähty aina sunnuntai-aamuna ja läks maanantai-aamun käyntii?

Eino: Niin näin oli juu. Kunnossapitomiehil oil aina viikonvaihteeseen ylitöitä kun, kun tuli sunnuntai ja lau, lauantai sunnuntai-

Antero: Ei sit vapaa-aikaa nii hirveästi ollu koska kotitöitäkin oli siihe aikaa ja ei ollu televisioo eikä tollasii mitään niin se oli tälläst. Kyl se lauantai-ilta monelle oli aika tärkeä että se oli tälläin aina, monellakin oli kyllä se.²

Keskustelussa mennyttä aikaa verrattiin nykyiseen. Molemmat kertojat kuvailivat, kuinka työuran alussa lomaa oli vähemmän kuin nykyään. Toinen kertoja lisäksi mainitsi, kuinka televisioita ei ollut ja kotitöihin meni aikaa. Television yleistymisen muisteltiin perinnepiirissä merkinneen muutosta vapaa-ajanviettotapoihin ja vaikuttaneen vähentävästi kaikenlaisiin harrastuksiin ja seuratoimintaan.³

---

¹ Perinnepiiri 9.2.2016.

² Perinnepiiri 9.2.2016.

³ Perinnepiiri 9.2.2016.

4. Yhtiöläisyys kulttuuriperintönä

4.1. Perinnepiiri kulttuuriperinnön tuottamisen tilana

Olen aiemmissa luvuissa tarkastellut perinnepiiriläisten *esittämää* yhtiöläisyyttä, nykyisyydestä käsin muisteltua menneisyyttä, ja nostanut esiin perinnepiirissä ilmenneitä kuvauksia siitä. Tässä luvussa laajennan näkökulmaani muisteluhetkessä *elettyyn* yhtiöläisyyteen ja lähestyn sitä kulttuuriperinnön näkökulmasta. Koska perinnepiirissä syntynyt aineisto tallennetaan arkistoon, on se arvotettu joksikin, jonka säilyminen tuleville sukupolville halutaan taata. Arvottamisessa osallisena ovat olleet sekä Työväen Arkisto, Kuusankoski-seura että perinnepiiriläiset itse. Kyseiset osapuolet ovat myös luoneet sen muistitietoaineiston, joka arkistossa tullaan säilyttämään. Huomautin työni johdannossa, ettei mikään asia ole itsessään kulttuuriperintöä. Smithiä mukaillen kulttuuriperinnön voi nähdä nykyisyydessä tapahtuvana performanssina, jossa luodaan yhteisölliseksi koettuja muistoja.¹ Muistojen ja kokemusten kertaaminen perinnepiirissä on juuri Smithin kuvaileman kaltainen aktiivinen prosessi, ja tästä näkökulmasta perinnepiiri näyttäytyy elettyinä tilana, jossa kulttuuriperintö tapahtuu.

Katriina Siivonen toteaa, että perinteen ja kulttuurisen perinnöllisyyden prosessin vaaliminen sellaisena, että kaikilla osallisilla on mahdollisuus osallistua ja tuottaa siihen uusia aineellisia ja aineettomia piirteitä, on ensisijainen kulttuurisen kestävyuden muoto, ja paljon oleellisempaa kuin kulttuuriperinnön vaaliminen valikoituina alueesta tai ihmisryhmästä kertovina tarinoina tai symboleina.² Faron sopimuksen ratifiointiin liittyvässä selvityksessä todetaan niin ikään, kuinka kulttuuriperintö on ennen kaikkea yksilön ja yhteisön mielessä todentuva prosessi, jossa tärkeintä on tarjota jokaiselle mahdollisuus ottaa osaa sen määrittelyyn ja vaalimiseen.³ Perinnepiirissä tapahtunut muistojen jakaminen oli Martikaisen kertoman mukaan ollut monelle osallistujalle tärkeä, jopa terapeutin kokemus.⁴ ”Onhan tää nyt parempaa ku ajanviette”, totesikin yksi osallistujista.⁵ Perinnepiirin viimeisellä kokoontumiskerralla keskusteltiin siitä,

¹ Smith 2006, 44–84; ks. myös Hieta ym. 2015, 312–313; Lillbroända-Annala 2014, 25–26.

² Siivonen 2013, 332–333.

³ Salmela ym. 34; ks. myös esim. Hieta ym. 2015, 312–313.

⁴ Keskustelu Martikaisen kanssa 3.5.2016.

⁵ Perinnepiiri 19.1.2016.

olisiko osallistujilla kiinnostusta jatkaa toimintaa syksyllä 2016 ja mikäli olisi, millaisia aiheita he tahtoisivat käsiteltävän. Aiheita nousi esiin lukuisia, joten siitäkkin päätellen osallistuminen oli ollut mieluisaa.¹ Perinnepiiriläiset ovat oman alansa asiantuntijoita ja ammattilaisia, ja siksi juuri oikeita henkilöitä kertomaan omaa tarinaansa. Tästä heillä oli myös itsellään käsitys, kuten jo totesin luvussa 3.1. lainaamani paperiteollisuuden teknistä kehitystä koskevan keskustelun yhteydessä.

Käsitellyt aiheet ovat toki olleet perinnepiirissä ennalta annettuja, mutta eivät täysin ulkoapäin: Pesonen suunnitteli kokoontumisia yhdessä Martikaisen kanssa, joka olikin omien sanojensa mukaan ”projektin juoksutyttö ja kuusaalaistulkki”, ja muisteltavia teemoja mietittiin myös perinnepiiriläisten kanssa yhdessä.² Ukkonen toteaaakin, että muistitietotutkimuksen tärkein piirre on yhteistyö ja vuorovaikutus, sillä vaikka minkään ihmisryhmän omaa historiaa ei kirjoitetaakaan yksinomaan tutkijan voimin, ei se välttämättä tapahdu pelkästään ryhmän omin voiminkaan. Tutkijan rooli on hänen mukaansa toimia välittäjänä, siis tehdä yleisölle näkyväksi yhteisön omaa historiaa ja osoittaa samalla, että sillä on historiallista merkitystä. Ukkonen näkeekin muistitietoprojektin yhteistyöprojektina, jossa jokaisen osapuolen on sitouduttava jaettuihin tavoitteisiin, vaikka kaikilla luonnollisesti on aina myös omia intressejään. Yhtä kaikki, oleellista on, että osapuolet kokevat projektin tavoitteet mielekkäiksi omasta näkökulmastaan.³

Tässäkin projektissa on siihen osallistuneilla tahoilla luonnollisesti ollut omat tavoitteensa. Kuten tutkimukseni alussa mainitsin, todetaan perinnepiirin kuvauksessa, kuinka ”muistelijoille itselleen muistojen ja kokemusten kertaaminen antaa juuret ja tunnetta kuulumisesta samaan tehdaspaikkakunnan yhteisöön”. Kuvauksessa todetaan myös, että ”(m)aaailma muuttuu nyt nopeasti, erilaiset elämäntavat ovat tiiviissä vuorovaikutuksessa. Kuusankoskelaisille on tärkeää saada talteen ja arkistoiduksi oma elämänmuoto ja sen muutokset vuosikymmenten varrella, jotta muutkin saavat tutustua siihen” (LIITE1).⁴ Kuvauksessa piilee näkemys siitä, että kuusaalainen elämänmuoto on

¹ Perinnepiiri 19.1.2016.

² Perinnepiiri 19.1.2016.

³ Ukkonen 2006, 182.

⁴ Kuusankoski-seura: Teollisuusperinteen keruu, <http://www.kuusankoskiseura.fi/tietoa-seurasta/teollisuusperinteen-keruu>.

jotain, jonka voi tallentaa ja säilyttää ja siten esitellä myös laajemmalle yleisölle. Pesonen puolestaan kertoi perinnepiirin ensimmäisessä kokoontumisessa näkevänsä Kuusankosken eräänlaisena mikroyhteiskuntana, ja sen olevan erityisesti siksi kiinnostava tallennuskohde.¹ Projektissa pyrittiin siis toteuttamaan sen kaikkien osapuolen intressit. Tavoitteena oli, että kuusaalaisten muistitietoa voitaisiin tallentaa arkistoon, joka puolestaan saisi itselleen arvokkaana pitämänsä kokoelman. Yksittäisten perinnepiiriin osallistujien puolestaan ajateltiin saavan muistojen jakamisen kautta vahvistusta paikalliselle identiteetilleen. Smith toteaaakin muistojen jakamisen olevan tärkeä kollektiivisen identiteetin luoja.²

Perinnepiirissä mennyttä muisteltiin yhdessä, ja muistelu eteni vapaamuotoisesti ja keskustelunomaisesti niin, että yhden henkilön kertoma toimi usein kimmokkeena seuraavan puhujan ajatuksille. Perinnepiiriläisten muisti aktivoitui siis muiden kertomasta. Maurice Halbwachs toteaaakin suurimman osan muistoistamme palautuvan mieliimme siten, että muut ihmiset muistuttavat meitä niistä.³ Halbwachs myös erottaa toisistaan kollektiiviset ja yksityiset muistot. Kollektiivisella muistilla hän viittaa tietyn yhteisön jakamaan yhteiseksi koettuun menneisyyskäsitteeseen, johon sisältyy myös näkemys menneisyyden merkityksestä yhteisön elämässä nykyisyydessä. Halbwachsin näkemyksen mukaan yksilö muistelee omaa menneisyyttään aina jonkun ryhmän jäsenenä, joko sellaisen, johon hän on menneisyydessä kuulunut tai johon hän kokee yhteenkuuluvuutta nykyisyydessä. Yksilön henkilökohtainen muisti on Halbwachsin mukaan yhteydessä kollektiivisen muistiin ja sen alainen, sillä muistaminen tapahtuu yhteiskunnassa, joka vaikuttaa siihen, mikä nähdään muistamisen arvoisena. Muistaminen tapahtuu siis nykyisyydessä ja siten nykyisyyden lähtökohdista.⁴ Anna-Maria Åström toteaa, että yhdessä tapahtuvaan muistamiseen sisältyvät uudelleen herätetyt ja kerrotut henkilökohtaiset muistot, ja siten yhteisön muistot muodostuvat muistamisen ja unohtamisen keskinäisessä vuorovaikutuksessa.⁵ Perinnepiirissä muistojen herättäjänä toimivat paitsi muut osallistujat, myös arkisto, joka antamallaan keskustelunaiheilla rohkaisi perinnepiiriläisiä palauttamaan mieliinsä asioita, jotka ehkä

---

¹ Perinnepiiri 19.1.2016.

² Smith 2006, 70.

³ Halbwachs 1992[1952], 38.

⁴ Halbwachs 1992[1952], 38–40, 51–53; Miettunen 2009, 271.

⁵ Åström 2013, 44; Halbwachs 1992[1952], 120–166.

olivat painuneet lähes unohduksiin.

4.2. Kulttuuriperintöprosessin mimeettisyys

Kuvasin muun muassa perinnepiiriläisten lapsuudenmuistoja käsitellessäni, kuinka he vertasivat lapsuutensa aikaa nykypäivään. Näin aika liikkui puheessa edestakaisin menneisyyden ja nykyisyyden välillä, ja eletty ja esitetty tila sekoittuivat. Seppo Knuutila kutsuu nykyisyydessä ilmenevää menneisyyttä nykyiseksi menneisyydeksi. Menneisyyden ja nykyisyyden lisäksi perinnepiiriläisten kerronta ulottui myös tulevaisuuteen siihen kohdistuvien odotusten muodossa. Tällaista nykyisyydessä läsnä olevaa tulevaisuuden odotusta Knuutila nimittää nykyiseksi tulevaisuudeksi.¹ Perinnepiiriläisillä ei myöskään ollut tapana mainita vuosilukuja muistelunsa yhteydessä jollei niitä erikseen kysytty, ja silloinkin ajoitus saattoi olla melko epämääräinen. He muistelivat työuraansa yksinkertaisesti imperfektissä, jolloin se näyttäytyi usein ikään kuin yhtenä kokonaisuutena eikä aina ollut mahdollista erottaa, olivatko kuvatut asiat tapahtuneet esimerkiksi 1960- vai 1980-luvulla. Perinnepiiriläiset viittasivat menneeseen esimerkiksi sanalla ”silloin” tai suhteessa oman elämänsä käännekohtiin, esimerkiksi työskentelyn aloittamiseen tehtaalla. Perinnepiiriläiset kiinnittivät elämäntarinoitaan toisinaan myös julkisen historian tapahtumiin. Ukkonen toteaaakin, että kertoessaan elämästään muistelija käsittelee samalla laajempaa ihmisjoukkoa koskeneita tapahtumia ja suhteuttaa elämänvaiheensa julkiseen historiaan.²

Kortelaisen Penttilän sahalaisten muistitietoon keskittyvässä tutkimuksessa ilmenee, kuinka kertojien käsityksiä menneestä ajasta muovaa sukupolvelta toiselle siirtyvä, näennäisesti kiteytymätön tieto menneisyydestä. Se siirtyy suullisena seuraaville sukupolville esimerkiksi omilta vanhemmilta tai isovanhemmilta kuultujen kertomusten muodossa. Siten muistitiedon ”relevanti aika” ulottuu myös kertojien elämää edeltäneeseen aikaan.³ Myös perinnepiiriläiset toivat kerronnassaan esiin monia

---

¹ Knuutila 1998, 30.

² Ukkonen 2000, 21.

³ Kortelainen 2008, 94.

esimerkiksi vanhemmiltaan kuultuja asioita. Pesonen huomauttikin perinnepiirin toisen kokoontumisen alussa kiinnittäneensä ensimmäisellä kerralla huomiota siihen, että osallistujat muistelivat usein asioita ensin omien vanhempiensa ja vasta sitten omien kokemustensa kautta.¹ Aina ei ollut mahdollista erottaa, milloin oli kysymyksessä kertojan oma, milloin joltakin toiselta kuultu tai jostakin luettu tieto. Makkonen toteaa, että muistitietoa tulkittaessa saattaakin olla vaikeaa erottaa, milloin on kyse kertojan omista tulkinnoista ja muistikuvista ja milloin yhteisön yhteisestä historiallisesta tietoisuudesta, johon taas vaikuttavat itse koetun ohella muun muassa muilta kuultu taikka luettu.² Myös Kortelainen kuvaa sitä, kuinka muisteluaineistoissa historialliset tapahtumat ja kertojan omat kokemukset limittyvät toisiinsa ja niiden merkityksiä tulkitaan uudelleen eri kerrontatilanteissa. Näin kokemusten merkitykset ovat elämänkulun mukaan muuttuvia.³

Perinnepiiriläiset mainitsivat toisinaan muistelunsa yhteydessä myös lukeneensa kertomansa asian tai siihen liittyvän yksityiskohdan esimerkiksi historiikista tai lehdistä. Onkin selvää, että myös virallinen historiankirjoitus tai lehtiin kirjatut tiedot vaikuttavat muistikuviin menneestä. Esimerkiksi *Johannes* kertoi selailleensa ennen erästä kokoontumista ammattiosastonsa historiikkia palauttaakseen mieleensä menneitä aikoja. Sen avulla hän osasi kertoa, että paperiliitossa on ollut naisjaostotoimintaa. Asia tuli esille kahden naisen kertoessa kokemuksiaan siitä, että naisten tila ammattiyhdistystoiminnassa oli melko kapea.⁴ *Johannes* viittasi kyseiseen historiikkiin vielä myöhemminkin saman kokoontumisen aikana painottaen, että sitä kannattaa selaila. Hän myös kertoi historiikista löytyvän tarinan. Toinenkin perinnepiiriläinen nosti saman kokoontumiskerran aikana kyseisen historiikin esiin mainitessaan siellä kerrotun, että paperimiesten lakko sai nimensä erään pääluottamusmiehen mukaan. Kyseisestä pääluottamusmiehestä oli juuri ollut puhe, kun toinen kertoja oli juuri aiemmin muistellut tapahtumia, joihin pääluottamusmies liittyi.⁵ Esiin nousi myös tapaus, jossa yksi osallistujista kertoi lukeneensa Martikaisen hänestä muutama vuosi sitten tekemän haastattelun, jottei puhuisi perinnepiirissä ristiriitaisuuksia.⁶

¹ Perinnepiiri 9.2.2016.

² Makkonen 2006, 247.

³ Kortelainen 2008, 30.

⁴ Perinnepiiri 5.4.2016.

⁵ Perinnepiiri 5.4.2016.

⁶ Perinnepiiri 19.1.2016.

Arkiston perinnepiirikokoontumisten aiheiksi nostamat teemat, toisten perinnepiiriläisten muistot, virallinen historiankirjoitus ja muu kirjallinen aineisto sekä suullisesti välittynyt tieto (ja yhden henkilön kohdalla myös oma aikaisempi kerronta) vaikuttivat siis kaikki perinnepiirissä kerrottuun. Perinnepiirissä jaetut muistot taas tulevat vaikuttamaan edelleen viralliseen historiankirjoitukseen, virallinen historiankirjoitus seuraaviin muistelijoihin – ja niin edelleen. Näin ollen kyse on kahdensuuntaisesta vuorovaikutuksesta, jossa eri aikatasot limittyvät, ja johon matkan varrella kiinnittyy aina uusia kerroksia. Kalela toteaaakin, että julkinen historia, ns. kansanomaisen historia eli yhteisön sosiaalinen muisti ja historioitsijoiden näkemykset ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa keskenään ja vaikuttavat kaikki ihmisten historiakäsityksiin.¹ Samaten sekä muistitietoon että sen pohjalta kirjoitettuun historiaan vaikuttavat oletukset sen merkityksestä tulevaisuudessa. Aarnipuu toteaaakin, että kulttuuriperintökohteilla nähty jälkipotentiaali, niiden arvioiminen merkittäväksi nykyisyydestä käsin tulevaisuuden menneisyydessä, rikkoo ja/taikka laajentaa niiden lineaarista historiallisuutta.²

Siten perinnepiirissä syntyneen muistitiedon ja sitä kautta kulttuuriperinnön voi nähdäkseni todeta olevan *mimeettistä*. Mimesis merkitsee imitoimista: esimerkiksi arkkitehtuuri on mimeettistä eli jäljittelevää, sillä se imitoi jollain tavalla aina jotakin jo aiemmin tehtyä. Mimeettinen prosessi on kuitenkin luovaa ja tuottaa aina jotakin uutta. Aarnipuu soveltaa käsitettä Turun linnan narratiivisuutta tarkastelevassa tutkimuksessaan. Hän ymmärtää linnan narratiivisen tilan muodostuvan juuri ”ajan ja paikan mimeettisissä representaatioissa”.³ Samoin perinnepiiriläisten tietyssä ajassa ja paikassa tuottama, menneen ja nykyisyyden välillä seilaava, historiankirjoituksesta ja suullisesta perinteestä ammentava paikkaan kiinnittyvä muistitieto poimii aineksia jo sanotusta ja kirjoitetusta, mutta varioi ja muuntuu joka kerta, kun sitä tulkitaan uudelleen. Uusi tulkinta synnyttää aina uudenlaisia merkityksiä ja näkemyksiä. Ahmed Skounti toteaa, että aineeton kulttuuriperintö on koko ajan muuttuva eikä koskaan samanlaisena toistuva. Se luodaan jatkuvasti uudelleen.⁴

¹ Kalela 2000, 37–39; ks. myös Makkonen 2006, 249.

² Aarnipuu 2008, 24.

³ Aarnipuu 2008, 36–37.

⁴ Skounti 2011, 78.

4.2. ”Kun ei oo enää mitään omaa”

Kuten totesin, perinnepiirin kuvauksessa todetaan maailman muuttuvan nopeasti ja kuusaalaisille olevan siksi tärkeää tallentaa omaa elämänmuotoaan ja siinä tapahtuneita muutoksia koskevaa muistitietoa. Kuusankosken kohdalla tapahtuneet muutokset ovat perinnepiiriläisten kertoman perusteella olleet merkittäviä. Yi-Fu Tuan puhuu paikan tajusta, jonka muodostumisen perustana on paikan pysyvyys, se, että se lakkaa muuttumasta tai muuttuu hitaasti. Vain näin paikasta voi saada otteen, ja suhde paikkaan, paikan taju, pääsee kehittymään.¹ Kuusankoskella kaiken perustana on ollut 1870-luvulta lähtien Kymi-yhtiö, jonka ympärille paikkakunta on rakentanut ja joka on yhdistänyt kuusaalaisia toisiinsa ja itseensä sukupolvien ajan. Yhtiö ei kuitenkaan ole enää olemassa samanlaisena kuin perinnepiiriläisten siellä työskennellessä. Se on fuusioitunut UPM:ksi, lakkauttanut osan tehtaistaan ja etäännytynyt paikallisista. Paikallisjohtajilla on vähemmän valtaa kuin ennen, eikä heidän anneta tulla liian läheisiksi henkilökunnan kanssa. Perinnepiirissä pohdittiinkin päätösvallan etäännyttämisen johtaneen tuttuuden häviämiseen. Tehdas näyttäytyi muutenkin torjuvana: perinnepiiriläiset kuvailivat eri yhteyksissä, kuinka vaikea sinne oli ulkopuolisen enää päästä sisään tiukkojen turvatoimien vuoksi.² Olavi koki, että yhtiön henki, ”Kymmin henki”, alkoi murenemaan, kun lappeenrantalainen Kaukas Oy sulautettiin Kymiin vuonna 1986, ja henki on hänen mukaansa sittemmin aina vain laskenut. ”Ei olla enää Kymiläisiä”, hän totesi. ”Niin tai ollaan”, vastasi kuitenkin toinen osallistuja, mutta tarkensi: ”- - mut että siin ei oo enää sellast... kun ei oo enää mitään omaa”.³

Kalela kuvasi jo vuonna 1986, kuinka paperiteollisuuspaikkakunnilla on paikallinen itsehallinto vähentynyt kuntaliitosten myötä ja paikallinen itsemäärääminen siten menettänyt merkitystään.⁴ Kuusaalaisten kohdalla itsehallinto väheni vuonna 2006, kun kotikaupunki lakkasi olemasta ja yhdistyi Anjalankosken, Elimäen, Jaalan, Kouvolan ja Valkealan kanssa Kouvolan kaupungiksi. Minna Mäkinen on tutkinut

¹ Tuan 2006[2004], 15.

² Perinnepiiri 23.2.2016 ja 15.3.2016.

³ Perinnepiiri 15.3.2016.

⁴ Kalela 1986, 99.

liseniaatintyössään Säynätsalon kunnan liitosta Jyväskylään. Kuusankosken tavoin myös Säynätsalo rakentui aikanaan puuteollisuuden ympärille, vaikkakin Kuusankoskea pienemmässä mittakaavassa.¹ Mäkinen keräsi aineistonsa noin 10 vuotta kuntaliitoksen jälkeen – jotakuinkin saman verran on aikaa kulunut myös Kuusankosken liittämisestä Kouvolaan. Perinnepiiriläisten kokemuksia onkin erityisen kiintoisaa verrata Mäkisen haastatteleminen säynätsalolaisten vastaaviin. Keskustelu kymmenen vuoden takaisesta kuntaliitoksesta ja sen vaikutuksista virisi perinnepiirissä, kun Pesonen kysyi, kuinka perinteisesti SDP-voittoisessa kunnassa tapahtunut Perussuomalaisten nousu heijastui kuntalaisiin ja miten perinnepiiriläiset asian kokivat. *Annikki* totesi tähän, ettei näe paikkakuntaa niinkään poliittisesti jakautuneena. Suurempi määrittävä tekijä oli hänen mukaansa kouvolaisten ja kuusaalaisten välinen henkinen raja.

Annikki: - - Ei niinkään poliittisesti vaan se et maakunta, siis, va... tota, tää raja. Kouvola-Kuusankoski. Ni mun mielestäni se on niinkun se suurempi määräävä tekijä että kuusaalaiset on edelleen kuusaalaisia ja kouvolaalaiset ne on niitä kouvolaalaisia. Elikkä, minust niinkun, ei se oo tavallaan poliittinen vaan se on enemmän niinkun semmonen henkinen... raja. Siis, ois ollu paljon suurempi rauha jos ois ollu Iitti, Valkeala, Jaala, Kuusankoski yhdessä. Ja Kouvola erikseen niin. Se ois saattanu niinkun rauhottaa tilannetta. Nyt tuntuu jotenkin et se Kouvola on semmonen paha paikka. (naurahtaa)²

Mäkinen näkee paikallisuuteen liittyvän läheisesti omistajuuden tai hallinnan tunteen. Omistajuus ja hallinta toteutuvat usein ennen kaikkea mentaalisisella tasolla ja tunne on siten symbolinen. Mäkinen toteaa kuntaliitoksen haastavan paikallisuuden osa-alueista erityisesti omistajuuden ulottuvuuden. Kuntaliitosten myötä päätöksenteko etäännyy ja oman paikallisuuden rakennusaineena tärkeällä sijalla oleva osallisuuden kokemus hiipuu.³ Mäkinen toteaa, että kuntaliitosten myötä paikallinen yhteisö kokee helposti sitä vastaan ”hyökättävän”, jolloin myös ”puolustus” aktivoituu nopeasti. Paikallisella tasolla alkaa kuohua ja debatti oman kunnan tulevaisuudesta ja asukkaiden asemasta alkaa käydä vilkkaana. Oma yhteisöä pyritään yhtenäistämään ja paikallisia rajoja vahvistamaan. Oman yhteisön alueet muuttuvat helposti ”turvallisuuden saarekkeiksi” ja toisten alueet näyttävät sitä vastoin vieraina ja uhkaavina.⁴ Perinnepiiriläisten kertoman perustella tilanne Kuusankoskella ei ole vielä tasaantunut, vaan keskustelua

¹ Mäkinen 2007, 41–48.

² Perinnepiiri 5.4.2016.

³ Mäkinen 2007, 109–111.

⁴ Mäkinen 2007, 115–116.

käydään edelleen ja jako ”meihin” ja ”toisiin” on voimissaan. *Johannes* arveli, että menee jopa kaksikin sukupolvea, ennen kuin kaupungissa vallitseva nurkkapatriotismi hälvenee, ja kaupunkilaiset alkavat tuntea itsensä kouvolaalaisiksi.¹

Seikka, mistä tunnuttiin olevan yhtä mieltä oli, että kaupungin nimeksi ei olisi pitänyt antaa jo olemassa olevan Kouvolan nimeä, vaan uudelle kaupungille olisi kannattanut keksiä aivan uusi nimi. Eräs osallistuja näki juuri Kouvola-nimen suurimpana syynä nurkkapatriotismiin. Tilanne näytti hänen mukaansa nimen johdosta siltä, että muut kunnat olisivat liittyneet Kouvolaan, mikä puolestaan on antanut kanta-kouvolaalaisille mahdollisuuden todeta joka tilanteessa, että ”tehän liitytte meihin”, kuten hän asian ilmaisee.² Keskusteltaessa Kouvolaan liittymisestä *Riitta* halusi korostaa Kymi-yhtiön merkitystä alueelle muistuttaen, että Kouvola ei olisi mikäli paperiteollisuus ei olisi asettunut Kuusankoskelle. Paperiteollisuus nimittäin vaikutti Kuusankosken seudulla monen muun seikan ohella myös tieverkoston kehittymiseen, ja esimerkiksi juuri Kouvolan juna-asema perustettiin vuonna 1875 Kymintehtaan lastausasemaksi.³

Riitta: - - Kouvolaahan ei olisi olemassa jos täällä ei olisi paperitehtaita. Koska tänne tuli ensin paperitehtaat, ja paperi piti saaha rahdattua juna-asemalle, ja se silloin vietiin Pietariin tuhatkaheksansataaluvun lopulla suurimmaksi osaksi kaikki tuotteet. Niin, Kymi-yhtiön alotteesta Kouvola sai aseman. Se on, se on Wahrenin, tehtaan, tehtaan perustajan, tuota, tuota tuota, ansiota. Että Kouvola on asema. -⁴

Kommentista voi tulkita halun korostaa, että Kymi-yhtiö ja sitä kautta Kuusankoski oli ”ensin”. Sitä vasten yhtiöläisyyteen vahvasti identifioituneiden perinnepiiriläisten kokema epäreiluus siitä, että Kuusankoski onkin nyt ”nielaistu” osaksi Kouvolaan, on ymmärrettävää. Myös Säynätsalon yhdistymisprosessissa tärkeällä sijalla oli paikallinen perinne ja kotikunnan menneisyyden korostaminen. Juuri paikkakunnalla toiminut tehdas toimi symbolina menneisyydestä.⁵ Perinnepiiriläisten kertomasta välittyi kuva, että he määrittelivät oman kuusaalaisuutensa suhteessa yhtiöön. Esimerkiksi *Johannes* totesi:

---

¹ Perinnepiiri 5.4.2016.

² Perinnepiiri 5.4.2016.

³ Talvi 1979, 49–50.

⁴ Perinnepiiri 5.4.2016.

⁵ Mäkinen 2007, 122–123.

Johannes: Kylhän mie nyt olen yks yhtiöläinen. Ja olen kuusaalainen. Vaikka me ollaan Kouvolassa niin olen, kyl mie luen itteni kuusaalaiseks että. Kun tääl on lapset ja tääl on avioliitto ja muut että. - -¹

Johannes rajasi määritelmästä pois Kouvolan: vaikka hän asui kertomahetkellä Kouvolassa, oli hänen identiteettinsä edelleen kuusaalaisen ja yhtiöläisen. Hän oli siis samaistunut tehtaaseen ja Kuusankoskeen, eikä kokenut vastaavaa yhteenkuuluvuutta Kouvolan kanssa. Viittasin tämän työn johdannossa Paaskosken toteamukseen siitä, että huolimatta ilmiöiden näennäisestä samanlaisena jatkumisesta saattaa niiden merkitykset muuttua, tai toisinpäin: asioiden uudet ilmenemismuodot eivät aina merkitse uutta merkityssisältöä.² Näin on myös paikkojen suhteen. Kuusankoski merkitsi *Johannekselle* edelleen kotipaikkaa, vaikka sen rajat olivatkin muuttuneet. Samaten oli yhtiön laita: vaikka se olikin muuttanut muotoaan, samaisti *Johannes* edelleen identiteettinsä siihen.

Cecilia af Forselles-Riskan mukaan tunteen paikkaan kuulumisesta voi ajatella koostuvan sekä menneisyyden muistikuvista että nykyhetken kokemuksista.³ Vaikka Kuusankoski ja tehdas ovat paikkoina edelleen olemassa, ovat ne erilaisia kuin perinnepiiriläisten muistoissa. Mutta vaikka tehdas ja kunta olivatkin muuttuneet, vaikutti paikan taju elävän perinnepiiriläisissä yhä vahvana. Karina Lukinin mukaan paikan tajun perustavia (ja joskus ainoita jäljellä olevia) osia ovat puhe ja kerronta. Hän toteaa, että ”puhe ja kerronta uusiutuu niin kauan kuin se on merkityksellinen diskurssin osa, niin kauan kuin puhe on tulkittavissa”. Paikkapuheen välittyminen edelleen ja sitä kautta paikan kokemisen, käsittämisen ja ajattelun uusintaminen ja muuntaminen yhteisön keskuudessa ovat tässä olennaisia.⁴

4.4. Kenen kulttuuriperintö?

Perinnepiirien anti on tallennettu arkistoon äänitteinä, litteraatteina sekä yhden kokoontumisen osalta videona ja valokuvina. Mikäli haluaisi jakaa kulttuuriperinnön

¹ Perinnepiiri 19.1.2016.

² Paaskoski 2008, 31.

³ Af Forselles-Riska 2006, 227.

⁴ Lukin 2011, 93.

karkeasti aineelliseen ja aineettomaan, voisi todeta, että arkistossa aineeton kulttuuriperintö saa aineellisen muodon päätyessään tallenteeksi. Tallenne ei kuitenkaan ole sama asia kuin kaikki se, mitä perinnepiirissä on puhuttu. Käsittelin asiaa tämän työn johdantoluvussa pohtiessani kasvokkain tapahtuvan kommunikaation, äänitteeltä kuuntelemisen ja litteraatista lukemisen eroja. Mikään tallenne ei luonnollisestikaan välitä kaikkea sitä merkitysten kirjoa, joka on latautunut tallennettavaan hetkeen. Pertti Anttonen toteaa tyhjentävästi, että tallenne ”ei säilö dokumentoitavaa perinnettä, uskomusta, ajatusta tai puhetkoa vaan tuottaa siitä säilöttävän edustuman. Tällöin olennaiseksi kysymykseksi nousee se, mitä tuolle edustumalle tehdään, minkälaisia tulkinnallisia viitekehyksiä se saa, minkälainen hyödykearvo sille annetaan, mitä tarkoituksia ja tavoitteita se asetetaan palvelemaan, missä institutionaalisissa konteksteissa näin tapahtuu, ja minkälaista representaatiovaltaa niissä käytetään”.¹

Perinnepiiriläiset olivatkin ensimmäisellä kerralla kiinnostuneita siitä, mihin arkistoon tallennettavaa aineistoa käytetään ja kuka sen omistaa. Martikainen kyseli, onko heillä Kuusaalla oikeus hyödyntää aineistoa esimerkiksi kirjantekoon. Pesonen korosti, että vaikka aineiston oikeudet ovatkin Työväen Arkistolla, ei arkistolla ole aineiston suhteen portinvartijan roolia vaan sen käyttöön on kaikilla oikeus. Aineisto tulee olemaan Pesosen mukaan luonnollisesti myös kuusaalaisten käytettävissä, ja se voidaan toimittaa suoraan Kuusankoski-seuralle tai jollekin kuusaalaiselle, joka sitä haluaa käyttää. Pesonen kertoi, että aineiston litteroinneista tehdään painettu nidos tutkijoiden käyttöön. Materiaali on Pesosen mukaan mitä parhain esimerkiksi paikallishistorioitsijoiden lähdemateriaaliksi. Hän kuvaa perinnepiirissä syntynyttä aineistoa pohjaksi, josta tutkijat voivat valmistaa ”lopputuotteita”.²

Pesonen: - - että tää, me luodaan sitä pohjaa josta voidaan sitte, tutkijat voi muodostaa siitä si... näitä lopputuotteita niin sanotusti. Ja, eli, ainakin itse tulen omassa väitöskirjassa käyttämään näitä ja uskon että monet muut tulee sitten myös tutkimuksessaan käyttämään. Ja sitten on mahdollista myös tehdä antologia näistä muistelmista ja muistitiedon pätkistä, eli niistä sitten koota Kuusankoskea käsittelevä kirjanen.³

Kuten Pesosen kommentista ilmenee, hän näki aineiston tutkijoiden kannalta

---

¹ Anttonen 2009, 5.

² Perinnepiiri 19.1.2016.

³ Perinnepiiri 19.1.2016.

hyödyllisenä. Hän kertoi myös itse aikovansa käyttää aineistoa väitöskirjassaan ja suunnitteilla olevan mahdollisesti myös antologian.¹ Olen itse ensimmäinen, joka aineistoa hyödyntää käsillä olevan tutkielman muodossa. Vaikka tallenteen sisältö teknisesti säilyykin samana, ei arkistominen siis tarkoita pysähtymistä tai kulttuuriperintöprosessin päätöstä, vaan on ennemminkin alku aineistosta tehtäville erilaisille tulkinnoille, sillä sille annetut merkitykset ja käyttötarkoitus muuttuvat ajassa. Kiinnostavaa on, kuinka aineisto mikrotasolla vaikuttaa tulevaisuuden historiakäsityksiin. Kuten tämäkin työ, nostaa tuleva historiankirjoitus aineistosta esiin tiettyjä aiheita, näkökulmia ja kommentteja ja samalla jättää osan huomioitta. Myös perinnepiiriläiset itse ovat tehneet valintoja suhteessa siihen, mitä muistavat ja mitä unohtavat. He ovat muistelleet kerrottavan arvoiseksi katsomiaan tai yksinkertaisesti haluamiaan asioita ja jättäneet sanomatta toisia. Osa perinnepiiriin osallistuneista ei juurikaan jakanut kokemuksiaan. Toisten kuunteleminen oli varmasti antoisaa, mutta jotain jäi väistämättä sanomatta. Paikallaan olisikin tarkastella myös sitä, mistä aineisto ei kerro.

---

¹ Perinnepiiri 19.1.2016.

5. Johtopäätökset

Olen tarkastellut tutkielmassani perinnepiiriläisten muistelemaa lapsuutta, koulutusta ja työelämää Kuusankoskella, paikkakunnalla, joka rakentui sinne syntyneen Kymi-yhtiön harjoittaman paperiteollisuuden varaan. Perinnepiiriläisten muistitiedon perusteella Kymi-yhtiö näyttäytyikin paikkana, joka yhdisti lukemattomia kuusaalaisia toisiinsa sen olemassaolon alusta saakka. Perheitä linkitti yhtiöön sukupolvien ketju, joka oli osalla perinnepiiriläisistä jatkunut tähän päivään saakka, moni nimittäin mainitsi myös oman jälkikasvunsa työskennelleen yhtiöllä. Perinnepiiriläisten kertomasta ilmeni, että jo lapsuudessa yhtiötä kohtaan alkoi rakentua mielikuvia ja siihen muodostui suhde sen tarjoamien hyödykkeiden, sen järjestämien kilpailujen, sen omistamien kaupunkikuvassa näkyvien paikkojen ynnä muiden kokemusten kautta, vaikkei yhtiössä konkreettisesti oltukaan vielä töissä eikä sisällä. Yhtiö tuli tutuksi myös siellä työskentelevien vanhempien kautta. Yhtiö näkyi vahvasti Kuusankosken kaupunkikuvassa ja kuusaalaisten elämässä ja samaten muokkasi niitä. Se näkyi myös Kuusankosken ympäristössä Kymijoen saastumisena sekä joidenkin työntekijöiden kehoissa erilaisina mahdollisesti loppuelämän ajan mukana kulkevinä ammattitauteina. Lisäksi yhtiö oli läsnä työntekijöidensä ja näiden perheiden vapaa-ajassa järjestäen erilaisia aktiviteetteja. Tehtaan vaikutus ulottui siis voimakkaasti työajan ja -paikan ulkopuolelle. Kärjistäen voi sanoa, että koko Kuusankoski vaikutti olleen jollakin lailla yhtiön tilaa, tai ainakin sidoksissa siihen.

Perinnepiiriläisten keskuudessa tyypillistä oli siirtyä kansakoulun jälkeen yhtiön ammattikoulun ja mahdollisen lisäkoulutuksen kautta Kymi-yhtiölle töihin, vaikka osa valitsi myös muita reittejä. Yhtiön ammattikoulu oli jaettu 1970-luvulle saakka tyttöjen ja poikien linjaan, minkä johdosta eri sukupuolilla ei ollut tasavertaisia mahdollisuuksia työskennellä tehtaan kaikissa ammattiteissa. Perinnepiiriläiset työskentelivät yhtiöllä erilaisissa tehtävissä, osa vain hetken aikaa. Työyhteisönä Kymi-yhtiö näyttäytyi sekä yhdistävänä että erottavana tekijänä. Tehdas oli toisaalta paikka, jossa syntyi hierarkkisia suhteita ja jossa rajoista jatkuvasti neuvoteltiin, mutta joka samalla pyrki sitouttamaan työntekijöitään itseensä esimerkiksi koulutusta järjestämällä.

Niin kieli- kuin yhtiön laajamittaiseen tuntemiseen tähtäävät koulutukset nousivat perinnepiiriläisten kerronnassa esiin tekijöinä, jotka mahdollistivat aiempaa laajemman tilan haltuunoton. Koulutuksen kautta omaksuttu kielitaito mahdollisti osanottamisen siihen globaaliin paperiteollisuuden maailmaan, joka oli saavutettavissa esimerkiksi tietokoneiden kautta. Yhtiön toimintoja ja osa-alueita esittelevä koulutus puolestaan teki tutuksi omaa työpistettä laajempia tiloja tehtaan sisällä. Yhtiöllä käytössä ollut aloitejärjestelmä puolestaan lisäsi omistajuuden kokemusta omaan työhön. Valtaosa vaikutti kokeneen yhtiön järjestämän koulutuksen mielekkääksi ja motivoivaksi.¹ Sen sijaan esimerkiksi ammattiyhdistystoiminnan parissa ilmeni vastakkainasetteluja eri ryhmittymien välillä, vaikka se toisaalta myös yhdisti työntekijöitä. Hierarkia näkyi myös muun muassa johdon ja alaisten välisissä suhteissa, joista esiin nousi tiettyjä johtajia, joihin monilla liittyi muistoja ja tarinoita.

Kuten työni johdannossa kuvasin, kansatieteessä teollisuus ja tehdastyöläiset nousivat tutkimuksen kohteiksi vasta 1960-luvulta lähtien. Siihen saakka tehtaita ei nähty relevantteina tutkimuskohteina eikä myöskään muistomerkkeinä vaan tuotantolaitoksina ja työpaikkoina. Nyt modernisaatiota seurannut jälkiteollinen aika on tyhjentänyt monia teollisuusympäristöjä, joista on määritelty suojeltaviksi – ne ovat siis saaneet kulttuuriperinnön statuksen. Vaikka Kuusankoskella osa tehtaista on edelleen toiminnassa, on Museovirasto luokitellut Kuusankosken-Kymintehtaan teollisuusympäristön valtakunnallisesti merkittävien rakennettujen kulttuuriympäristöjen joukkoon.² Kuusaalaisten muistitietoa on tallennettu nyt myös arkistoon, eli toisin sanoen päätetty, että sillä on merkitystä tulevaisuudessa.

Perinnepiiriläisten muistitiedossa sekoittuivat omakohtaiset kokemukset, vanhemmilta tai työkavereilta kuullut jutut ja juorut, virallinen historiankirjoitus sekä esimerkiksi lehdistä luettu. Samaten mennyt ja nykyisyys ilmenivät usein rinnakkain, ja niitä vertailtiin toisiinsa. Menneisyys näyttäytyi monesti yhtenä kokonaisuutena, sillä perinnepiiriläiset eivät tavanneet eritellä kertomiaan asioita. Tapahtumien tarkka ajoittaminen tiettyyn vuoteen ei vaikuttanut olevan heille tärkeää. Perinnepiiriläiset

---

¹ Perinnepiiri 23.2.2016.

² Museovirasto: valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY, http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=3998.

myös vertasivat mennyttä aikaa nykyiseen erityisesti lapsuuttaan muistellessaan. Vertauksissa korostui menneisydessä koettu yhteisöllisyys ja nykyisyydessä koettu yhteisöllisyyden mureneminen. Näin esitetty ja eletty tila ilmenivät jatkuvasti limittäin, vastakkain aseteltuina ja vuorovaikutuksessa toisiinsa. Perinnepiirikokoontumisista arkistoidut tallenteet ja sitä kautta muodostuva institutionalisoitu kulttuuriperintö on siten eri aikatasojen summa. Arkistoiduksi äänitteeksi tallennettunakin sille annetut merkitykset muuttuvat jokaisen uuden tulkitsijan myötä. Siten sen vaaliminen ei merkitse samanlaisena säilymistä.¹

Smith toteaa, että paitsi välittää eteenpäin arvoja ja merkityksiä, luo kulttuuriperintöprosessi myös uusia vastaavia, ja samaten se luo myös uusia muistoja.² Kulttuuriperintöprosessin voikin nähdä mimeettisenä prosessina. Prosessissa syntyy sen mennyttä jäljittelevästä luonteesta huolimatta aina jotain sellaista uutta, mitä ei ole yhdessäkään sen osassa itsessään. Kortelaisen mukaan tietyssä tilanteessa muisteltu paikka on ”ainutkertainen representaatio, jossa ilmenee sille ominainen esitetty tila”.³ Perinnepiiriläisten esitetty tila, siis Kymi-yhtiöön liittyvät kokemukset, on tietyssä paikassa tiettyyn aikaan konstruoitu kuva menneestä. Jonakin toisena ajankohtana – tai toisessa seurassa – he saattaisivat tulkita kokemuksiaan yhtiöläisyydestä toisin.

---

¹ Aarnipuu 2008, 223.

² Smith 2006, 47–48.

³ Kortelainen 2008, 90.

LÄHTEET

TUTKIMUSAINEISTO

Työväen Muistitietotoimikunta (Työväen Arkisto)

Teollisuusperinteen keruu, Kuusankosken teollinen perinnepiiri.
Luetteloimaton aineisto:

Perinnepiiri 19.1.2016, äänite ja litteraatti.
Perinnepiiri 9.2.2016, äänite ja litteraatti.
Perinnepiiri 23.2.2016, äänite ja litteraatti.
Perinnepiiri 15.3.2016, äänite ja litteraatti.
Perinnepiiri 5.4.2016, äänite ja litteraatti.
Perinnepiiri 3.5.2016, äänite ja litteraatti.

INTERNET-LÄHTEET

Kouvolan Sanomat 27.5.2015: Julkisten salaisuuksien näyttelyyn Kuusankoskelle ehtii vielä ilmoittaa esineitä. <http://www.kouvolansanomat.fi/Kulttuuri---Kulttuuriuutiset/2015/05/27/Julkisten%20salaisuuksien%20näyttelyyn%20Kuusankoskelle%20ehtii%20vielä%20ilmoittaa%20esineitä%20/2015219100324/397>. Luettu 27.8.2016.

Kuusankoski-seura: Perinnejulkaisut. <http://www.kuusankoskiseura.fi/category/perinnejulkaisut>. Luettu 17.8.2016.

Kuusankoski-seura: Perinnepiirit. <http://www.kuusankoskiseura.fi/tietoa-seurasta/perinnepiirit>. Luettu 17.8.2016.

Kuusankoski-seura: Teollisuusperinteen keruu. <http://www.kuusankoskiseura.fi/tietoa-seurasta/teollisuusperinteen-keruu>. Luettu 28.3.2016.

Kymin Osakeyhtiön 100-vuotissäätiö, <http://www.kymin100.fi>. Luettu 21.10.2016.

Min Kuusas. <http://minkuusas.blogspot.fi>. Luettu 28.3.2016.

Museovirasto: valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY, Kuusankosken - Kymintehtaan teollisuusympäristö. http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=3998. Luettu 1.10.2010.

Tehdasperinne – muistitietokeruu firabelitöistä. <http://www.tehdasperinne.fi>. Luettu

28.3.2016.

Teollisuusperinteen Seura: Mitä on teollisuusperintö?
<http://www.ths.fi/teollisuusperinteenseura/teollisuusperinto.htm>. Luettu 23.9.2016.

Turun yliopisto: Kansatieteen TYKL - kokoelmat.
<https://www.utu.fi/fi/yksikot/hum/yksikot/hkti/palvelut/arkistot/kultut-arkisto/Sivut/TYKL.aspx>. Luettu 3.10.2016.

Työväen Arkisto: Eilistä ja nykypäivää. http://www.tyark.fi/pdf/ta_historia.pdf. Luettu 17.8.2016.

Työväen Arkisto: muistitiedon lähteillä. <http://www.tyark.fi/muistitieto.htm>. Luettu 28.8.2016.

U P M : Tuotantolaitokset.
<http://www.upm.fi/Liiketoiminnot/tuotantolaitokset/Pages/default.aspx>. Luettu 2.10.2016.

U P M : U P M : n edeltäjäyhtiöiden osakehistoria.
<http://assets.upm.com/Investors/Documents/UPMOSakehistoria29122011.pdf>. Luettu 30.9.2016.

PAINAMATTOMAT LÄHTEET

Leminen, Pia 1999: *Näkymättömät kädet. Naiset ja sukupuolijärjestelmä paperitehdasyhdyskunnassa*. Suomen historian julkaisematon lisensiaatintyö, Tampereen yliopisto.

Mäkinen, Minna 2007: *Kotikunta kaupunginosaksi. Säynätsalon kunnan ja Jyväskylän kaupungin kuntaliitos kulttuurisena ilmiönä*. Etnologian julkaisematon lisensiaatintyö, Jyväskylän yliopisto. Luettavissa osoitteessa https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/8080/URN_NBN_fi_jyu-2007489.pdf?sequence=1.

Pesonen, Pete 2014: *Firabelityö ja suomalaisen työelämän murros 1900-luvun alusta 1960-luvulle*. Suomen historian julkaisematon pro gradu -tutkielma, Turun Yliopisto. Luettavissa osoitteessa <https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/96804/pesonen2014gradu.pdf?sequence=2>.

PAINETUT LÄHTEET

Aarnipuu, Petja 2008: *Turun linna kerrottuna ja kertovana tilana*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1162. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Abrams, Lynn 2010: *Oral History Theory*. London & New York: Routledge.

Af Forselles-Riska, Cecilia 2006: Menneisyyden muuttuvat paikat. Teoksessa Knuuttila, Seppo & Laaksonen, Pekka & Piela, Ulla (toim.) 2006: *Paikka. Eletty, kuviteltu, kerrottu*, 218—231. Kalevalaseuran vuosikirja 85. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Ahvenisto, Inkeri 2008: *Tehdas yhdistää ja erottaa Verlassa 1880-luvulta 1960-luvulle*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Anttila, Anu-Hanna 2005: *Loma tehtaan varjossa. Teollisuusyhteisön loma- ja vapaa-ajan moraalिसääteily Suomessa 1930—1960-luvuilla*. Bibliotheca Historica 93. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Anttonen, Pertti 2016 [2005]: *Tradition through Modernity. Postmodernism and the Nation-State in Folklore Scholarship*. Studia Fennica Folkloristica 15. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Anttonen, Pertti 2009: *Kulttuurin, perinteen ja perinnön kysymyksiä*. Eloire 16.

Ashworth, G.J. & Graham, Brian 2005: The Next Questions. Teoksessa Ashworth, G.J. & Graham, Brian (toim.): *Senses of Place: Senses of Time*, 221–224. Aldershot: Ashgate.

Davies, Charlotte Aull 2002: *Reflexive Ethnography. A Guide to Reseaching Selves and Others*. Taylor & Francis e-Library edition. London & New York: Routledge.

Certeau, Michel de 1984: *The Practice of Everyday Life*. [*Arts de faire*, transl. Steven Rendall.] Berkeley: University of California Press.

Fingerroos, Outi & Haanpää, Riina 2006: Muistitietotutkimuksen ydinkysymyksiä. Teoksessa Fingerroos Outi & Haanpää Riina & Heimo Anne & Peltonen Ulla-Maija (toim.): *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*, 25–48. Tietolipas 214. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Fingerroos, Outi & Kurki, Tuulikki 2008: Tihenevä ja laajeneva äänien kenttä. Teoksessa Fingerroos, Outi & Kurki, Tuulikki (toim.): *Ääniä arkistosta. Haastattelut ja tulkinta*, 7–24. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1194. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Haarni, Tuukka 1997: Johdatus nykymaantieteeseen. Teoksessa Haarni, Tuukka & Karvinen, Marko & Koskela, Hille & Tani, Sirpa (toim.): *Tila, paikka ja maisema*.

Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen, 9–34. Tampere: Vastapaino.

Haataja, Lauri & Hentilä, Seppo & Kalela, Jorma & Turtola, Jussi 1976: *Suomen työväenliikkeen historia*. Helsinki: Työväen Sivistysliitto.

Halbwachs, Maurice 1992[1952]: *The Social Frameworks of Memory*. [*Lés cadres sociaux de la mémoire*.] Teoksessa Halbwachs, Maurice / *On collective memory*. Edited, Translated and with an Introduction by Lewis A. Coser, 35–189. Chicago & London: The University of Chicago Press.

Hall, Stuart 1996: Introduction. Who Needs "Identity"? Teoksessa Hall, Stuart & Du Gay, Peter (toim.): *Questions of Cultural Identity*. London: Sage.

Heinonen, Kati 2008: Tunne arkistonauhalla – äänensävyjä ja aukkoja. Teoksessa Fingerroos, Outi & Kurki, Tuulikki (toim.): *Ääniä arkistosta. Haastattelut ja tulkinta*, 234–260. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimuksia 1194. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Hieta, Hannaleena & Hovi, Tuomas & Ruotsala, Helena 2015: Kulttuuriperintö. Teoksessa Kouri, Jaana (toim.): *Askel kulttuurien tutkimukseen*, 311–322. Scripta Aboensia 3. Turku: Turun yliopisto.

Huigen, Paulus P.P. & Meijering, Louise: *Making Places: A Story of De Venen*. Teoksessa Ashworth, G.J. & Graham, Brian (toim.): *Senses of Place: Senses of Time*, 20–30. Aldershot: Ashgate.

Kalela, Jorma 1986: *Näkökulmia tulevaisuuteen. Paperiliiton historia 1944–1986*. Tampere: Paperiliitto ry.

Kalela, Jorma 2000: *Historiantutkimus ja historia*. Helsinki: Gaudeamus.

Kenny, Mary Lorena 2009: Deeply Rooted in the Present. Making Heritage in the Brazilian quilombos. Teoksessa Smith, Laurajane & Akagawa, Natsuko (toim.): *Intangible Heritage*, 151–168. London & New York: Routledge.

Knuuttila, Seppo 1998: Menneisyys identiteetin paikkana. Teoksessa Hänninen, Sakari (toim.): *Missä on tässä*. SoPhi, Yhteiskuntatieteiden, valtio-opin ja filosofian julkaisuja 18, 17–41. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Koivuniemi, Jussi 2000: *Tehtaan pillin tahdissa. Nokian tehdasyhdyskunnan sosiaalinen järjestys 1870–1939*. Bibliotheca Historica 64. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Korkiakangas, Pirjo 2005: Muistoista tulkintaan – muisti ja muisteluaineistot etnologian tutkimuksessa. Teoksessa Korkiakangas, Pirjo & Olsson, Pia & Ruotsala, Helena (toim.): *Polkuja etnologian menetelmiin*. Ethnos-toimite 11, 130–147. Helsinki: Ethnos ry.

Korkiakangas, Pirjo 2006: Etnologisia näkökulmia muistiin ja muisteluun. Teoksessa Fingerroos Outi, Haanpää Riina, Heimo Anne ja Peltonen Ulla-Maija (toim.): *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*, 120–144. Tietolipas 214. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Kortelainen, Kaisu 2008: *Penttilän sahayhteisö ja työläisyys. Muistitietotutkimus. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1178*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Koskinen-Koivisto, Eerika 2014: *Her Own Worth. Negotiations of Subjectivity in the Life Narrative of a Female Labourer*. *Studia Fennica Ethnologica* 16. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Kuutma, Kristin 2009: *Cultural Heritage: An Introduction to Entanglements of Knowledge, Politics and Property*. *Journal of Ethnology and Folkloristics* 2/2009.

Kymäläinen, Päivi 2006: Paikan ajattelun haasteita. Teoksessa Knuutila, Seppo & Laaksonen, Pekka & Piela, Ulla (toim.): *Paikka. Eletty, kuviteltu, kerrottu*, 203–217. Kalevalaseuran vuosikirja 85. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Lappi, Tina-Riitta 2007: *Neuvottelu tilan tulkinnoista. Etnologinen tutkimus sosiaalisen ja materiaalisen ympäristön vuorovaikutuksesta jyvaskyläläisissä kaupunkipuhunnoissa*. *Jyväskylä studies in humanities* 80. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Lefebvre, Henri 1991[1974]: *The Production of Space*. [*La producton de l'espace*, transl. Donald Nicholson-Smith.] Oxford and Cambridge: Blackwell.

Lehtonen, Juhani U.E. 2005: Kansatieteen tutkimushistoria. Teoksessa Korkiakangas, Pirjo & Olsson, Pia & Ruotsala, Helena (toim.): *Polkuja etnologian menetelmiin*. *Ethnos-toimite* 11, 11–24. Helsinki: Ethnos ry.

Leimu, Pekka 1983: *Forssa – elämää tehtaan pillin mukaan. Tutkimus Forssan puuvillatehtaan työntekijöistä 1840-luvulta 1980-luvulle*. Työväenkulttuuriprojektin julkaisu 2. Helsinki: Museovirasto.

Lillbroända-Annala Sanna 2014: Kulttuuriperintö prosessina ja arvottamisen välineenä. Teoksessa Steel, Tytti & Turunen, Arja & Lillbroända-Annala Sanna & Santikko, Maija (toim.): *Muuttuva kulttuuriperintö. Det föränderliga kulturarvet*. *Ethnos-toimite* 16. Helsinki: Ethnos ry.

Lukin, Karina 2011: *Elämän ja entisyyden maisemat – Kolgujev nenetsien arjessa, muistelussa ja kerronnassa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Lukin, Karina 2012: *Muisteltujen ja kerrottujen maisemien kerrokset*. *Elore* 1/2012.

Makkonen, Elina 2009: *Muistitiedon etnografiaa tuottamassa*. Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja 58. Joensuu: Joensuun yliopisto.

Miettunen, Katja-Maria 2009: *Menneisyys ja historiakuva. Suomalainen kuusikymmentäluku muistelijoiden rakentamana ajanjaksona*. Bibliotheca Historica 126. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Nikander, Gabriel 1929: *Fiskars bruks historia 1630–1924*. Åbo.

Nora, Pierre 1998: General Introduction: Between Memory and History. Teoksessa Nora, Pierre (toim.): *Realms of Memory: the Construction of French Past I. Conflicts and Divisions*. [*Les lieux de mémoire*, transl. Lawrence D. Kritzman.] New York: Columbia University Press.

Olsson, Pia 2005: Tutkijan vastuu ja velvollisuus – tutkimuksen eettisiä kysymyksiä. Teoksessa Korhokangas, Pirjo & Olsson, Pia & Ruotsala, Helena (toim.): *Polkuja etnologian menetelmiin*. Ethnos-toimite 11, 281–290. Helsinki: Ethnos ry.

Paaskoski, Leena 2008: *Herrana metsässä. Kansatieteellinen tutkimus metsänhoitajuudesta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1170. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Peltonen, Ulla-Maija 1996: *Punakapinan muistot. Tutkimus työväen muistelukerronnan muotoutumisesta vuoden 1918 jälkeen*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 657. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Polin, Julius 1932: *Kymiyhtiön sivistyksellinen ja yhteiskunnallinen toiminta*. [Suom. Aukusti Simelius.] Kouvola: Kymiyhtiö.

Portelli, Alessandro 2006[1998]: Mikä tekee muistitietotutkimuksesta erityisen? [*What Makes Oral History Different?*, käänt. Salla Kivilaakso-Mendes & Saana Viertomanner.] Teoksessa Fingerroos Outi & Haanpää Riina & Heimo Anne & Peltonen Ulla-Maija (toim.): *Muistitietotutkimus. etodologisia kysymyksiä*, 49–64. Tietolipas 214. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Raatikainen, Panu 2004: *Ihmistieteet ja filosofia*. Helsinki: Gaudeamus.

Ricoeur, Paul 1990[1984]: *Time and Narrative*. Vol 1. [*Temps et Récit*, transl. Kathleen Blamey & David Pellauer.] Chicago and London: The University of Chicago Press.

Rossi, Leena 2010: Miljoonamoottori ja miljoonavaunu. Teoksessa Maija Mäkikalli & Riitta Laitinen: *Esine ja aika. Materiaalisen kulttuurin historiaa*. Historiallinen Arkisto 130, 214–248. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Saarikangas, Kirsi 2006: *Eletyt tilat ja sukupuoli. Aukkaiden ja ympäristön kulttuurisia kohtaamisia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1099. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Salmela Ulla & Matikka, Hannu & Latvala, Pauliina & Kauppi, Petja (toim.) 2015: *Kohti kestävää kulttuuriperintötyötä. Taustaselvitys Faron yleissopimuksen voimaansaattamiseksi Suomessa*. Helsinki: Museovirasto.

Siivonen, Katriina 2013: Kestävä aineellinen ja aineeton kulttuuri. Perinne, kulttuurin perinnöllisyys ja kulttuuriperintö Myrsky-taidehankkeessa. Teoksessa Tuomi-Nikula, Outi & Haanpää, Riina & Kivilaakso, Aura (toim.): *Mitä on kulttuuriperintö?*, 318—335. Tietolipas 243. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Sivula, Anna 2013: Puuvillatehtaasta muistin paikaksi. Teollisen kulttuuriperintöprosessin jäljillä. Teoksessa Tuomi-Nikula, Outi & Haanpää, Riina & Kivilaakso, Aura (toim.): *Mitä on kulttuuriperintö*, 161—191. Tietolipas 243. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Skounti, Ahmed 2009: The Authentic Illusion: Humanity's Intangible Cultural Heritage , the Moroccan Experience. Teoksessa Smith, Laurajane & Akagawa, Natsuko (toim.): *Intangible Heritage*, 74–92. London & New York: Routledge.

Smith, Laurajane 2006: *Uses of Heritage*. Taylor & Francis e-Library edition. London & New York: Routledge.

Snellman, Hanna 1996: *Tukkilaisen tulo ja lähtö. Kansatieteellinen tutkimus Kemijoen metsä- ja uiittotöistä*. Scripta Historica 25. Jyväskylä.

Spoof, Sanna Kaisa 1997: *Savikkojen valtias. Jokelan tiilitehtaan sosiaalinen ja fyysinen miljöö*. Kansatieteellinen arkisto 43. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.

Steel, Tytti 2013: *Risteäviä eroja sataman arjessa*. Kansatieteellisiä tutkimuksia Helsingin yliopistossa 17. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Talvi, Veikko 1979: *Pohjois-Kymenlaakson teollistuminen. Kymin Osakeyhtiön historia 1872–1917*. Kouvola: Kymi Kymmene Oy.

Tontti, Jarkko 2006: Olemisen haaste – 1900-luvun hermeneutiikan päälinjat. Teoksessa Tontti, Jarkko (toim.): *Tulkinnasta toiseen. Esseitä hermeneutiikasta*, 50–81. Tampere: Vastapaino.

Tuan, Yi-Fu 2006[2004]: Paikan taju: aika, paikka ja minuus. [*Sense of Place: Its Relationships to Self and Time*, suom. Liisa Kaski.] Teoksessa Knuuttila, Seppo & Laaksonen, Pekka & Piela, Ulla (toim.) 2006: *Paikka. Eletty, kuviteltu, kerrottu*, 15—30. Kalevalaseuran vuosikirja 85. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Tuomaala, Saara 2006: Sukupuolen kokemuksista muistitietohistoriaan. Teoksessa Fingerroos Outi & Haanpää Riina & Heimo Anne & Peltonen Ulla-Maija (toim.): *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*, 271–291. Tietolipas 214. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Tuomi-Nikula, Outi & Haanpää, Riina & Kivilaakso, Aura 2013: Kulttuuriperintökysymysten jäljillä. Teoksessa Tuomi-Nikula, Outi & Haanpää, Riina & Kivilaakso, Aura (toim.): *Mitä on kulttuuriperintö*, 12—27. Tietolipas 243. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012: *Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa*. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta.

Åström, Anna-Maria 2013: Helsinki-muistot etnologisen historiankirjoituksen lähtökohtana. Teoksessa Lento, Katri & Olsson, Pia (toim.): *Muistin kaupunki. Tulkintoja kaupungista muistin ja muistamisen paikkana*, 31—64. Historiallinen Arkisto 138. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Ukkonen, Taina 2000: *Menneisyyden tulkinta kertomalla. Muistielupuhe oman historian ja kokemusten tuottamisprosessina*. Suomalaisen kirjallisuuden Seuran toimituksia 797. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Van Hoven, Bettina & Meijering, Louise & Huigen, Paulus P.P. 2005: *Escaping Times and Places: An Artist Community in Germany*. Teoksessa Ashworth, G.J. & Graham, Brian (toim.): *Senses of Place: Senses of Time*, 156–164. Aldershot: Ashgate.

Waris, Heikki 1932–1934: *Työläisyhteiskunnan syntyminen Helsingin Pitkänsillan pohjoispuolelle*. Historiallisia tutkimuksia 16, 1–2. Helsinki: Suomen historiallinen seura.

Wasastjerna, Rurik 2015a: *Kolme tehdasta, yksi kunta. Kuusankosken kaavoitus- ja rakennusperintö 1850—1919*. Kouvolan kaupunginmuseon julkaisuja 5. Kouvola: Poikilo-museot.

Wasastjerna, Rurik 2015b: *Kolme tehdasta yksi kunta. Kuusankosken kaavoitus- ja rakennusperintö 1920—1939*. Kouvolan kaupunginmuseon julkaisuja 5. Kouvola: Poikilo-museot.

Wasastjerna, Rurik 2015c: *Kolme tehdasta yksi kunta. Kuusankosken kaavoitus- ja rakennusperintö 1940—1959*. Kouvolan kaupunginmuseon julkaisuja 5. Kouvola: Poikilo-museot.

Yliaho, Timo & Snellman, Hanna 1991: *Tehtaalainen Helsingissä. Pitkänsillan pohjoispuoli ja leipomotyöntekijät ennen toista maailmansotaa*. Työväen kulttuuriprojektin julkaisu 6. Helsinki: Museovirasto.

LIITE 1

Perinnepiirin kuvaus Kuusankoski-seuran internet-sivuilla osoitteessa <http://www.kuusankoskiseura.fi/tietoa-seurasta/teollisuusperinteen-keruu> (luettu 17.9.2016). Perinnepiirin alkaessa kaikille kerroille ei ollut vielä määritelty aiheet. Aiheita täydennettiin internet-sivuille aina ennen seuraavaa kertaa. Perinnepiirin päättyessä sivustolla oli kaikkien kokoontumisten aiheet:

Teollisuusperinteen keruu

Kuusankosken teollinen perinnepiiri

Työvään Arkisto ja Kuusankoski-Seura ovat aloittaneet teollisuuspaikkakunnan perinnettä tallentavat keskustelut. Toivotamme tervetulleeksi kaikki, jotka haluavat kartuttaa kuusaalaista muistitietoa leppoisan juttelun merkeissä – kaikki muistot ovat arvokkaita. Kevään mittaan teemat vaihtuvat. Osallistuminen ei sido keskustelijaa mihinkään, ja mukaan pääsee pitkin matkaa. Keskustelua johdattelee tutkija Pete Pesonen Työvään Arkistosta.

Maailma muuttuu nyt nopeasti, erilaiset elämäntavat ovat tiiviissä vuorovaikutuksessa. Kuusankoskelaisille on tärkeää saada talteen ja arkistoiduksi oma elämänmuoto ja sen muutokset vuosikymmenten varrella, jotta muutkin saavat tutustua siihen. Muistelijoille itselleen muistojen ja kokemusten kertaaminen antaa juuret ja tunnetta kuulumisesta samaan tehdaspaikkakunnan yhteisöön.

Kuusankoskelaisen teollisen muistitiedon keruu on myös Työvään Arkistolle suurhanke, joten paikkakuntalaiset voivat olla ylpeitä päästessään näin poikkeuksellisen kiinnostuksen kohteeksi.

Teollinen perinnepiiri kokoontuu Kuusankoski-Seuran tiloissa osoitteessa Valtakatu 21 A (käynti sisäpihan puolelta):

- ti 19.1. klo 14 – aiheena työ ja perhe
- ti 9.2. klo 14 – aiheena työ ja vapaa-aika
- ti 23.2. klo 14 – aiheena koulutus
- ti 15.3. klo 14 – aiheena yhtiöläisyys
- ti 5.4. klo 14 – aiheena poliittinen toiminta ja ammattiyhdistystoiminta
- ti 3.5. klo 14 – aiheena tehtaiden juhlapyhätyöt ja pohditaan muistelemisen merkitystä

Lisää tietoa suurhankkeesta antaa tutkija Pete Pesonen Työvään Arkistosta, puh. (09) 7743 1198, 040 455 3198.

Paikallinen yhteyshenkilö on Eijaleena Martikainen Kuusankoski-Seurasta, puh. 040 549 1905